

Національний університет
водного господарства
та природокористування

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
І ЗМІСТУ ОСВІТИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
ім. В.М.КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ**

**КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
РІВНЕНСЬКИЙ ІНСТИТУТ КУП НАНУ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ**

МАТЕРІАЛИ

VII Всеукраїнської науково-практичної конференції

**«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРИСТИКИ:
СВІТОГЛЯДНІ ПОШУКИ, КОМУНІКАТИВНІ
ТА ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ»**

7 грудня 2017 р.

Рівне, 2017

Національний університет
з права та кримінології

УДК 141 (082)

ББК 87 В 7

С 91

**Затверджено до друку Вченою радою
Київського університету права НАН України
(Протокол №4 від 28 грудня 2017 р.)**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ю. С. Шемшученко, академік НАН України;
Ю. Л. Бошицький, кандидат юридичних наук, професор;
А. Є. Залужна, доктор філософських наук, професор;
С. Я. Українець, кандидат філософських наук;
О. О. Дацюк, кандидат філологічних наук

Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії: Матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конфер. / Редкол. Бошицький Ю.Л., Українець С.Я. – Рівне, 2017. – 235 с.

До збірника увійшли тези доповідей учасників VII Всеукраїнської наукової конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії», присвячені теоретико-філософським, лінгвістичним та психолого-педагогічним аспектам гуманітарного пошуку. Означена проблематика розглядається в порівняльно-історичному та міждисциплінарному контексті, даються конкретні рекомендації щодо практичного застосування висновків науковців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Матеріали конференції стануть у нагоді науковцям, аспірантам, студентам і всім, хто цікавиться питаннями сучасної гуманітаристики, зокрема, проблемами розвитку філософії, лінгвістики, теорії та історії освіти й виховання.

ЗМІСТ

Бошицький Ю. Л. Вітальне слово	7
---	---

РОЗДІЛ 1

Світоглядні орієнтири сучасного соціокультурного простору, їх трансформація та вибір

Бойченко М. І. Критика концепції плинної ідентичності як передумова визначення світоглядних засад сучасної гуманітарної освіти	9
Наконечна О. П. Філософія як вибір, призначення і доля (пам'яті В. Г. Нестеренка).....	13
Галич О. А. Тяжіння до епопеї	15
Залужна А. Є. Особливість релігійно-моральних пошуків В. Ф. Войно-Ясенецького (Святителя Луки).....	19
Кириленко О. М. Трансформація базових інститутів суспільства в умовах сучасної інтелектуальної революції	23
Галич В.М. Логіко-науковий інструмент вивчення інтертекстуальності в курсі «Публіцистика».....	27
Кодьєва О. П. Творча діяльність Тараса Шевченка з позицій XXI століття	34
Bilohotzky, Bohdan. L'Union des Ukrainiens de France : les étapes de la création et du développement.....	36
Українець С. Я. Романтична рефлексія філософії Канта: концептуалізація естетичного	44
Гуменюк С. М. Трансформація острозького традиціоналізму у творчості Петра Могили та Паїсія Величковського.....	58
Тарасевич Т. Ю. Правовідносини у сфері медичної діяльності	65
Солдатська Т. І. Феномен людської ідентичності в сучасному соціокультурному контексті.....	70
Крупка О. В. «Україна у II світовій війні»: сучасні методичні підходи до проведення практичних занять у вищій школі	73

Labelle, Elizabeth. About some features of the situation in Ukraine: Historical Trauma and Bank Panics	81
Кальмук І. П. Філософія освіти та освітня реформа в Україні	89
Храпко П. Ю. Основні принципи деяких сучасних дискурс-методологій	94
Гасєвська С. Р. Комунікативні виміри взаємодії людини і релігії	98
Стратонова Н. О. Нові медіа сьогодні: стан та перспективи	100
Шадюк Т. А. Методологічні засади проблеми стражденності: історико-концептуальний аналіз.....	104
Коберська Т. А. Міф як засіб сучасної комунікації	106
Гнатюк Е. М. Поняття «буття-до-тексту» у філософській герменевтиці Г.- Г. Гадамера.....	108
Дикун Г. П. Політичний дискурс влади і опозиції в сучасній Україні.....	111
Ковтун О. М. Особливість формування світоглядної культури майбутніх фахівців у процесі навчання.....	115
Козій О. Б. Особливості звукосимволічних образів у англійських поетичних творах (на прикладі творів Дж. Беверідж).....	118
Зошук Н. В. Dramatic basis of old English poem “Beowulf”	122
Хомеча Н. А. Діалог з Іншим у творчості Юрія Андруховича	125
Горшунова В. А., Харламов М. І. Особливості життя українських оstarбайтерів у нацистському концтаборі Бухенвальд	131
Процишин І. І., Солдатська Т. І. Трансгуманізм як новий підхід до філософії людини.....	135
Крупка Л. О. Покоління 90-х крізь призму європейської культури (за романом Сергія Жадана «Депеш мод»).....	138
Сирота Л. О., Кириленко О. Л. Тенденції розвитку політичної культури суспільства під впливом глобалізації	141
Залужний А. Л. Потреби споживачів у класичних та неокласичних економічних теоріях.....	145
Скромна І. О. Образ страждання у релігійній філософії	148
Лемех Н. Ієронім Босх як творець авторського міфу	150

Рубець В. А. Трансформація ніцшеанства у концепції «інтегрального націоналізму» Д. Донцова.....	152
Линнік А. Меланхолія Дюрера як фантазія та експресія художника.....	155
Тарасюк Т. «Номад» у культурному дискурсі постмодерну.....	157
Озеруга К. Філософські аспекти теорії влади у працях Феофана Прокоповича.....	159
Якубовська Ю. Утопія у футурологічному дискурсі сучасності.....	162
Муляр В. Г., Гуменюк С. М. Іван Марчук - художник, громадянин, особистість.....	164
Креденцер О. І., Тарасевич Т. Ю. Кримінально –правові проблеми протидії фінансуванню тероризму в Україні.....	166
Коленіченко А. М., Тарасевич Т. Ю. Проблеми застосування кримінальної відповідальності за фіктивне підприємництво.....	170
Коняхіна А. І., Тарасевич Т. Ю. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.....	174

РОЗДІЛ 2

Комунікативні стратегії сучасної лінгвістичної науки

Дацюк О. О. Актуальність наукової спадщини Олени Курило для розвитку українського мовознавства.....	181
Некряч О. В. Мовленнєва культура як основа комунікації правника.....	185
Попович Р. Г., Молчанець В. С. До питання написання з великої літери іменників у німецькій мові.....	187
Літвінчук А. Т., Левосюк Т. В. Мовна економія в сучасній англійській мові.....	190
Лелет І. О. 21st Century Skills for English Learners.....	192
Окулова Л. О. К вопросу о развитии межкультурной компетенции как одной из задач обучения иностранному языку.....	195

Олар К. В., Максимчук В. В. Національно марковані псевдоніми воїнів АТО.....	198
Моїсеєнко А. С., Дацюк О. О. Про деякі особливості австралійського варіанту англійської мови	200

РОЗДІЛ 3

Шляхи вдосконалення педагогічного процесу

в сучасних закладах освіти

Ткачук В. Є. Правові дисципліни у неюридичних вищих навчальних закладах: проблеми викладання.....	209
Балендр А. В. Особливості галузевої рамки кваліфікацій сфери охорони кордону країн Європейського Союзу.....	214
Купчик Л. Є., Корабецький А. О. Роль відкритих навчальних ресурсів у вищій інженерній освіті.....	216
Осецька Н.Ф. Особливості застосування спільного викладання на заняттях з англійської мовию	219
Мігірін П. І. Навчання іноземній мові як засобу міжкультурної комунікації	222
Прокопчук В. Психологічні особливості професійної діяльності викладача в контексті реалізації компетентнісного підходу	226
Ковальова А. О., Кальмук І. П. Актуальні проблеми модернізації педагогічного процесу у вищій школі України.....	229
Трофімчук Н. В. Теоретико-методологічні засади філософсько-педагогічного осмислення феномена екологічної культури.....	233

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО РЕКТОРА

Шановні учасники та гості конференції!

Вітаю Вас із відкриттям VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії».

Конференція має на меті проаналізувати історико-культурний аспект становлення нової соціокультурної реальності в Україні та виокремити її основні світоглядні домінанти, розмаїтість змін та впливів у зв'язку з процесами глобалізації, а також комунікативні стратегії і тактики, які актуалізують педагогічну діяльність у вищій школі.

Науковий діалог з означеної проблематики відбувається за участю провідних фахівців України у сфері гуманітаристики. Безумовної актуальності йому надає інтердисциплінарний характер та гострота порушених питань суспільного та культурного розвитку сьогодення.

Сучасний етап інформаційної революції, започаткований зрушеннями в інформаційних технологіях та поширенням віртуального простору, виводить людську культуру на якісно новий рівень комунікації, де швидкість та доступність інформації, а також надзвичайні можливості спілкування складають основу стрімкого генезису нових культурних форм. Саме всеосяжність комунікативного простору забезпечує можливість виникнення, функціонування та поширення гуманітарних технологій – парадигми, що постає протиположною маніпулятивно-технологічним моделям управління суспільством.

Сьогодні українська культура зі всією очевидністю ставить питання дієвості українського соціуму щодо вирішення проблем власного виживання та визначеності майбутнього. Нині відстежуємо певну втрату еталонних зразків культури, пошук нових культурних парадигм. Водночас зростає інтерес до власної культури та духовної спадщини, спостерігається «ренесанс традиційної культури».

Сучасні трансформаційні процеси в системі вищої школи України засвідчують потребу мобілізації не тільки національного досвіду, але й світових тенденцій та

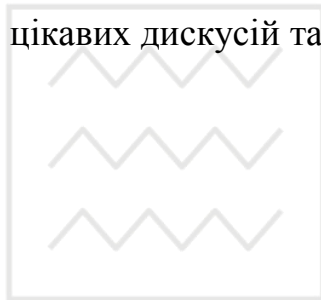

традицій, провідною серед яких є формування «суспільства знань». Сьогодні очевидним є той факт, що стратегічні лінії розвитку вищої школи мають відповідати гуманістичним імперативам.

Усе це засвідчує потужний потенціал сучасного гуманітарного знання, яке покликане знайти адекватну відповідь на виклики сьогодення.

Саме тому такої ваги набуває наукова дискусія, започаткована сім років тому кафедрою гуманітарних дисциплін Рівненського інституту Київського університету права НАН України. Вона знайшла належний резонанс у гуманітарному просторі не тільки Рівненщини, а й усієї України.

Вірю, що конференція стане каталізатором нових ідей у сфері гуманітаристики, які знайдуть своє втілення у майбутніх державницьких проектах. Бажаю учасникам конференції нових наукових здобутків, невичерпного натхнення, цікавих дискусій та виправданих сподівань.

Юрій Ладиславович Бошицький,
ректор Київського університету права НАН України,
професор, заслужений юрист України

Михайло Бойченко,

*доктор філософських наук, професор,
в.о. завідувача кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін*

Київського університету права НАН України

КРИТИКА КОНЦЕПЦІЇ ПЛИННОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИЗНАЧЕННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ЗАСАД СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

Сучасна гуманітарна освіта як ніколи потребує чіткої визначеності у своїх цінностях, адже саме на неї світоглядно орієнтуються усі інші види освіти при відповіді на питання про своє суспільне призначення. Визначеність у цінностях – це визначеність у цілях, а відповідно і у належних засобах досягнення цих цілей. Все це дає підстави для набуття студентами ідентичності – фахової, громадянської, особистої та загалом соціальної.

Надзвичайної популярності отримала концепція плинної ідентичності як підстава для визначення належності особистості до п

евних соціальних процесів. Концепт плинної ідентичності є похідним від концепту Зігмунта Баумана «плинна сучасність» [4], і стоїть поруч з іншими характеристиками окремих соціальних явищ і процесів, які називають «плинними» внаслідок того, що вони виражають все більшою мірою набуття ними якостей загального тренду «плинності» як характеристики сучасного, а, можливо, ще більше – майбутнього суспільства.

Але якщо плинність суспільства як цілого пояснюється все більш неперворотною втратою ним характеристик сталого у своїй основі традиційного суспільства, то мова йде переважно, про набуття основними складовими суспільства – соціальними інститутами, спільнотами, нарешті самими людьми нових, модерних рис. При цьому відбувається заміна, так би мовити, крупно-вузловими блоками традиційних елементів суспільства модерними. Те, що раніше було явно традиційним, стає явно модерним. Одне модерне згодом замінюється іншим, ще більш модерним, модернізація набуває невпинного і все

більш розмаїтого характеру – про це докладно писав ще Шмоель Ейзенштадт [14]. Таким чином, сама модерність втрачає свою однозначність та чітку визначеність. Однак, Бауман має на увазі ще більш радикальне набуття суспільством плинності, звертаючись до ідей постмодерну. У філософії постмодерну визначеність складових, базових елементів суспільства втрачається – реконструкції піддаються ключові характеристики суспільства – його структура, суб'єктність, цінності. Тут уже саме модерне потрапляє під сумнів і починається нерідко стилізація під традиційність під виглядом повернення до неї. Але найчастіше все ж відкидають самі класичні поняття і тепер їх нібито повністю і успішно замінюють концепти – якщо раніше модерністи намагалися боротися за права жінок, орієнтуючись на права громадян, то згодом виявляється, що права громадян – це нібито лише права чоловіків, а тому відтепер вводиться поняття гендеру і взагалі ми не можемо сказати без порушення приватності, хто перед нами – чоловік, жінка чи ще хтось. Інколи складається враження, що гендерні права і є головними громадянськими правами [5]. Відтепер усі ідентичності розглядаються як сконструйовані, причому дизайн і навіть сам принцип конструювання можуть будь-якої миті помінятися знову. Те ж саме доводиться говорити і про спільноти – їхня ідентичність тепер переважно базується нібито на роботі уяви, про що пише Бенедикт Андерсон [1], а ще раніше – Корнеліус Касторіадіс [10]. Так само і соціальні інститути можна досягнути нині лише через інституційні зміни – як обґрунтовує нобелівський лауреат з економіки, визнаний представник неоінституціоналізму Даглас Норт [10].

Відтепер важко охарактеризувати взагалі будь-який елемент суспільства як базовий, тому що взагалі піддається сумніву сама ідея базового елемента: замість соціальної структури, нехай складної, багатовимірної, але все ж структури пропонується концепт сукупності соціальних мереж, причому якщо окремі соціальні мережі ще піддаються якійсь класифікації (наприклад, флешмоб, смартмоб тощо [11]), то сама сукупність цих спільнот уже не має визначених характеристик, а передається метафорично – як от у Мануеля Кастельса –

«Інтернет-Галактика» [8]. Тобто характеристики плинності переходять на самі елементи суспільства, якщо ще доречно говорити про якісь його елементи. Від важливої і продуктивної ідеї структуризації як постійного уточнення і удосконалення наявної соціальної структури, яку пропонує Ентоні Гіденс [6], непомітно, але надто легко і бездумно переходять до ідей довільного структурування соціальності у будь-яких її формах. На жаль, при цьому мова не йде про романтику роботи соціальної уяви у виняткових обставинах революційного оновлення суспільства, як про це пише Касторіадіс, або хоча би про сприяння розвитку соціальної довіри як доповнення наявних формальних, і передусім державних організацій організаціями неформальними і недержавними – як про це пише Фукуяма [12]. Здається, Бауман, а ще більше натхненні його ідеями інші, ще більш радикальні філософи схильні надавати характеристики плинності усім соціальним явищам і процесам. Причому якщо сам Бауман про це пише переважно як про фатальну рису сучасності, як про загрозу, якій практично неможливо протистояти [2-3], то його надто темпераментні послідовники уже намагаються побачити у плинності більше переваг, аніж недоліків. Так, серед вітчизняних дослідників чи не найбільш активним і відомим є Володимир Єрмоленко з його концептом «рідинних» ідеологій [7].

Втім, попри свою позірну простоту і ліберальність, усі ці концепції «плинності» не є ані найвними, ані такими, що сприяють утвердженню свободи особистості. Більше того, ці концепції відповідають запитам популізму і соціальної дезорганізації, які не можуть бути ідентифіковані з національними інтересами жодної країни. Точніше, жодна країна не бажає перетворення (або повернення – як це має місце у випадку посттоталітарних країн, до складу яких можна зараховувати і Україну) свого громадянського суспільства до стану аморфної соціальної маси. Натомість, зовнішні сили якраз і виявляються тим живильним джерелом утвердження концепції плинної ідентичності як основи гуманітарної політики тієї країни, яку вони мають намір взяти під явне або приховане зовнішнє управління.

Критика концепцій плинної ідентичності має здійснюватися у режимі критики ідеологій, розробленій Юргеном Габермасом [13]. Для цього слід чітко визначати пізнавальний інтерес та послідовно відмежовувати його від можливих інших соціальних інтересів – передусім політичних.

Література

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму / Б. Андерсон; [п ер. з англ. В. Морозова]. – 2 вид., перероб. – К. : Критика, 2001. – 272 с.
2. Бауман З. Плинне зло. Життя без альтернатив / З. Бауман, Л. Донскіс; пер. з англ. О. Буценка. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. — 216 с.
3. Бауман З. Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності / З. Бауман, Л. Донскіс; пер. з англ. О. Буценка. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. – 280 с.
4. Бауман З. Плинні часи: життя в добу непевності /З.Бауман; пер. з англ. А.Марчинського. – К.: Критика, 2013. – 176 с.
5. Введение в гендерные исследования. Ч. II: Хрестоматия /под. ред. С.В.Жеребкиной. – Х.: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. – 991 с.
6. Гидденс Э. Устройство общества: Очерк теории структуризации /Э.Гидденс; пер. с англ. – 2-е изд. – М.: Академический Проект, 2005. – 528 с.
7. Єрмоленко В. Рідинні ідеології: Україна, Росія і нове століття /В.Єрмоленко // Філософська думка. – 2014. – № 6. – С. 29-38.
8. Кастельс М. Інтернет-галактика: міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства /М. Кастельс; пер. з англ. Е. Г. Ганиш. – Київ : Ваклер, 2007. – 304с.
9. Касториадис К. Воображаемое установление общества /К. Касториадис; пер. с фр. Г. Волковой, С. Офертаса. – М.: Гнозис, Логос, 2003. – 480 с.
10. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; пер. з англ. І. Дзюб. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
11. Рейнгольд Г. Умная толпа: Новая социальная революция Пер. с англ. А. Гарькавого. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2006. – 416 с.
12. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма; пер. с англ. – М. : ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 730 с.
13. Хабермас Ю. Техника и наука как «идеология» / Ю. Хабермас; пер. с нем. М.Л.Хорькова. – М.: Праксис, 2007. – 208 с.
14. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ: Сравнительное изучение цивилизаций / Ш. Эйзенштадт [пер. с англ]. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 416 с.

ФІЛОСОФІЯ ЯК ВИБІР, ПРИЗНАЧЕННЯ І ДОЛЯ (ПАМ'ЯТІ В. Г. НЕСТЕРЕНКА).

Чи можна сформулювати фундаментальне питання філософії і чи це потрібно? Що таке філософія для кожної людини? Ці та багато інших проблем хвилювали і хвилюють тих, хто звертається до філософування, прилучається до філософських надбань, пов'язує свою долю з вивченням та викладанням філософії.

Філософія з самого початку свого виникнення була на передньому краї формування історії людського духу, світової ціннісно-культурної традиції, небайдужого зацікавленого ставлення людини до світу, свого власного буття. Це і наклало на неї відповідальність за всі проблеми і суперечності, що виникали у людському багатовекторному життєстваренні, потребували розв'язання. Звідси і звинувачення філософії у недосконалому людському розуму та діяльності, пророкування «смерті філософії», звинувачення у непотрібності, заборони і навіть знищення як книг, так і їх творців.

Разом з тим, потреба у філософуванні, готовність до відкриття неочевидного, налаштованість на інтелектуальну напругу, радість відкриття для себе та інших нових важливих смислів закріплює вічність і наближеність до людини всіх фундаментальних філософських проблем.

Філософська багатовимірність існує в поєднанні філософських ідей, систем, шкіл, напрямів (філософських вчень), філософування філософів, викладання філософії та філософської культури в цілому. Співвідношення всіх цих складових і визначає, впливає на реальне буття філософії у її смислотворчості. Тому роль особистості філософа зростає в культурі сьогодення

в умовах сучасних «потрясінь» філософії, «що перебуває у діалозі з долею світу» (М.Гайдеггер).

Одним з таких непересічних філософів і був (у фізичному вимірі) та ї є (у вимірі духовному) Владислав Нестеренко, завдяки глибинності, новизні тих ідей, які були викладені як у його працях, так і у лекційних курсах і спецкурсах для студентів, у виступах на конференціях, особистому спілкуванні. Його турбували проблеми людського вибору, свободи, відповідальності в умовах становлення нового нелінійного образу світу, проблема смислотворчості й достотності людського буття та здатність до подолання різних форм недостатності людського життєздійснення, умов істинного співіснування людей. Методологічним принципом став аналіз категорії «світ» та світів природи, історії, техніки, дитинства, пам'яті. Ці ідеї залишаються актуальними і сьогодні, потребуючи свого подальшого розвитку. Сучасній людині потрібно постійно визначати свою власну духовну, «життєсвітову» позицію у власному життєсвіту у культурі сьогодення, виокремлюючи початки нової візії багатоманітності світу, опираючись на значимі орієнтири.

Проблема свободи філософа і готовності людини до цієї місії виразилася у питанні М. Бердяєва: чи здатна людина бути людиною своєї ідеї, свого покликання, власного пошуку істини? Поклик долі може стати світоглядним орієнтиром життєдіяльності людини, що дозволяє їй відшукати своє власне місце у світі, поєднуючи в собі довіру до світу і життєву стійкість в постійному духовному самовдосконаленні (наперекір (чи завдяки) всім складним обставинам). В. Нестеренко – філософ діалогу, що сповідував духовний і мудрісний зміст філософії, оскільки сам завжди поєднував глибину знань, евристичність, внутрішній динамізм думки, спрямованість на смислотворення та людяність, високий рівень моральності. Тож дав урок чесного буття у філософії і справжності буттєвості.

Свобода думки – важлива риса не тільки для філософа, а й у житті кожної людини, можливості для людини виявити, усвідомити себе і світ, його смисл і здатність до вчинку, здійснення свого відповідального призначення в універсумі.

Олександр Галич,

доктор філологічних наук, професор

*кафедри державного управління, документознавства та інформаційної
політики Національного університету водного господарства та
природокористування*

ТЯЖІННЯ ДО ЕПОПЕЇ

Епопея, або героїчна чи епічна поема – значний за обсягом монументальний багатосюжетний твір епічного змісту, в якому широко й усебічно відтворено епохальний перелом у житті цілого народу (часом багатьох народів), відображені події, що мають вирішальне значення для багатьох поколінь, зображено героїв у діалектичному розвитку. Епопея виникає із фольклору як відображення духу та поглядів широких народних мас на найважливіші історичні події минулого, як колективна пам'ять народу, втілена в монументальній естетичній формі. Легендарні перекази, пісні творилися протягом століть безіменними поетами (точніше, людство втратило їхні імена), що склали їх у цикли, поєднані спільною історичною тематикою, єдиним великим епічним стилем. До таких епопей належать стародавня індійська „Махабхарата”, скандинавська „Едда”, германська „Пісня про Нібелунгів”, шумерський епос про Гільгамеша та інші. Пізніше всенародний, колективний тип героїчної епопеї поступається місцем індивідуальній, авторській його формі, перші зразки якої – поеми „Іліада” та „Одіссея” – явив Гомер. Національним героїчним епосом (епопеєю) давніх римлян стала поема Вергілія „Енеїда”, українців – „Слово о полку Ігоревім”. Епоха передвідродження та Відродження ознаменувалася появою низки схожих за типом поем „Звільнений Єрусалим” Т. Тассо, „Лузіада” Л. де Камоенса, „Франсіада” П. де Ронсара, „Витязь у тигровій шкурі” Ш. Руставелі, які, втім, програвали класичним жанровим типам епопеї, наслідуючи лише форму, але не сягаючи вже її суті.

Сучасна епопея суттєво відрізняється від епопеї античності. Вона з'являється в ХІХ столітті й розвивається в літературі ХХ століття як вияв глибокого осмислення письменником долі окремої людини, взятої в контексті

розвитку цілого народу в героїчні та трагічні моменти його історії („Війна і мир” Л. Толстого, „Сага про Форсайтів” Дж. Голсуорсі, „Жан-Крістоф” Р. Роллана, „Тихий Дон” М. Шолохова). Українська література досі не має зразків, які повністю відповідали б усім особливостям цього жанру. Окремі дослідники свого часу називали епопеєю „Прапорonosці” О. Гончара, цикл творів М. Стельмаха („На нашій землі”, „Великі перелогі”, „Кров людська – не водиця”, „Велика рідня”), „Сестри Річинські” І. Вільде, „Волинь” У. Самчука, „Листя землі” В. Дрозда. Однак ретельний аналіз згаданих творів свідчить, що тут ми маємо справу з романом, як головним, домінуючим жанром сучасного епічного роду літератури.

Проте в українській літературі, починаючи з середини ХІХ ст., спостерігалися спроби реанімувати епопею як жанр. Про це свідчить намагання П. Куліша створити масштабний твір, у якому розкрити величні події національної історії (поема у віршах “Україна”). Пізніше майже через століття таку ж спробу здійснив О. Олесь (“Княжа Україна”).

Останнім часом спостерігаються нові спроби відновити жанр епопеї в українській літературі. Прикладом цьому є великий віршовий твір яскраво вираженого епічного звучання Валентина Северинюка “Україна козацька”. Ім’я автора як поета не так добре відоме широкому загалу читачів, як його наукові праці. В. Северинюк – учений, кандидат історичних, доктор політичних наук, професор Класичного приватного університету в м. Запоріжжя. Він – лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії ім. Григорія Сковороди (2013).

Розпочинається “Україна козацька” зачином, у якому автор наголошує на тому, що він нічого не придумав, а весь його текст спирається на реальні документи та факти: “Сюжет поеми повністю побудований на історичних фактах. Усі дійові особи і події реальні. Використано понад 60 джерел: наукові історичні та філософські праці українських і зарубіжних авторів, документальні та довідково-біографічні матеріали, літературно-художні твори. Відповідні посилання наведено у примітках” [1, с. 9]: “Чи ви чули оповідки / про життя козацьке? / Про козацьку волю-долю, / що сміється й плаче / Я нічого не придумав

— / розказали люди. / А збрехали – то й я з ними... / Дяки чи огуди, / чи того й того діждуся – / значення немає: / хто як схоче, хто як зможе, / так і прочитає” [1, с. 9].

В. Северинюк широко використовує у творі українські прислів'я та приказки, тексти народних дум та історичних пісень, звертається до цитат і переспівів віршів знаних українських поетів, наприклад, Т. Шевченка. Звичайно ж, він робить це в тих місцях тексту, де вони виправдані логікою розвитку сюжету. “Літ шістсот чи навіть більше / з тих давен минуло, / як Європа про українських / козаків почула” [1, с. 17].

Частина перша складається з чотирьох розділів: “Роздоріжжя”, “Січ”, “Пробудження”, “Сагайдачний”. Частина друга має три розділи: “Передгроззя”, “Хмельницький”, “Переяслав”. У третій частині – чотири розділи: “Руїна”, “Мазепа”, “Полтава”, “Конституція”. Остання частина поділяється на такі розділи: “Зашморг”, “Колії”, “Калнишевський”, “Перекотиполе”. Характерно, що як професійний історик, В. Северинюк дає назви значної частини розділів такі, якими вони увійшли до історії України: “Січ”, “Руїна”. Інша частина розділів має прив'язку до топонімів, які також є важливими в перебігу подій вітчизняної історії: “Переяслав”, “Полтава”. Ще одна частина названа іменами видатних діячів українського історичного процесу: “Сагайдачний”, “Хмельницький”, “Мазепа”, “Калнишевський”. Окремі розділи мають метафоричну назву: “Роздоріжжя”, “Пробудження”, “Передгроззя”, “Зашморг”, “Перекотиполе”.

Сам поетичний текст помережений посиланнями на імена людей, причетних до вітчизняної історії, часто перераховуються події, до яких автор дає фахові пояснення тощо. Скажімо, починаючи розмову про Хмельницького, В. Северинюк коментує у виносці походження його імені: ...*«Богом даний»*... – Майбутнього очільника Визвольної війни – Богдана Михайловича Хмельницького при народженні було названо Зіновієм. Той день (27 грудня 1595 р.) за церковним календарем був днем православного святого Федора Начертаного, тому, згідно із «святцями», Зіновій отримав ще й друге ім'я –

Богдан — на честь свого святого, оскільки в грецькій мові ім'я Теодор (українізований варіант – Федір) означає «Богом даний», «Богодар» [1, с. 101].

Наскрізним мотивом твору, як це ми бачили вже в “Слові о полку Ігоревім”, у В. Северинюка є заклик до єднання українського народу, бо ніхто, окрім українців, об’єднаних єдиною національною ідеєю, сам не створить власної держави: “...Єднаймося, браття! / Припинімо чвари! / Бо не стануть московити, / ляхи чи татари / нас по щирості любити – / в них свої турботи, / і ніхто за нас не зробить / нашої роботи: / не зоре дбайливо землю, / не засіє ниву, / не складе крилату пісню, / ніжну та журливу. / І не вишиє сорочки / тими кольорами, / що квітують в наших душах / веснами-садами” [1, с. 190–191]. В епілозі, що нагадує заключні строфи Шевченкової поеми “Тайдамаки”, В. Северинюк гостро й безкомпромісно виступає за єдність народу перед загрозами зовні й із середини. Як поет-громадянин він закликає нинішнє покоління українців не втратити в черговий раз шанс збудувати незалежну демократичну державу: “Не фарбуймо «білі плями» / в кольори партійні, / не зчиняймо на могилах / політичні війни” [3, с. 384].

Таким чином, твір Валентина Северинюка “Україна козацька” тяжіє до епопеї. З нею його зближує багатосюжетний зміст, епічний за сутністю. “Україна козацька” достатньо широко й усебічно відображає епохальні події в житті українців. Великий часовий проміжок, що його обрав автор, дає можливість відтворити кілька століть боротьби українського народу за незалежність своєї держави. Невдачі й поразки на цьому шляху прозоро екстраполюються на історію України на рубежі ХХ – ХХІ ст. Фактично, ми маємо справу із зародженням нового жанру, в основі якого лежить епопейне мислення, вагомо підтвержене фаховими посиланнями на історичні джерела, які подекуди затіняють поетичний пафос віршового тексту.

Література

1. Северинюк Валентин. Україна козацька : історична поема. – К. : Видавництво Ліра-К, 2017. – 386 с.

ОСОБЛИВІСТЬ РЕЛІГІЙНО-МОРАЛЬНИХ ПОШУКІВ

В. Ф. ВОЙНО-ЯСЕНЕЦЬКОГО (СВЯТИТЕЛЯ ЛУКИ)

Сучасний екзистенційний стан культурного поступу засвідчує входження людства в нову фазу історії, яка є надзвичайно багатоваріантною та суперечливою. Не дивно, що вчені, філософи, політики з стурбованістю зауважують про кризу людської, підняту на розгляд викликами негативних тенденцій сучасної культурної реальності. Утім, головна проблема часу – це, насамперед, проблема духовно-морального порядку та ролі вищих ціннісно-сміслових інтенцій у формуванні позитивних світоглядних орієнтирів. Саме вони значною мірою уможливають посилення міри людяності, взаєморозуміння та етичної відповідальності у проблемному полі плюралістичної сегментації українського суспільства.

У цьому контексті на особливу увагу у вітчизняному філософському дискурсі першої половини ХХ ст. заслуговує така неординарна особистість, талановитий вчений, хірург, богослов як В. Ф. Войно-Ясенецький (Святитель Лука) у спробах реабілітації феномена душі та її долучення до трансцендентного. Саме його творча діяльність припадає на складні часи утвердження матеріалістичного світорозуміння й редукування ідеальних явищ до мозкових психофізіологічних процесів.

Варто зауважити, що з кінця ХІХ прослідковуються тенденції активного втілення матеріалізму в науку, що здійснюється на вістрі протистояння двох протилежних філософських світорозумінь та наукових позицій. Адже у вітчизняній історико-культурній традиції одночасно набувають особливого посилення як революційні ідеї (народництво, соціал-демократична група), де останні в контексті поглядів К. Маркса та Ф. Енгельса розвивають ідеї

історичного та філософського матеріалізму (В. Ленін, Г. Плеханов, А. Богданов, І. Сеченов), так і релігійно-філософський рух.

Зокрема, в 1947 році В.Ф. Войно-Ясенецький (Святитель Лука) відстоює позицію про існування різних форм енергії, зокрема духовної як первинної для всіх фізичних форм енергії. Філософські роздуми вченого розгортаються у проблемному полі нових відкриттів у сфері природознавства, зокрема явищ радіоактивності і структури атома, які спонукали до переосмислення механістичної наукової картини світу. Мова йде про відкриття таких «напівматеріальних» форм енергії, якими є явища інфрачервоних променів, радіохвиль та ін. Властиво, що в цей період виникають дотичні ідеї енергетизму у французького вченого та теолога П. Тейяр де Шардена, які концептуалізуються в площині існування радіальної енергії як духовної рушійної сили, що задає імпульси космічної еволюції. Окреслена позиція спонукає до обґрунтування наявності трансцендентного джерела космічної енергії, позаяк радіальна енергія постає формою Божественної благодаті.

В.Ф. Войно-Ясенецький (Святитель Лука) дану проблему висвітлює в контексті ортодоксально-релігійної святоотцівської традиції. Божественні енергії – це, “благодворящі промисли”, у яких відкривається Бог світу у своєму “самоодкровенні”. Ці сили є проявами Бога, що виповідають його причетність до всього існуючого, вони багатоманітні, але їх множинність не порушує єдності Божого буття [1]. Так, у Іоанна Дамаскіна ми бачимо їх в образі “поривань” і “рухів”, у Григорія Палами – “нетварного світла”, а у Діонісія Ареопагіта – “променів Божества”, “енергій”. А відтак, В.Ф. Войно-Ясенецький (Святитель Лука) духовну енергію називає «всемогутньою любов’ю Божественною» [2, с. 28], «енергією любові, яка виливається по всеблагій волі Божій, Словом Божим дано начало всім іншим формам енергії, які, в свою чергу, спочатку породили частки матерії, а потім через них і весь матеріальний світ [2, с. 28].

Водночас святитель, базуючись на біблійній та святоотцівській традиції, наукових відкриттях та досвіді подвижників, здійснює релігійно-моральне обґрунтування серця як «спеціального органу почуттів, зосередження емоцій та

органу пізнання» [2, с. 29]. Саме осмислення серця в зрізі центру духовного життя та вищого пізнання засвідчують про продовження В.Ф. Войно-Ясенецьким (Святителем Лукою) вітчизняної кордоцентричної філософії і наповнення її новими ідеями та змістом.

До серця зводиться вся духовна діяльність, і саме воно здатне до відчуття Вищого начала, до найглибиннішого зв'язку з Абсолютом. Власне це і давало підстави робити висновки щодо споконвічної вкоріненості релігійності людини на природному ґрунті, розкриваючи серце в модусі специфічного органу сприйняття сакрального, недосяжного для екстравертного мозку, адже холодне мислення про Бога в кращому випадку здатне до створення послідовної доктрини, але не до істинної віри, оскільки релігійність живиться вогнем почуття сердечного. Релігійне почуття зосереджене в серці саме тому, що воно є органом любові. Заперечення в людській екзистенції ролі голови, на думку і П. Юркевича [3], а згодом і В.Ф. Войно-Ясенецького (Святителя Луки), не є аутентичним, адже серце і розум становлять дві душевно-тілесні сторони істоти. Так, П. Юркевич зазначає: «Священні письменники знали про високе значення голови в духовному житті людини, однак... зосередження цього життя вони вбачали в серці. Голова була для них як би видимою вершиною того життя, яке початково і безпосередньо корінилося в серці» [3, с. 75], а тому відповідно лише проникнувши в серце, знання могло бути засвоєне. У цьому контексті читаємо в праці В.Ф. Войно-Ясенецького (Святителя Луки) «Дух, душа, тіло»: «Писання не заперечує безсумнівним фізіологічним фактам і не заперечує роль мозку в мисленні [2, с. 47], втім, якщо «відомі в мозку рухомі і сенсорні центри, вазомоторні і дихальні, теплові та інші центри, але не має в ньому центру почуттів..., невідомі центри радості горя, гніву і страху, естетичних та релігійних почуттів» [2, с. 48]. Тобто відстоюється думка про те, що мислення не зводиться тільки до діяльності кори головного мозку. Будь-які раціоналістичні інтенції завжди обмежені в намірах охоплення всієї поліфонічності духовності людини, а тим більше, божественних істин.

Варто зауважити, що В.Ф. Войно-Ясенецький (Святитель Лука) вважає серце другим органом сприйняття, пізнання та думки. Воно постає синтезом як вищих функцій духу, так і джерелом бажань, волі та злих намірів, передаючи відчуття в мозок. Разом з тим констатується тісний зв'язок серця з душею, позаяк «при доброму і благодатному облаштуванні душі відчувається в серці тиха радість, глибокий спокій та теплота [2, с. 35]. Душа ж визначається як «сукупність органічних і чуттєвих сприйняття, слідів спогадів, думок, почуттів і вольових актів, але без обов'язкової участі у цьому комплексі вищих проявів духа» [2, с. 95].

Таким чином, буття людини в світі потребує присутності таких феноменів як дух, душа, духовність без яких суб'єкт втрачає свою цілісність та єдність. Саме людина є тією особливою цілісністю, яка не зводиться ні до функціонування організму, ні до тілесної організованості, оскільки свою органічну єдність вона набуває завдяки душі в її надісторичності та причетності до абсолютних смислів. А посилення у філософсько-психологічних студіях інтересу до проблеми душі обумовлює нові варіанти взаємодії науки та релігії, апеляції до багатовікового релігійно-морального досвіду, синкретизму як наукового так і позанаукового знання, компромісу і взаємодоповнення різних методологічних підходів.

Література

1. Залужна А.Є. Життєвий світ людини як смисловий універсум культури: морально-естетичні виміри : дис..... д-ра філософ. наук / Залужна Алла Євгенівна ; Нац. Академ. Керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2013. – 376 с.
2. Святитель Лука (Войн-Ясенецький). Дух, душа, тело / Святитель Лука (Войн-Ясенецький). – М. : Православный Свято-Тихоновский богословский институт, 1999. – 176 с.
3. Юркевич П. Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божия// Философские произведения. – М.: Правда, 1990. – С. 69-103.

*доктор соціологічних наук, професор кафедри політичних наук Рівненського
державного гуманітарного університету*

ТРАНСФОРМАЦІЯ БАЗОВИХ ІНСТИТУТІВ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ

СУЧАСНОЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

У соціологічних теоріях сучасного та майбутнього суспільства сформувався багато його визначень – постіндустріальне, інформаційне, технотронне, мережеве, постдефіцитне, постматеріалістичне, постекономічне суспільство, а також суспільство загального добробуту, демократичне, солідарне, комунітарне, феліцитарне суспільство.

У такому аспекті викликає інтерес теорія науково-технічного прогресу, яка дозволяє зробити висновок про те, що в сучасних умовах відбувається інформаційно-комп'ютерна революція. Дана революція забезпечує прискорений перехід до суспільства заснованого на знаннях або суспільства знань (knowledge society / knowledge-based society) на основі використання дуже складних наукових технологій та штучного інтелекту. Наука та освіта набувають все більш домінуючого та визначального значення як фактори розвитку суспільного виробництва, розвитку соціального капіталу, базових соціальних інститутів та сфер життєдіяльності людей та суспільства [1].

Інформаційно-комп'ютерна революція (ІКР) кінця ХХ - початку ХХІ ст. має глобальний масштаб, призводить до кардинальних зрушень у структурі та функціонуванні всіх суспільств, провалюється у широкому колі незворотних соціальних наслідків, змінює культурний код збереження та передачі інформації та знань від покоління до покоління. Одними з провідних атрибутів ІКР виступають процеси масової комп'ютеризації, медіатизації за допомогою інтернет-мобільного зв'язку та інформатизації суспільства. Дані процеси долають національні бар'єри та призводять до трансформації національних інституціональних і культурних систем, до формування глобального суспільства та глобальної культури [2, с. 243-251].

Отже, науково-технічний прогрес, який в сучасних умовах проявляється у формі інформаційно-комп'ютерної революції, відіграє безпрецедентно велику і бурхливо зростаючу роль в житті суспільства та людей. За даними досліджень Інституту соціології НАНУ 74 % українських респондентів вважають, що розвиток держави та економіки України неможливий без розвитку науки [3].

Сучасне кризове українське суспільство переживає період небувалого занепаду науки, що негативно відображається на всіх сферах його життя, в першу чергу – економічній, соціальній, духовно-ціннісній. На думку Петрушиної Т.О., доктора соціологічних наук (Інститут соціології НАНУ), наука та масовий патріотизм людей залишаються основними ресурсами виходу України із прірви соціальних катаклізмів і збереження майбутнього. Використання ж цих ресурсів залежить в першу чергу від політичної волі владних еліт, яка може їх зруйнувати або спрямувати в конструктивний розвиток суспільства [4, с. 428].

За даними світової статистики, доступ до Інтернету мають 48 % жителів планети Земля, а темпи зростання кількості Інтернет-користувачів у світі демонструють найвищий рівень динаміки соціальних змін. Так в 2006 р. у світі було зафіксовано 1,163 млрд., а в 2016 р. - вже 3,425 млрд. користувачів Інтернету, що означає збільшення показника за 10 років на 300 % [5]. Фахівці передбачають прискорення темпів залучення населення планети до Інтернет-мережі на основі вдосконалення його технологічних основ. Існують різні прогнози, щодо тотального охоплення Інтернет-зв'язком всі жителів Землі – можливо це відбудеться в 2030-2050 роках. На ці роки прогнозують також створення єдиного планетарного штучного інтелекту / колективного розуму планети Земля.

Суб'єктом ІКР виступає інтелектуальний клас, який також демонструє тенденцію до кількісного зростання та визначає якісні зміни у національних системах, їх інтеграції в єдиний глобальний інформаційний та культурний простір. В такому аспекті суспільство знань, на думку більшості його дослідників, може функціонувати і розвиватись тільки як глобальний феномен,

який на основі акультурації / транскультурації одночасно формує і нову інтегровану глобальну культуру, і зберігає національні культури всіх країн світу в рамках мультикультуралізму.

Зауважимо, що в процесі інтелектуально-культурної революції та транзиту до суспільства знань, відкриваються можливості щодо формування нової інституціональної матриці, адекватної функціонуванню та розвитку наднаціонального глобального суспільства. Використовуючи теорію інституціональних матриць С.Кірдіної, можна зробити припущення, що інституціональні матриці «Х» (редистрибутивна, східна з комунітарною ідеологією) та «У» (дистрибутивна, ринкова, західна з субсідарною ідеологією) будуть одночасно конвергуватись і трансформуватись в нову, глобально уніфіковану модель базових інститутів суспільства, яку можна умовно назвати модель «Z» [6; 7].

В глобальній інституціональній матриці «Z» економічні та політичні інститути будуть функціонувати під домінуючим впливом культурних інститутів та інтелектуального класу, як виробників духовних цінностей і знань, суб'єктів розвиненої культури пізнання, творчості та ідеології сайєнтизму, неогуманізму, егалітарності [7]. В такому аспекті, ми представили оптимістичний погляд на процеси формування в майбутньому глобального суспільства знань. Існують критичні та скептичні оцінки-прогнози перспектив і наслідків ІКР, що, в першу чергу, пов'язано з інвайронментальним підходом до аналізу майбутнього суспільства. Зрозуміло, що науковий аналіз соціальних перспектив потребує комплексності, міждисциплінарності та інтегративності щодо визначення як конструктивних та деструктивних проявів трансформацій суспільства під впливом інформаційно-комп'ютерної революцій, так і технологій ефективного управління даними соціальними змінами.

Отже, можна теоретизувати та прогнозувати, що перехід національних суспільств до глобального суспільства на знань, буде супроводжуватись докорінними трансформаціями інституціональної системи (базових та комплементарних інститутів), а також культурною, інтелектуально-ціннісною

революцією, яка призведе до зміни ідеологічних систем всіх суспільств. Процес переходу до глобального суспільства знань сформує нову модель взаємодії базових інститутів суспільства – глобальну інституціональну матрицю, в якій розвиток економічних і політичних інститутів буде підпорядкованим розвитку інститутів культури – науки, освіти, ЗМІ та мистецтва. В такій інституціональній системі наука остаточно набуде рис не тільки провідної виробничої сили, а й основного культурно-духовного фактору розвитку суспільства, що дозволить побудувати глобальну систему тотального благополуччя.

Загалом, перехід до суспільства знань, який ми переживаємо в умовах сучасних суспільних трансформацій, передбачає надзвичайно значне зростання ролі інтелектуального, креативного класу. Інтелектуальний клас в даних процесах виступає не тільки суб'єктом інтелектуальної революції, а й носієм ідеології нового гуманістичного світогляду [8]. В даному аспекті інтелектуальна революція має супроводжуватись етико-ціннісною революцією, які максимально розкриють в майбутньому демократичний та гуманістичний потенціал людини та суспільства. Без такого процесу цивілізаційна криза, яку переживає сучасне суспільство, може призвести до деструктивних та незворотних наслідків щодо розвитку природного середовища та глобальної соціокультурної системи. Тому в світлі ідеології соціального прогресу у глобального суспільства, напевно, не існує альтернатив розвитку інтелектуально-ціннісної революції в найближчому і віддаленому майбутньому.

Література

1. Агацци Э. Идея общества, основанного на знаниях // Вопросы философии. – 2012. – № 10. – С. 3–19.
2. Ракитов А. И. Философия компьютерной революции . – М. : Плитиздат, 1991. – 287 с.
3. Інститут соціології НАНУ. – Офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://i-soc.com.ua/ukr/index.php>
4. Петрушина Т.О. Роль і стан науки в українському суспільстві // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 2 (16) / Головні редактори д.екон.н. В.М.Ворона, д.соціол.н. М.О.Шульга. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2015. – С. 418-228.

5. **Internet Live Stats.** - Real Time Statistics Project [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.internetlivestats.com/internet-users/>
6. Кирдина С.Г. «Х» и «У» экономики: институциональный анализ. – М.: Наука, 2004. – 256 с.
7. Кириленко О.М., Чубатенко О.М., Вусатий С.А. Перехід до глобального суспільства знань: інтелектуально-культурна революція та трансформація інституціональних матриць // Матеріали XIУ Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: структурні зміни і соціальна напруженість», 25-26 травня 2017 р. (м.Київ). Наукове видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка [під заг. Ред. Горбачика А.П., Судакова В.І. та ін.]. – К. : Логос, 2017. – С. 174-176.
8. Кириленко О.М. Неогуманізм та концепція сталого розвитку як ціннісна та стратегічна платформа глобальної інтеграції // Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього : зб. матеріалів XVIII Всеукр. наук. конф. викл., молодих науковців і студ., (м. Харків, 29 листоп. 2016 р.). – Х. : Право, 2016. – С. 11-13.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Валентина Галич,
*доктор філологічних наук, професор кафедри
державного управління,
документознавства та інформаційної діяльності
Національного університету водного
господарства та природокористування*

ЛОГІКО-НАУКОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ВИВЧЕННЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ В КУРСІ «ПУБЛІЦИСТИКА»

Інтертекстуальність публіцистичного тексту – одна з активно досліджуваних проблем у сучасному журналістикознавстві. Вектори її актуальності пояснюються не лише потребами теоретичного осмислення глибинних процесів мовленнєвої й текстотворчої культури на рубежі ХХ– ХХІ ст., що трансформувалася під впливом глобальності інформаційних технологій, а й необхідністю постійного удосконалення діяльності журналістів у середовищі сучасного соціуму. З виходом індустрії ЗМІ на шлях становлення якісних мас-

медіа, котрі відповідали б запитам масової аудиторії й підвищували її інтелектуальний потенціал, журналісту-практику не просто досягти високого професіоналізму й популярності. У зазначеному контексті актуалізується розгляд питань журналістської інтертекстуальності в аспекті медіаосвіти.

У цій розвідці посилаємося на власний досвід. Об'єктом студіювання стали наукові джерела висвітлення інтертекстуальності, а предметом – методика викладання теорії інтертекстуальності на спеціальності “Журналістика”.

У курсі “Публіцистика” (перший – бакалаврський – рівень освіти, четвертий рік навчання) вивчення теми “Інтертекстуальність публіцистичного твору” розраховане на 4 лекційні години й знаходиться в системних зв'язках з іншими темами: “Авторські (класичні й новітні) теоретичні моделі публіцистики”, “Аксіологія мас-медійної інформації в публіцистиці”, “Політична метафора в публіцистиці” та “Публіцистика в постмодерній парадигмі”. На першій лекції передбачається розгляд таких питань: 1. Лінгвістична, літературознавча і журналістикознавча історіографія проблеми інтертекстуальності та її екстраполяція на тло публіцистики; 2. Соціальна і жанрова маркованість публіцистичної інтертекстуальності. 3. Функції інтертекстуальності в заголовках публіцистичного твору.

На другому лекційному занятті передбачається вивчення типів інтертекстуальності: 1. Власне інтертекстуальність: прагматика цитувань та алюзій та ремінісценцій. 2. Ахитекстуальність у полемічному науковому дискурсі. 3. Паратекстуальність “у співпраці” з метатекстуальністю: генерування нових значень. 4. Метатекстуальність як персоналізований “текст у тексті про текст”. 5. Гіпертекстуальність: площина семіотичної взаємодії різних типів інтертексту. 6. Інтертекст як троп: прецедентні антропоніми, бібліоніми й топоніми.

У першій лекції, що є своєрідним вступом до теорії інтертекстуальності, наголошуємо на специфіці об'єкта та предмета вивчення. Дискурсологічний аналіз різних типів інтертекстуальності з урахуванням їх системних і діалектичних зв'язків, жанрової специфіки публіцистичних творів та

індивідуального стилю автора здійснюється на матеріалі літературної діяльності Олесея Гончара – видатного українського письменника, публіциста й громадського діяча ХХ ст. Гончар-публіцист, порушуючи животрепетні соціально-політичні, екологічні, морально-етичні, національні проблеми своєї доби, досить часто до структури своїх публіцистичних текстів залучає фрагменти класичних творів української та світової літератур, обтяжуючи їх духовними вимірами й соціальними підтекстами другої половини буремного й суперечливого ХХ століття, творить неповторний інтертекстосвіт. Уведення інтертекстуальності в параметри соціального часу і простору розкриває шляхи концептуалізації дійсності та вектори комунікативних і культурних стратегій доби. Ми цілком солідарні з роздумами сучасного дослідника міжтекстових зв'язків у масмедійному дискурсі Борієля Головка в тому, що саме “надчасові сплески” інтелектуально потужного, зануреного в інтертекстові пласти слова, журналістів-лідерів, представників красного письменства здатні забезпечувати “еволюційний перехід до якісних категорій журналістської творчості” [3, с. 256.].

Такий аспект актуальності обраного в курсі “Публіцистика” об'єкта вивчення є площиною для соціально-комунікативного осмислення проблем “тексту в тексті” в діахронії і синхронії, підґрунтям реконструкції соціокультурної моделі інтертекстуальності публіцистичного твору другої половини ХХ століття.

Інша грань інноваційного характеру вивчення інтертекстуальності проглядається у формулюванні та розкритті його предмета – публіцистичного змісту прагматики цитувань та площини семіотичної взаємодії різних типів інтертекстуальності.

Після вступного слова у наступній частині лекції розкривається лінгвістична, літературознавча та журналістикознавча концепції інтертекстуальності. Зокрема, зазначається, що уведення чужого тексту до оповідної структури літературного твору як творчий метод естетичного освоєння дійсності, фактор текстотворення, енергоносій інтелектуально обтяженої думки й засіб лаконічного мовлення завжди вабили його автора, дослідника і читача.

Емоційна потужність та впливова сила “тексту в тексті” засвідчені людством у актах народження мови, сакральних творих, міфології, фольклорі, античній літературі, світовій культурі словесного мистецтва та національному красному письменстві.

Проте наука про інтертекст почала формуватися значно пізніше. У другій половині ХХ ст. “інтертекстознавство” як окремий сегмент теорії літератури, пов’язаний з розробкою ідей постструктуралізму й постмодернізму, заявило про себе в розвідках Ю. Кристевої, Р. Барта, М. Фуко, Ж. Дерріди, Ж. Женетта, Н. Пьеге-Гро, У. Еко, М. Бахтіна, Ю. Лотмана. Термін “інтертекстуальність” (із значенням “текстова інтеракція в межах того самого тексту”) до літературознавчого простору ввела дослідниця французького постструктуралізму Юлія Кристева (1966, 1967), синтезуючи вчення про семіотику тексту Фердинанда де Соссюра та теорію діалогізму Михайла Бахтіна. Однак ще в ХІХ ст. український мовознавець Олександр Потебня висловив ідею “поетичної мови”, суголосні з ученням про діалогічну природу слова і тексту М. Бахтіна та з новітніми теоріями інтертекстуальності [5].

Літературознавча та лінгвістична наукова парадигма інтертекстуальності у цілому вже склалася й означена іменами зарубіжних та українських дослідників, які спільними зусиллями розробили теоретико-методологічну базу ітертекстології (об’єкт, предмет, система наукових понять, класифікації, методи дослідження). Відзначені їхні досягнення органічно екстраполюються на тло журналістики як репрезентанта літератури, соціально означеної, що перебуває на передньому краї формування суспільної думки.

Чільне місце в лекції займає аналіз розвідок, що з’явилися в останнє десятиріччя, присвячені осмисленню специфіки інтертекстуальності в журналістиці. Вони зачіпають широке коло проблем, пов’язаних з осмисленням специфіки інтертекстуальності текстів масової комунікації, серед них такі: прагма-інтертекстуальні характеристики заголовків текстів ЗМІ (Н. Бахарев, А. Дубова, М. Засоріна, А. Євграфова, Г. Конторчук, А. Попов, І. Рудницька, Є. Сибіренко-Ставроян), джерела інтертекстуальності медіатекстів (О. Ільченко,

С. Зелянко), специфікація термінологічної бази (О. Рябініна, Н. Сунько), функції інтертексту в публіцистиці (В. Галич, В. Галацька, О. Лебедева-Гулей, Л. Якименко), постмодерна рецепція інтертекстуальності (Є. Шестакова, Н. Зборовська), глобалізація транстекстуальності в інтернет-епоху (Т. Колокольцева, Б. Головка).

На особливу увагу заслуговує розгляд дискусійних проблем дослідження особливостей міжтекстових зв'язків у текстах ЗМІ. Коментуються дві кардинально різні думки: а) “ «чужий» текст у журналістському творі може домінувати над авторським, що призводить до нейтралізації інформації або є сенсовою «профанацією» (нерозумінням / неправильним розумінням), у результаті чого відбувається розривання комунікативних зв'язків поміж учасниками діалогу (полілогу)” (В. Івченков, С. Зелянко [6, с. 2]; б) інтертекстуальність – родова якість текстів масової інформації, що репрезентує багатозарове, багаторівневе, семіотично складне текстотворення (Б. Головка) [3, с.11]; інтертекстуальність, ідентифікуючи особистісне (авторське і читацьке) емоційно-образне сприйняття картини світу, сприяє інтелектуалізації масової свідомості (В. Галич) [1; 2]; “використання чужого тексту особливо популярне в масовій культурі й відбиває спроможність масової свідомості “залучати” інші моделі культури, тиражуючи для власних потреб” [7, с. 270].

Вступна лекція поряд з пропедевтичною функцією скороченого й систематизованого викладу проблеми інтертекстуальності, яка докладніше буде розглядатися на наступних заняттях, повинна ще й максимально зацікавити студента, довести практичне значення теоретичних знань, указати на площину їх застосування в журналістській діяльності. Прикладом ефективності такого методу викладання, як ілюстрування, є презентація в підсумковій частині заняття нещодавно виданої книжки лектора “Семіотика інтертекстуальності публіцистичного твору” (2015) [2], яку пропонується студентам використовувати в підготовці до семінарів.

На обкладинку винесений фотоколаж, підготовлений Євгеном Литвиненком, магістрантом Луганського національного університету імені

Тараса Шевченка, власне, зображальний інтертекст (можна побачити пам'ятник Тарасу Шевченку на місці його поховання, що велично підіймається над Дніпром, львівським Високим замком – над усією Україною, а на звороті – терикони, соняшники – символи Донбасу). Студентам показується зразок аналізу прецедентних онімів, наділених інтертекстуальним змістом, що трансформують їхню семантику в політичну метафору. Наголошується, що “співпраця” художника-дизайнера, цитованого тексту й задуму автора книжки народжує гіпертекст, який покликаний активізувати думку читача. Колаж відтворює складність семіотичного простору міжтекстової взаємодії фрагмента проблемної статті Олесь Гончара “Скликає Мати”: “Дехто вважає, що на сьогочасну ситуацію в Україні треба дивитися із львівського Високого замку, інший воліє глянути на Україну з висоти донецького терикона... Мабуть, треба добре дивитись і звідти, і звідти. А найкраще ж, певне, буде усім нам глянути на рідні обрії з висоти канівської Тарасової гори, бо це ж звідти лине до нас невмируще слово «Молитви» поета:

І всім нам вкупі на землі
Єдиномисліє подай

І братолюбіє пошли...” [4, с. 466].

Прецедентні ороніми (назви земляних об'єктів) “донецький терикон”, “львівський Високий замок”, “канівська Тарасова гора” із стійкими значеннями відповідно – “типовий ландшафт Донбасу”, “узвиштя у Львові”, “Чернеча гора – місце поховання Т. Г Шевченка в Каневі” – у контексті твору, написаному напередодні Всесвітнього форуму українців у 1992 р., стають метафоричним уособленням Сходу і Заходу України та невмирущого слова поета, що кличе до єднання. Семіотика інтертекстуальних елементів, сумлінно опрацьована видатним автором, здатним до філософської оцінки буття українського народу, щоразу актуалізує свій прогностичний потенціал, не втрачає актуальності в карколомні періоди національної історії – і на світанку незалежності, і нині, у час військового російсько-українського конфлікту на Сході.

Викладання інтертекстуальності на магістерському рівні освіти відзначається вищим рівнем складності. Залучаючи творчість письменників-публіцистів, і класиків, і представників нової генерації, що сповідують постмодернізм, магістранти мають змогу не лише пересвідчитися в оригінальності й складності їхнього інтертекстуального мовлення, а й відзначити специфіку персоналізації автора в інтертекстах перших і його деперсоналізацію – у других, указати на сучасні тенденції журналістики, зануреної в постмодерну культуру. Отримавши початкові поняття про інтертекстуальність та її різновиди й функції, магістранти можуть приступити до аналізу проявів явищ “тексту в тексті” в інформаційній та аналітичній журналістиці; а дискурсивний принцип дослідження інтертекстуальності як мово-, текстотворчості в новинарних теле-, радіотекстах та друкованих ЗМІ, дозволить їм говорити про інтерзнаковий їх контент та психографічний потенціал успіху, прогнозувати діяльність інтернет-журналістики.

Огляд методичних засад фрагменту лекції, присвяченої вивченню інтертекстуальності публіцистичного твору в навчальному курсі “Публіцистика” засвідчує актуальність цієї проблеми. Методи навчання – систематизації й аналізу наукових джерел, компаративний, критичний аналіз, інтерпретації, ілюстрування теоретичних положень – дали можливість підвести студентів до таких висновків: 1) Наукове поле журналістики відкрите для екстраполяції надбань з теорії інтертекстуальності літературознавців та мовознавців на тло медійної практики та їх специфікації. 2) Багатоаспектність проблематики журналістикознавчих праць виявляє продуктивність семіотичного, термінологічного, комунікативного та культурологічного аспектів вивчення міжтекстових зв’язків. 3) Публіцистика минулих епох породжує нескінченний діалог у новітньому її прочитанні. 4) Знання теорії інтертекстуальності дають можливість журналісту-практику реалізувати свій творчий потенціал, перебувати в річищі новітніх медіатехнологій.

Література

1. Галич В. М. Поетика публіцистики Олесь Гончара: ономастичний та інтертекстуальний простори // Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор: еволюція творчої майстерності: монографія / В. М. Галич. – К.: Наук, думка, 2004.– С. 596-739.
2. Галич В. М. Семіотика інтертекстуальності публіцистичного твору: соціально-комунікативна рецепція : монографія. – Рівне : ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, 2015. – 120 с.
3. Головка Б. Н. Интертекст в мас-медийном дискурсе. Изд. 2-е, испр. и доп. / Б. Н. Головка. – М.: Книжный дом “Либроком”, 2012. – 264 с.
4. Гончар Олесь. Твори у 12 т. – Т. 9: Публіцистика у двох книгах. – Кн. 1 / упорядкування, післямова Галич В. М., коментарі Галич В. М., Галич О. А. – К.: НПП Вид-во “Наукова думка”; НАН України, 2012. – 888 с.
5. Дзик Р. Олександр Потебня і теорія інтертекстуальності / Роман Дзик // Питання літературознавства. – Вип. 81. – Черн. нац. ун-т. – С. 37-44.
6. Зелянко С. В. Інтертэкст у публіцистичным маўленні: аўтарэферат дысертацыі на саісканне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук /10.01.10 – журналістыка / Сяргей Віктаравіч Зелянко. – Мінск: БДУ, 2012. – 18 с.
7. Зражевська Н. І. Розуміння медіа культури: комунікація, постмодерн, ідентичність, ідеології, медіа контроль: монографія. – Черкаси: видавець Ю. Чабаненко, 2012. – 408с.

Олена Кодьєва,

*доктор культурології, професор кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін*

Київського університету права НАН України

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА З ПОЗИЦІЙ ХХІ СТОЛІТТЯ

1. Уявити культурний простір сучасної України без постаті Тараса Шевченка неможливо. З часу виходу першого «Кобзаря» у 1840 р. він є моральним етапом для українців, особливо коли йдеться про поняття волі, честі, гідності. Долаючи час і простір, силою обдаровання, вітальною енергією геніального слова, Тарас Шевченко впливає на нашу історію, допомагаючи конструювати майбуття. Часом доводиться переживати непрості часи, гортаючи драматичні сторінки модерної історії, але він ціною власного життя показав: шлях до волі й гідності

простим і легким не буває. Особливо, коли йдеться про волю і долю цілого народу. Віражі ХХ-ХХІ століть давали не один шанс до вибору: почути Шевченка чи рухатися, в духовному сенсі, навмання.

2. Тарас Шевченко сприяє розвитку культуротворчої функції нашої доби. Ця функція включає в себе політичний, соціальний аспект. Адже жодна політична партія України не оминає пам'ятника Кобзареві, коли організовує свої збори. Сьогодні ми маємо прислухатись до Статуту Кирило-Мефодіївського товариства, в якому брав участь Шевченко, а саме: до закликів звернених до слов'янських народів єднатися як культурно, так і політично.

3. Наш славетний Кобзар спонукав розвиток художньої культури. Ідучи за цим дороговказом, найталановитіші митці в різні часові зрізи ХХ і ХХІ століть, створюючи у творах літератури, скульптури, живопису і графіки його образ, своєрідно продовжували традицію Шевченкового естетичного вибору: він обрав шлях, коли геній є інструментом формування нової свідомості, моделювання такої її моделі, що позбавлена тавра рабської психології.

4. Творча діяльність Тараса Шевченка сьогодні активно розглядається у наукових дослідженнях. Так, можна назвати кандидатську дисертацію з мистецтвознавства Т.П.Чуйко «Інтерпретація образу Тараса Шевченка у живопису та графіці ХХ століття, культуротворчий аспект». Важливою подією 2008 р. став вихід з друку зусиллями Національного музею Тараса Шевченка нового видання «Кобзаря».

Література

1. Шевченко Т. Г. Кобзар. К.: Національний музей Тараса Шевченка, 2008.
2. Чуйко Т. П. Інтерпретація образу Тараса Шевченка у живопису та графіці ХХ століття: культуротворчий аспект. Авторед. дис. на здобуття канд. культурології - К., 2017.

Bohdan Bilohotzky,

Président de l'Union des Ukrainiens de France,

Paris, France

L'UNION DES UKRAINIENS DE FRANCE: LES ETAPES DE LA CREATION ET DU DEVELOPPEMENT

Cet exposé n'a pas l'ambition d'être une entreprise purement scientifique. Il s'agit plutôt de mes souvenirs et de ma perception des faits. Pour autant, je ne suis pas le personnage central de ce précis. Incontestablement, l'Union des Ukrainiens de France est intimement liée à la vie et à l'œuvre du professeur Wolodymyr Kosyk. Néanmoins, mon « témoignage » peut être intéressant car rien ne me prédisposait à militer au sein de l'UUF ou dans des mouvements connexes. En effet, j'ai été élevé par un grand père, originaire d'Ukraine centrale, combattant de l'armée nationale ukrainienne qui, en 1925, s'est établi en France. Ce grand père insuffla dans mon âme une flamme ukrainienne et un véritable culte pour Symon Petlioura. Etant de confession orthodoxe et très proche du mouvement petliouriste, il aurait été rationnel que, plus tard, je fréquente les milieux de l'OUN(M). Or, j'ai adhéré à une organisation où les Ukrainiens étaient ultra majoritairement originaires de l'Ukraine occidentale et de confession gréco-catholique. Lors de mon adhésion à l'UUF, j'étais la plus jeune recrue et, en quelque sorte, je représentais l'avenir. Aujourd'hui, je suis plus âgé et j'œuvre, à mon tour, en faveur de la pérennité de l'UUF. Tout ce que je relate est parfaitement exact, même l'aspect anecdotique qui peut survenir de temps à autre.

UNION DES UKRAINIENS DE FRANCE

A la fin de la seconde guerre mondiale, des Ukrainiens délivrés des camps de concentration nazis et des camps regroupant des « personnes déplacées », quittèrent l'Allemagne pour se rendre en France. A l'époque, pour nombre de ces Ukrainiens, la France était une étape pour se diriger essentiellement vers les Etats-Unis ou le Canada,

plus rarement vers l'Argentine ou l'Australie. Cette vague migratoire se poursuivait durant une dizaine d'années. Mais avant d'émigrer, afin de rejoindre de la famille, des amis ou tout simplement changer de continent pour oublier les horreurs engendrées par les deux états totalitaires du XXème siècle, certains de ces migrants, classés politiquement nationalistes et banderistes, se regroupèrent dans une organisation intitulée « *Union des Travailleurs ukrainiens de France* » (UTUF)

Ces personnes n'avaient aucune attache ou relation avec des organisations ukrainiennes qui existaient dans la France d'avant-guerre. Pour subsister, il a fallu se mettre au travail et exécuter des tâches qui ne correspondaient ni à leur qualification ni à leur niveau intellectuel. Très vite, sur les lieux de travail, ces « travailleurs » se trouvèrent confrontés aux adhérents du Parti communiste français ou de la Confédération générale du travail qui n'était que l'instrument de ce même parti. Aux élections législatives de 1946, le parti communiste français comptait près du tiers des députés de l'Assemblée nationale. La Confédération générale du travail était le premier syndicat français totalement inféodé au Parti communiste et relayait fidèlement la propagande stalinienne qui taxait les Ukrainiens de collaboration avec l'Allemagne nazie, oubliant pudiquement leur attitude durant la période du pacte germano-soviétique. Compte tenu de ces faits, à la fin de l'année 1945, fut fondée « *l'Union des Travailleurs ukrainiens de France* » qui était une section de la « Confédération française des Travailleurs chrétiens ». Puis, l'UTUF a créé la « *Confédération ukrainienne des Syndicats libres* » et est devenue de ce fait, membre de la « *Confédération internationale des Syndicats chrétiens* ».

Un contrat de rapatriement des citoyens ukrainiens fut conclu entre le gouvernement soviétique et la France. Cette atmosphère hostile contribua à renforcer les organisations ukrainiennes existantes. En 1949, le coup de Prague provoqua une grande émotion.

En 1955, la scandaleuse émission de télévision : « *En votre âme et conscience* » présentait Symon Petlioura et ses partisans comme des antisémites aussi forcenés que sanguinaires et dont le but principal était de massacrer des Juifs. Le Ministre de l'Intérieur de l'époque, François Mitterand, futur Président de la République française, refusa tout droit de réponse au « Comité central des Ukrainiens de France ».

En 1951, l'UTUF comptait 3167 membres répartis en 62 filiales. De 1945 à 1960, un journal, « *L'Ukrainien* », fut édité. Le premier rédacteur de 1948 à 1955, Danylo Tchaikowsky, deviendra plus tard rédacteur de «*Schlach Peremohy*» à Munich jusqu'en 1967 et émigrera aux USA où il deviendra rédacteur du quotidien ukrainien « *Ameryka* ». Borys Witochynsky lui succédera jusqu'à la cessation de la parution. Tous deux étaient membres de l'OUN et avaient séjourné dans le camp de concentration polonais de Bereza Kartouchka et dans des camps de concentration nazis. À cette époque, l'UTUF était dirigé par Ivan Popovitch, Petro Polysczuk, Julian Zablotsky et Volodymyr Nesterczuk.

En 1949, une association parallèle à l'UTUF, « *l'Union des Ukrainiens de France* » (l'UUF), fut fondée. Cette association avait pour objectif de sauvegarder les intérêts juridiques, culturels, professionnels, sociaux et matériels des adhérents. Il s'agissait également de développer un esprit d'entraide, de solidarité, de favoriser l'activité des jeunes dans les domaines de la culture, de l'éducation et des sports. De surcroît, l'UUF se réservait le droit d'organiser des services sociaux, de documentation, d'information, voire des centres d'étude.

Jusqu'en 1965, l'UTUF et l'UUF étaient intimement liées et coopéraient parfaitement. À l'époque, on dénombrait à l'UUF plus de 300 membres actifs et un grand nombre de sympathisants, ce qui pour l'époque et pour le terrain français, était des chiffres imposants car beaucoup d'arrivants de l'après guerre avaient émigré vers d'autres lieux. De manière générale, la gauche française épousait les thèses russes soviétiques, tandis que la droite française se complaisait dans la russophilie avec tous les mythes infondés qu'elle véhiculait. Il était généralement admis que les Ukrainiens avaient collaboré avec les Allemands, qu'ils étaient presque viscéralement antisémites ...

Le premier président de l'UUF, Volodymyr Nesterczuk, de 1949 à 1954, émigra ensuite aux USA. O. Melnykowicz lui succéda de 1955 à 1961. En 1962, à son retour de Taïwan, Formose à l'époque, Wolodymyr Kosyk fut élu président jusqu'en 2015. Au sein de l'UUF, dans les années 50, une association de jeunesse, SUM, a vu le jour ; elle dépendait administrativement de l'UUF, mais avait sa propre structure et était membre de l'Association mondiale de la Jeunesse ukrainienne implantée dans

différents pays : aux USA, Canada, Grande Bretagne, Allemagne, France, Belgique et Australie.

J'ai été membre de l'Association de la Jeunesse ukrainienne pour en devenir en 1961, le Président pour la France. Du fait de ces responsabilités, à compter de 1958, j'ai côtoyé les dirigeants de l'U.T.U.F. et de l'U.U.F. Il me vient souvent à l'esprit la première visite que j'ai effectuée dans les locaux de ces 2 organisations et de mon étonnement en voyant que ces éminents responsables prenaient des repas d'une étonnante frugalité, souvent composés d'une barquette de frites partagée à l'aide d'une pèse lettres afin de respecter une parfaite équité. Mais la véritable richesse de ces dirigeants résidait dans leur conviction, dans leur espérance, dans leur combat plutôt que dans leur porte-monnaie. J'ai souvent eu l'opportunité de croiser et de m'entretenir avec des personnalités telles que Stephan Lenkavsky, Iaroslav Stetsko, Omelan Kowal et beaucoup d'autres. Ils ont tous achevé de forger, en mon for intérieur, une foi inébranlable dans la renaissance d'un état ukrainien libre et indépendant, bien évidemment, Wolodymyr Kosyk est associé à ce fait. En août 1962, avec l'appui du Comité central du SUM, j'ai organisé le premier camp de vacances de la Jeunesse ukrainienne de France et, jusqu'à ce jour, ce camp se déroule chaque année. Depuis quelques années nous y accueillons des orphelins de la Centurie Céleste du Maïdan et de l'ATO.

En 1971, mon militantisme actif, en qualité de Président du SUM, me valut d'être éloigné de la France continentale durant le séjour, en France, de Leonid Brejnev. Lors de mon arrestation, mes papiers d'identité me furent confisqués. A force d'insister sur les motifs de cette arrestation, les représentants de l'ordre, très gênés, m'ont avoué que cela était une demande du KGB soviétique. Jusqu'à ce jour, cette indignité du « pays des droits de l'Homme » est ancrée dans ma mémoire.

Wolodymyr Kosyk revint de Taïwan où il exerçait la responsabilité de rédacteur, sur proposition de Stepan Bandera, d'une radio en langue ukrainienne qui émettait en direction de l'Extrême Orient soviétique et, parallèlement, il s'agissait de représenter l'Ukraine auprès de la Chine nationaliste de Tchang Kaï Chek. En 1962, il fut élu à la présidence de l'UUF et édita un mensuel en français « L'Est européen » qui paraîtra

jusqu'en 2000. Cette revue était adressée aux parlementaires des deux chambres, Assemblée nationale et Sénat, aux médias français et à différentes et nombreuses personnalités. En outre, Wolodymyr Kosyk éditait des brochures historico-politiques. L'UUF coopérait à l'édition en français du journal « *La nation géorgienne* » dans lequel plusieurs pages étaient réservées à la thématique ukrainienne. Hormis ma responsabilité de président du SUM, j'assumais également la vice-présidence de l'UUF. De ce fait je me suis très souvent déplacé avec Wolodymyr Kosyk afin d'organiser et de structurer nos filiales de province, tant UUF que SUM. En 1977, nous avons pris la décision d'acquérir notre propre terrain et notre bâtiment pour pérenniser le camp de vacances du SUM. A cet effet, nous avons effectué un tour de France mémorable afin de collecter des fonds et par l'entremise du Comité central du SUM, nous avons reçu des fonds de l'étranger. Nous avons donc pu acquérir un terrain et un bâtiment que nous avons agrandi et chaque année nous organisons un camp d'été pour la jeunesse (aujourd'hui, les enfants des nouveaux arrivants d'Ukraine y sont majoritaires), un camp pour les adultes et parfois un tournoi sportif que nous qualifions pompeusement d'Olympiades, réunissant la jeunesse ukrainienne de Belgique, d'Allemagne, de Grande Bretagne et de France.

En ce qui concerne l'UUF proprement dite, nous avons connu un ralentissement de nos activités du fait du décès de nos adhérents et de leur non remplacement par leurs enfants. Ce phénomène a concerné toutes les organisations ukrainiennes de France ainsi que les églises, tant orthodoxes que gréco-catholiques, désespérément vacantes. Wolodymyr Kosyk profita de cette accalmie pour écrire et éditer un certain nombre de livres d'histoire relevant de la thématique ukrainienne.

Après l'accession de l'Ukraine à l'indépendance, de nouveaux arrivants affluèrent en France et hormis leur nombreuse présence dans les églises, ils se sont plutôt comportés en véritable émigration économique, peu portée à soutenir la cause ukrainienne. De ce fait, un véritable fossé sépara les anciens émigrants, devenus français, et les nouveaux arrivants qui, dans l'immense majorité des cas, résidaient illégalement en France dans des conditions très précaires. Mais le fossé était creusé, l'ancienne émigration

incapable de venir en aide à la nouvelle, chacun est resté sur ses positions et le dialogue fut peu prolixe.

Durant cette période, l'UUF n'avait quasiment plus qu'une seule activité, celle de l'organisation annuelle de notre centre de vacances qui a pu subsister grâce au dévouement de certains de ses membres et en particulier Ivan Kopczuk. Il est vrai que les anciennes institutions célébraient la fête nationale, celle de Tarass Chevtchenko ... mais tout cela était réduit à sa plus simple expression. Puis des étudiants sont arrivés d'Ukraine, dotés d'un entreprenant esprit patriotique, ils fondèrent leurs associations parfois très performantes, notamment dans le domaine caritatif, le niveau intellectuel s'est élevé et des échanges entre anciens et nouveaux émigrants se sont peu à peu instaurés. Le Président de l'UUF, Wolodymyr Kosyk, malade et très âgé, songea à se retirer après une vie entière au service de l'Ukraine. En 2015, j'ai accepté la lourde charge et la responsabilité de présider l'UUF. Un nouveau Comité directeur désigné se mit à l'ouvrage et l'UUF organisa des manifestations de rue près de l'Assemblée nationale ou du Sénat lors des séances consacrées à la levée des sanctions à l'égard de la Russie. Nous avons également envoyé une lettre ouverte au député Thierry Mariani après l'un de ses séjours en Crimée. Cette lettre a eu un certain retentissement puisque le Président de l'Assemblée Nationale a dû faire appel au déontologue de cette Assemblée pour savoir si Thierry Mariani pouvait appartenir au groupe d'amitié parlementaire entre la France et l'Ukraine et voyager en Crimée occupée. Nous avons également créé des liens d'amitié avec des parlementaires français et avons fermement soutenu les organisateurs du colloque, « *La Shoah en Ukraine* », qui s'est tenu dans la prestigieuse université de la Sorbonne. Les organisateurs, Madame Galia Ackerman et Monsieur Philippe de Lara, avaient convié d'éminents historiens français dont Nicolas Werth, Joseph Zissels et d'autres personnalités qui s'étaient déplacées de Kyiv et en particulier, Volodymyr Vyatrovytch, Président de l'Institut de la mémoire ukrainienne.

Dernièrement, nous avons envoyé une lettre ouverte au Directeur du CSA (Comité de Surveillance de l'Audiovisuel) afin de lui faire part de notre inquiétude concernant la diffusion prochaine des émissions de « *Russia Today* », « R.T. », sur les ondes

françaises. Par ailleurs, l'UUF prend une part active dans la commémoration des victimes du Holodomor, en particulier par des prises de paroles à l'attention d'un public français. Nous sommes modérément attirés par les célébrations qui revêtent un caractère ukraino-ukrainien, sans toutefois les dénigrer. Nous considérons que nos actions doivent être essentiellement consacrées à faire connaître l'Ukraine aux Français.

Nous sommes visibles sur Facebook, « *Union des Ukrainiens de France* », et notre site est en voie d'achèvement.

Depuis lors nous avons procédé à de nouvelles élections et notre Comité directeur s'est enrichi de « nouveaux arrivants » : deux journalistes bilingues français-ukrainien, un médecin et de jeunes étudiants. L'UUF coopère étroitement avec d'autres organisations ukrainiennes dont l'« ADVULE », Association des Descendants d'Ukrainiens ayant servi dans la Légion étrangère afin de combattre le nazisme, présidée par Annick Bilobran et également « UKRAINE 33 », Association qui a beaucoup œuvré pour faire connaître et reconnaître la tragédie du Holodomor en France, présidée par Guènia Boura. Au final, nous nous sommes restructurés et nous nous efforçons de communiquer pour contrebalancer la propagande russe ou, tout du moins, faire entendre la voix de l'Ukraine.

Voici maintenant le texte esquissant la biographie et les activités publiques du Professeur Wolodymyr Kosyk qui a consacré sa vie à l'Ukraine et qui a conduit notre association pendant plus de 50 ans.

Wolodymyr KOSYK (26.11.1924 – 12.06.2017)

L'historien, le politologue, le professeur.

Le Professeur Wolodymyr KOSYK, né en Ukraine occidentale, est issu d'une famille villageoise subsistant grâce à de faibles ressources. Durant la seconde guerre mondiale, son appartenance à l'Organisation des Nationalistes Ukrainiens O.U.N (b) lui valut d'être en butte à l'acharnement des tracasseries de la Gestapo.

En 1946, le jeune Wolodymyr, réfugié en Occident, a pu achever ses études secondaires à Regensburg (Bavière), où il résidait alors dans un camp pour personnes déplacées.

En 1948, il parvient à quitter l'Allemagne pour se rendre en France où il entreprend de suivre des cours d'histoire et de sociologie à l'Université de Paris-Sorbonne dès 1949. Faute de moyens financiers, il dut renoncer à la poursuite de ses études et décroche un emploi d'ouvrier en usine. Durant cette période, il collabore toutefois à la rédaction de nombreux journaux ukrainiens de la diaspora.

En 1958, sollicité par les plus hautes instances de l'O.U.N (b), il se rend à Taïpeh (Taïwan) pour assurer la responsabilité de la rédaction des émissions de la radio libre ukrainienne. De retour en France, il est élu Président de l'Union des Ukrainiens de France en 1962, responsabilité dont il a eu la charge jusqu'en 2015 et est devenu Président d'Honneur. Toujours en quête de connaissance, il poursuit inlassablement des études, ce qui l'autorise à arborer un nombre imposant de titres universitaires et honorifiques :

- Docteur en histoire (Sorbonne - Paris I) ;
- Chargé de cours à l'Institut National des Langues et Civilisations Orientales de Paris (INALCO) ;
- Professeur de l'Université libre de Munich ;
- Professeur de l'Institut de Perfectionnement des instituteurs de Kyiv (Kiev) ;
- Professeur de l'Université Nationale de Lviv (Ukraine) ;
- Président de la Société Chevtchenko en Europe ;
- Médaille d'Or décernée par l'Université libre ukrainienne pour les succès obtenus dans le domaine pédagogique ;
- En 1999, sur proposition du Cabinet de M. Jacques CHIRAC, élevé par le Ministère de la Culture à la dignité de Chevalier des Arts et des Lettres ;
- Le Président de l'Ukraine lui décerne l'Ordre du Mérite au 3e degré.

Le Professeur KOSYK a fondé et dirige la revue « L'Est Européen » de 1962 à 2000. Auteur d'un grand nombre d'ouvrages consacrés à la thématique ukrainienne, il s'attache principalement à corriger les idées reçues, les événements déformés ou mal rapportés. Thucydide, historien grec (env. 450 av. J.-C), prétendait qu'il fallait « **choisir entre se reposer et être libre** ». Indéniablement, le Professeur W. KOSYK a choisi d'être libre et pour cette raison, il a publié, entre autres, les ouvrages suivants :

L'Ukraine et les Ukrainiens

- La politique de la France à l'égard de l'Ukraine
- Les Ukrainiens dans la résistance française
- L'Allemagne nationale socialiste et l'Ukraine
- Violation des droits de l'homme en Ukraine
- L'Ukraine sous le joug colonial russe
- La Pologne et les régions occidentales de l'Ukraine
- Le millénaire du christianisme en Ukraine, etc.

Wolodymyr KOSYK est également auteur d'articles parus dans différentes revues occidentales, françaises en particulier.

J'ai souvent, à l'esprit, le tour de France que j'ai effectué avec Monsieur KOSYK, visitant notre maillage associatif, Union des Ukrainiens de France et Association de la Jeunesse Ukrainienne, afin de recueillir des fonds; c'est ainsi que l'Union des Ukrainiens de France a pu acquérir en 1979 son Centre de Vacances à Rosey (Haute-Saône) qui reste toujours actif et qui, chaque année, accueille des enfants ukrainiens, orphelins des Héros du Maïdan ou des combattants dans l'est de l'Ukraine.

Les qualités de dirigeant de Monsieur KOSYK ont permis à l'Union des Ukrainiens de France d'être active jusqu'à ce jour et très vraisemblablement pour longtemps encore.

Стефанія Українець,

кандидат філософських наук,

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін

Рівненського інституту КУП НАНУ

РОМАНТИЧНА РЕФЛЕКСІЯ ФІЛОСОФІЇ КАНТА:

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЕСТЕТИЧНОГО

Про невиснажуваність кантівської філософії свідчить не лише широке коло розвідок, які стосуються її пошукового поля (маємо на увазі), а передусім те, що в рецептивному просторі Канта, за влучним спостереженням В.Табачковського, «вияскравлюються спалахи досвіду інтесивного філософування, суть якого полягає в співтворчості нащадків та наступників» [8,

с.45]. Ця співтворчість є доволі продуктивною, якщо взяти до уваги той факт, що відкритий Кантом принцип суб'єктивності став одним із основних принципів післякласичної філософії. І хоча зміст суб'єктивності, окреслений у кантівській філософії, далеко не тотожний посткласичному, усе ж саме кантівська філософія постає в ролі своєрідного прожектора, що вияскравлює магістральну лінію подальшого філософського пошуку та й власне його відлік.

Позаяк духовні спрямування післякантівської епохи найпотужніше виявили себе у філософії романтизму, саме вона генерувала Європі у трансформованому вияві основні ідеї Канта. Недвозначно про це говорить О. Ф. Лосєв, підкреслюючи, що «Кант є саме те зерно, з якого проростає німецька романтична і діалектична філософія» [6, с.223], і що дві риси філософії Канта стверджують його як засновника романтизму: по-перше, філософія Канта – це передусім вчення про **смыслову конструкцію** як будь-якого досвідного предмета взагалі, так і світу зокрема, який вивчає «математичне природознавство»; по-друге, філософія Канта є водночас і вченням про **трансцендентальну необхідність**, про непорушні основи світу, даного у свідомості, незважаючи на всю його плинність. І не лише наука, але й мораль та мистецтво містять у собі ці непорушні логічно-конструктивні закони, далекі від суб'єктивних капризів і дивацтв окремої людини. Саме ці дві риси, згідно з Лосєвим, лягають в основу романтичної естетики.

Властиво маючи предметом дослідження романтичну філософію Європи, яка не втратила своєї актуальності в сучасному світоглядному дискурсі, мусимо не лише ствердити наявність її проективного поля, а й відстежити ті реалії, які уможливили задану проекцію. Однак передусім належить вдатися, за слухним зауваженням М. Поповича «до вточнення поняття романтизм» [7, с.17], позаяк воно дозволить не лише звузити рамки дослідження, а й з'ясувати засадничі інтенції цього поняття. М. Попович виокремлює романтизм як явище соціально-політичне, простежуючи еволюцію романтизму до консерватизму й наголошуючи, що зміст романтичної апеляції до нації й народу не збігається з її просвітницьки-ліберальним розумінням як суверена в розумно організованій

державі, а також як явище художньо-стильове, що позначило собою поворот до безпосередньої чуттєвої реальності, рух від низької конкретності до «високого світу». Цю тенденцію виражає слово «Streben», «вічний порив», адже людський досвід не знає нічого безкінечного. Безкінечне стає смыслом і джерелом усього кінечного.

Філософську базу романтизму було створено в Німеччині. Термін романтична філософія уперше був обґрунтований Ф.Шлейєрмахером [9, с.30], який, на відміну від просвітників, побачив у релігії місток від кінечного до безкінечного й відстежив зв'язок релігійного переживання з особистою самосвідомістю, відтак зробивши людську індивідуальність відправним пунктом осягнення метафізичного й морального смыслу

Поняття філософія романтизму складається шляхом узагальнення особливостей, притаманних філософським поглядам окремих мислителів-романтиків. Маємо на увазі постаті Фіхте, Шеллінга, Новалиса, Шлейєрмахера, Гельдерліна та ін. Але передусім Канта. У праці «До історії релігії й філософії в Німеччині» Гайнріх Гайне пише про «великий духовний рух», викликаний критичними працями Канта й про те, що «Німеччина була поставлена через Канта на філософську колію, і філософія стала національною справою», у зв'язку з чим на німецькому ґрунті стали проростати цілі натовпи великих мислителів, наче їх хтось вичарував [5, с.553].

Духовні інтереси епохи сконцентрувалися довкола людини. Наріжним каменем романтичного філософування став суб'єкт як феноменальна істота, кінечна, але наділена розумом і відкрита безкінечному.

У розумінні романтиків, людина повинна бути одержима прагненням до самовдосконалення, адже вона поставала як одиничний представник всього людського роду. Тому й сенс людського існування визначали, виходячи з того, що людина потенційно духовно досконала істота. Цей сенс полягав у реалізації всього найкращого, що закладено в людині природою. Так земне буття людини виявилось тісно пов'язаним із суворими вимогами кантівського морального

імперативу, а справжнім і, по суті, єдиним предметом мистецтва було проголошено нескінченне.

Можливість подолання обмеженого й кінечного, вихід за його обрії романтики взяли за вихідну основу своєї світоглядної позиції. Початок такому розумінню було покладено філософією Канта, котрий своєю критикою розуму створив належне підґрунтя романтичному духу. У Передмові до другого видання «Критики чистого розуму» Кант підкреслює, що він ставить перед собою мету зрозуміти світ не як дещо таке, що виникло автономно, а як творіння самого суб'єкта. Такий суб'єкт не є індивідуальним, емпіричним суб'єктом. "Трансцендентальний суб'єкт", "трансцендентальна аперцепція", "абсолютний суб'єкт", – пише Бакрадзе, – це різні терміни для виявлення принципово одного і того ж змісту" [2, с.5].

Треба підкреслити, що визнання суб'єкта відправним пунктом філософії стало новим словом у філософському просторі Європи, своєрідною його реформою і основою переходу на ідеалістичний шлях. Цим шляхом впевнено пішов Фіхте, який вважає себе послідовником Канта. Він усуває зі свого філософського поля кантівську річ-у-собі й робить суб'єкта абсолютним принципом філософування.

Абсолютне Я Фіхте, будучи суб'єктивним, не має жодного об'єкта поза собою й перебує в теоретико-пізнавальному смислі будь-якій протилежності суб'єкта й об'єкта. Це суб'єктивне абсолютне Я з самого себе через діяльність розуму породжує об'єкт, тобто розвиває усю багатоманітність світу. Будь-яка розумність для Фіхте є діяльність. Фіхтевське абсолютне Я і являє собою дію, яка звершується у двох формах - покладання й протипокладання (тези й антитези). В обох випадках покладається й протипокладається Я. У першому Я покладає саме себе (Я є Я) «Я» (свідомість) творить (мислить), діє, а те, що воно творить, є воно ж саме. Таким чином, дія (творення, покладання) і предмет його збігаються. Я сам роблю себе: своє буття за допомогою свого мислення» [10, с. 26]. «Я – безумовно є власне творення» [11, с. 78]. У другому випадку Я протипокладає само себе (Я є не-Я). Так чи інакше, але в кінчному плані Фіхте

хоче узасадничити незалежну діяльність суб'єкта, що творить об'єктивну реальність, і зняти притаманну позиції Канта обмеженість у розумінні універсальності раціоналізму, тобто пізнавальної діяльності суб'єкта як творця власного предмета пізнання.

Виходячи з означених позицій Канта і Фіхте, романтики конкретизують і творчо переосмислюють їх основні філософські позиції. Зокрема, принцип діяльності перетворений романтиками у діяльність по створенню художнього твору, абстрактне Я – у творчу особистість, не-Я – у творіння художника. Проте несвідомо діюче "Я", яке, за Фіхте, творить природу, залишилося поза його розглядом, і це був простір для вияву романтичного філософування. Уже у Шеллінга «об'єктивний світ являє собою не що інше, як первинну і несвідому поезію духа» [14, с.24].

Таким чином саме творіння не мислиться як мертвий об'єкт, оскільки у ньому живе душа його творця. У процесі художнього освоєння творчій переробці підлягає і сама природа, яка поетизується і постає як одухотворена. Але це уже не та природа, яка дана зовнішньому спостереженню, а олюднена, хоча і специфічним суб'єктивним чином – у фантазії і в уяві. Належить сказати, що у романтиків існує дві природи: емпірична, тобто наявна, і уявлювана, тобто та, що має бути, мусить постати. Перша, так як у Фіхте, дана людині ззовні. Вона дика і сувора, позбавлена розумності. Друга – окультурена і облагороджена, не така, якою вона є насправді, а якою вона повинна бути. І ця, друга, природа дана у внутрішньому спогляданні. Причому перша з допомогою творчої фантазії перетворюється у другу. Процес перетворення являє собою привнесення у природу душі. У перетвореному вигляді природа виступає як така, що наділена самостійністю, вона є первинною і визначальною, а не тією, що визначається. У первозданному вигляді вона інша, відмінна від перетвореної творчою діяльністю суб'єкта. В основі такого розуміння відчутний вплив Фіхте, який стверджував думку про «безініціативність» зовнішньої природи і про відсутність у ній власної спрямованості і прагнення до «олюднення».

Безумовно, суб'єктивістський принцип відіграв вирішальну роль у романтичній філософії. Проте романтичний суб'єктивізм і раціоналістичний суб'єктивізм Канта і Фіхте все-таки відрізняються і головна відмінність полягає у тому, що «романтики здійснили естетизацію суб'єкта» [4, с. 132] Гносеологічну причину процесу естетизації сфери суб'єктивного Габітова Р.М. вбачає в тому, що послідовна інтелектуалізація суб'єкта призводила до втрати змістового багатства не-Я. У Фіхте творча діяльність суб'єкта була обмежена моральною сферою. Не-Я розкривалося лише з боку свого морального змісту. Зі сфери не-Я була цілком виключена природа та історія, що схематизувало суб'єктивну дійсність, позбавляючи її тієї поліфонії, яка можлива за умови включення у всю багатоматність проявів людського духа. Романтики, зрозуміло, не могли обмежитися винятково моральною сферою. Внаслідок естетизації суб'єкта чисте Я Фіхте перетворилося на чисту фантазію абсолютної творчої індивідуальності, в поетичний геніальний дух. Романтизм заново відкрив природу як всемогутню животворчу силу на порозі нового сторіччя. Дійсному поняттю божественного як інтелекту, протиставляється пантеїзм, а релігійність знаходить нові форми. Мова йде про своєрідний язичницький титанізм, згідно з яким геній творить, подібно до природи, у нього немає правил, нав'язаних ззовні, навпаки, він сам собі правило.

Тепер перед філософами-романтиками постало завдання вивести усю дійсність із естетизованого суб'єктивного принципу, що означало розробити ідеалістичну філософську систему. Особливістю філософії романтизму було те, що вона не пов'язала себе певним типом ідеалізму, навпаки – була представлена різними його варіантами: від художньо-містичного пантеїзму Гельдерліна, релігійно-містичного ідеалізму Шлейєрмахера до абсолютного магічного ідеалізму Новаліса [4, с.133]. Незважаючи на це, тенденційно простежується тяжіння до ірраціоналізму, а саме до ірраціонального ідеалізму. У гносеологічному плані цей процес був пов'язаний з висуненням на перший план почуттів, переживань, уяви, фантазії. У сфері внутрішнього світу пріоритет отримують художньо забарвлені почуття і переживання, тобто ті, яким

притаманне естетичне звучання. За слушним спостереженням Габітової «на вищий рівень пізнавальних здатностей суб'єкта висувалася не просто безпосередність як ірраціональна даність сприймання (тобто аналітична, раціонально не осмислена і нероздільна), а саме естетична безпосередність (тобто споглядання і внутрішнє почування, відчуття прекрасного)» [4, с.133]. Таким чином, філософія романтизму ставала філософією художнього досвіду або «естетичним ірраціональним ідеалізмом» [4, с.133].

Конструювання естетичного ідеалізму романтиків визначалося прагненням вийти за межі формально-раціоналістичного мислення, пробитися до глибинних основ людського духа. Екзальтована воля, сильні і неприборкані почуття, безкомпромісні характери - все це лягло в основу романтичного світогляду. Романтиками керувала потреба відродити втрачену гармонію духовного і душевного в естетичному акті розуму – інтелектуальному спогляданні. Позаяк естетичне було підняте романтиками на щонайвищий ступінь пізнання, то філософське знання відтепер набувало статусу естетичного. Відбувається своєрідний синтез наукового (раціонального) і художнього мислення (мислення образами, метафорами, алегоріями). Відтепер у центр філософської рефлексії потрапляють не тільки логічно вибудовані і розумово рафіновані смислові конструкції, а й сфера невпорядкованого, почасти хаотичного, наївного, колись означеного Лейбніцем як «смутне пізнання». І як би це не дивно було для скептичного розуму просвітників, але саме у цій сфері починає розгортатися духовна активність людини. Мірою пошуку стає художня дійсність, яка у Канта виконує роль посередника між теоретичним і практичним розумом, між світом природи і світом свободи. Проте зв'язок, який Кант намагався встановити між цими двома світами, так і не зняв їхньої принципової протилежності. Чисто зовнішній характер цього зв'язку проявляється повною мірою у тій характеристиці, яку Кант дає естетичній здатності судження.

Згідно з Кантом естетична здатність судження не є пізнавальною здатністю. Судження через посередництво відчуття задоволення або незадоволення, тобто через посередництво естетичного чуття стосується тільки формальної

доцільності природи. Таким чином Кант обмежує естетичну здатність судження з боку пізнавальних можливостей і тим самим стверджує думку про неможливість зведення її до теоретичного розсудку, власне у цьому і вбачаючи її своєрідність.

Філософія романтизму намагається зняти це обмеження і розбіжність між Кантом і романтиками починається саме з питання про пізнавальне значення естетичного почуття. Романтики обстоюють думку про те, що естетичне почуття здатне поєднати у людській особі кінечне і безкінечне і відкрити невідомі дотепер таємниці буття. В.Г.Вакенродер, універсалізуючи естетичне чуття, вважає його «одним-єдиним небесним промінчиком світла, який, проте, проходячи крізь відшліфоване скельце чуттєвості, розпадається на тисячі барв» [3, с. 338]. І далі більш ніж категорично Вакенродер звертається до своїх уявних опонентів-раціоналістів (Кант, зрозуміло, серед них): «Використовуючи мистецтво розуму, з цього слова (мається на увазі краса – зауваження наше С.У.) ви сплітаєте строгу систему і хочете примусити людей відчувати згідно з вашими правилами і вказівками... Той, хто повірив у систему, витіснив зі свого серця всеохоплюючу любов! Нетолерантність почуття, порівняно з нетолерантністю розуму, ще можна якось терпіти; краще вже бути забобоним, аніж вірити у систему» [3, с.338]. Тут маємо радикальне заперечення раціоналізованого сприйняття мистецтва, заснованого на аналітичному принципі. Проте саме цей підхід відповідав потаємним прагненням романтиків, які відмовлялися жити винятково розсудком і центр ваги зміщували у бік емоційно-почуттєвої сфери, у бік ірраціонально-інтуїтивних прозрінь та споглядань.

У Канта бачимо прагнення перетворити принцип мистецтва у своєрідний фінальний принцип раціоналістичної філософії. Але це прагнення залишилося нереалізованим. За слушним спостереженням Асмуса, «Кант, утримуючи полярну протилежність між світом природи і світом свободи, навіть не зауважує, що їх об'єднання і перехід через посередництво «здатності судження» є надуманим і уявним» [1, с.434].

Естетичний принцип отримує значно ширший простір для своєї реалізації у Шиллера, який у цілому сприйняв філософсько-естетичну концепцію Канта, зокрема, Шиллер визнає кантівську річ-у-собі, а звідтак і існування у людині двох начал – матеріального та ідеального. У Шиллера естетичний принцип набуває загальнокультурного звучання і більшою мірою, аніж у Канта, співзвучний романтичній світоглядній настанові. «На щастя, – пише Шиллер, – здатність, яку можна розвинути завдяки розуму, полягає не лише в її раціональній природі, але й у чуттєво-розумній. Тобто в людській природі існує придатна для цього **естетична** тенденція, яку можна збудити через певні чуттєві предмети і через облагородження своїх почуттів культивувати до такого ідеалістичного злету душі» [15, с.96]. Мистецтву у Шиллера відведена ключова роль у соціальному оновленні як окремої людини, так і людства в цілому. І у цьому Шиллер знаходить вагому підтримку у Фіхте, який стверджує необхідність виховання естетичного почуття, позаяк воно володіє творчою силою.

Мистецтво, згідно з Фіхте, відновлює природну цілісність людини, втрачену нею в процесі розвитку суспільної історії. Ця оцінка принципу мистецтва є типовою у романтичному філософуванні. З нею ми зустрічаємося у творах Гельдерліна, Шлегеля, Новаліса, а також Шеллінга.

Ставши в межах своєї натурфілософії на точку зору первинності природи, Шеллінг прагнув зрозуміти її не через якісь інтелектуальні схеми, а виходячи з неї самої. Він стверджував, що природа має реальність, яка впливає із самої природи, вона є її власний продукт — із себе самого організоване і саме себе організуюче ціле". У "Першому нарисі системи натурфілософії" також чітко сформульована теза про діяльнісний, продуктивний характер природи, про її розвиток. Крім принципу розвитку, в природі править принцип полярності, градації. Останній полягає у тому, що природа розглядається як система сходинок, причому нижча сходинка завжди є основою для вищої. Сходження від нижчого до вищого спричинюється

боротьбою полярностей, або протилежностей, які штовхають природне тіло на вищий ступінь одухотвореності.

Протилежність неорганічного і органічного — це та необхідна форма, в якій реалізується життя природи. Неорганічна матерія є неодмінною умовою органічної, але такою ж мірою вона зумовлюється останньою; обидві виникли із спільного живого цілого, з природи, в якій і їхня спільність, і їхня протилежність вже задані. Постійна зміна живої і неживої матерії підтримує буття кожного одушевленого тіла. Душевність та духовність виявляються результатом діалектичного процесу розвитку природи.

Якщо натурфілософія має своїм предметом природу, то трансцендентальний ідеалізм — "Я". Тут позначився вплив на Шеллінга ідей науковця Фіхте. Наприкінці 90-х років XVIII ст. Шеллінг дійшов висновку, що розроблювана ним філософія природи відповідає лише на те, яким чином розвиток несвідомо-духовної природи спричиняє появу свідомості, або як з об'єктивного виникає суб'єктивне. Під впливом Фіхте перед ним постало й інше питання: яким чином суб'єктивне перетворюється на об'єктивне, як "Я" стає здатним до трансцендування (виходу за свої власні межі), до зумовлення (створення) об'єктивного. Трансцендентальне "Я" (тобто здатне перетворитися на свою протилежність у процесі творчості) і стало ключовою проблемою "Системи трансцендентального ідеалізму".

Кант порівнював природний організм з цілісністю художнього твору. Шеллінг встановив важливі відмінності. Організм народжується цілісним; художник творить ціле, але творити його може по частинах, створюючи з них щось згодом нероздільне. Природа починає з несвідомого і лише в кінцевому підсумку приходить до свідомості. У мистецтві шлях інший — свідомий початок і несвідоме завершення розпочатої праці. І ще одна відмінність: витвір природи не обов'язково прекрасний; твір мистецтва прекрасний завжди, інакше це не мистецтво.

Свобода — необхідний висхідний момент творчості, який включає протилежність свідомої і несвідомої діяльності. Вона дістає настільки повне

завершення в справжньому творі мистецтва, у гармонії та повноті поєднання його моментів, що в ньому будь-яка видимість сваволі щезає, протиставленість суб'єктивного і об'єктивного повністю зникає, свідомо і несвідомо діяльність раптово гармонізуються. У "Системі трансцендентального ідеалізму" Шеллінг не міг добитися перетворення суб'єктивного на завершену об'єктивність. Тепер, у галузі мистецтва, це стало можливим: "Абсолютна об'єктивність надана лише мистецтву"[13, с.366]. Геніальність і є те неосяжне, що стоїть над свідомою і несвідомою діяльністю і в чому абсолютно збігаються обидві. Митець, окрім того, що було задумане, інстинктивно несвідомо вкладає у свій твір деяку безконечність. У результаті справжній витвір мистецтва містить невичерпність тлумачень, начебто авторові була притаманна нескінченна множинність задумів. Твір генія тим відрізняється від будь-якого іншого, що в його безконечності знаходять розв'язок суперечності, нездоланні іншим шляхом. Тому у мистецтві ми маємо як документ філософії, так і її єдиний одвічний і справжній органон.

«Давно вже зрозуміло те,- пише Шеллінг,- що мистецтво не здійснюється свідомо, що із свідомою діяльністю повинна узгоджуватись несвідомо сила і що лише повне поєднання та взаємопроникнення обох творять найвище в мистецтві. Твори, позбавлені сліду несвідомого знання, відразу пізнаються за відсутністю в них самостійного, незалежного від їхнього творця життя. Тоді, коли там, де несвідоме життя присутнє, в мистецькому творі з найбільшою ясністю розсудку поєднується та загадкова реальність, що наближає його до творінь природи» [13, с.366].

Художник повинен насправді уподібнюватись цьому духові природи, що діє у внутрішній сутності речей, говорить за посередництвом форми та образу, користуючись ними лише як символами. І лише тією мірою, якою художникові вдається відобразити цей дух у живому наслідуванні, він і сам творить щось справжнє. Важливою для романтиків стала думка Шеллінга про те, що художник, який пізнав в індивіді сяйво та сутність ідеї, що творить, та виявив її, перетворює індивіда в світ для себе, в рід, у відвічний образ. Той, хто вловив

сутність, може не боятися жорсткості та строгості. Художник повинен спочатку відмовитись від самого себе, опуститись до одиничного, не боячись ні усамітнення, ні страждання, ні породжених формою мук. Вже від своїх перших творінь природа завжди характерна: силу вогню, сяйво світла вона замикає у твердий камінь, чарівність і душу звучання — в суворій метал; навіть на порозі життя, навіть вже подумуючи про органічний образ, вона, подолана силою форми, повертається до скам'яніння. Творчий дух виявляє себе повністю заглибленим у форму, недосяжним, замкненим і навіть жорстким у своїй величі. Найвищим обожненням природи є краса самої душі в її злитті з чуттєвою грацією.

Дух природи лише позірно протилежний душі; сам він є знаряддям її одкровення. Щоправда, він творить протилежність речам, однак лише для того, щоб могла проявитись єдина сутність в якості вищої м'якості та замиреності усіх сил.

Мистецтво виникає лише із живого руху найглибших внутрішніх душевних та духовних сил, які ми називаємо натхненням. Все те, що, розвиваючись із важкого і незначного начала, здобуло велику силу та висоту, досягло величі завдяки натхненню. Це стосується як імперій і держав, так і наук та мистецтв. Однак такий процес здійснюється не силою одиничного; лише охоплюючий ціле дух спроможний це здійснити.

Мистецтво виступає найвищим моментом, який завершує устрій самосвідомості у «Системі трансцендентального ідеалізму» [14]. Кінець системи змикається з початком. Гармонія досліджуваного об'єкта — Я із самим собою встановлювалася спочатку лише суб'єктивно, переходами на вищі ступені самоспоглядання, поки не досягла, нарешті, тієї повної об'єктивності, яка дана в спогляданні твору мистецтва.

Як бачимо, естетизації у Шеллінга підлягає і сам спосіб пізнання дійсності – інтелектуальне споглядання. Для Фіхте воно стає основою його «Науковчення». У подальших романтичних пошуках інтелектуальна інтуїція

виступає у міфологізованій формі і стверджується не як спосіб пізнання, що доповнює пізнання наукове, а як спосіб домінуючий і абсолютно самоцінний.

Важливо також відзначити ще одну суттєву деталь, поза якою аналіз романтичного філософування буде далеко не повним. Йдеться про розробку діалектичного методу, який, очевидно найбільшою мірою допомагав відтворити суперечливість усіх сфер буття. Тому будь-яка реальність, яку досліджували романтики, як-от: дух, життя, природа, історія, – розглядалася у своїй внутрішній антиномічності. Боротьба розсудку і розуму, або тільки розуму із самим собою – один із основних підходів ідеалістичної діалектики. Знову ж зважмо на те, що її основою є такий суб'єкт, позаяк увесь німецький ідеалізм являє собою філософію суб'єкта. Власне суб'єкт і поглинає усю дійсність і переносить на неї діалектичний процес, який протікає у суб'єкті.

Не менш показовим фактом розвитку філософії романтизму є обґрунтування нею принципу історизму. Найбільшою мірою причетними до цього були Гельдерлін, брати Шлегелі, Новаліс, Мюллер та ін. Романтичний історизм має свою специфіку – він звернений не лише до історичного становлення мистецтва, а й до усієї духовної культури людства. Тому маємо скерованість пошуку як у минуле, так і у майбутнє. Минуле постає в образі того, чому не можна дати канути в небуття, дослідження минулого має слугувати реалізації нових можливостей того, що дано у сучасному. Сучасне ж для романтиків – це постійна зміна, становлення, рух, прямування до нових можливостей, які відкриває майбутнє. «Єдина самоціль, поза якою не може бути ніякої іншої, це життя духа» [12, с.129], – проголошує Фіхте у праці «Промови до німецької нації». Дух, згідно з Фіхте, з'являється як вічний витік із самого себе, як джерело, вічна діяльність. Ця діяльність вічно зберігає перед собою зразковий образ науки, історичність, право будувати себе згідно з цим образом і мистецтвом. «Цей дух, який потрібно створити, – каже Фіхте, – несе безпосередньо у собі вищу любов до батьківщини, сприймання свого земного життя як вічного і батьківщини як носія цієї вічності...» [12, с.134].

Як бачимо, романтична філософія постає своєрідною формою обґрунтування можливостей безмежного розвитку людини — як індивідуальної духовності, так і докорінного оновлення духовного змісту всього людського роду. Продуктивною стає ідея про повернення людини до втраченої органічної повноти існування, але на вищому рівні духовного буття. Однак вона відпочатково запрограмована Кантом на нереалізованість: романтична філософія тільки поглибила провалля між раціоналістичними імперативами філософії та ірраціональним «ідеалістичним злетом душі». Кантове зоряне небо померкло тоді, коли суб'єкт романтиків опинився у невпорядковано алогічній стихії життя. І очевидно, що саме романтична філософія найбільшою мірою може відповісти на питання, чому з крахом розуму наступає крах оптимізму і чому трагічне світовідчуття стає наріжним каменем подальшого філософування.

Література

1. Асмус В. Ф. Иммануил Кант / В. Ф. Асмус. – М. : Наука, 1973. – 534 с.
2. Бакрадзе К.С. Проблема диалектики в немецком идеализме / К.С. Бакрадзе // Избранные философские труды. – Т. I. – Тбилиси: Изд-во Тбилисского университета, 1981. – С. 27-241.
3. Вакенродер В.Г. Одкровення залюбленого в мистецтво ченця / В.Г. Вакенродер // Мислителі німецького романтизму. – Івано-Франківськ : Лілея- НВ, 2003.– С. 335-353.
4. Габитова Р.М. Философия немецкого романтизма: Гельдерлин, Шлейермахер / Р.М. Габитова . – М. : Наука, 1989. – 160 с.
5. Гайне Г. До історії релігії і філософії у Німеччині / Генріх Гайне // Мислителі німецького романтизму. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003.– С.541-576.
6. Лосев А.Ф. Форма – Стиль – Выражение / А.Ф. Лосев // [Сост. А.А. Тахо-Годи; Общ. ред. А.А. Тахо-Годи и И.И. Маханькова]. – М. : Мысль, 1995. – 944 с.
7. Попович М. Романтизм як стиль та ідеологія / Мирослав Попович // Філософська думка. – 2004. – №6. – С. 3-30.
8. Табачковський В. «Філософувати посеред Канта»: досвід вітчизняних шістдесятників / Віталій Табачковський // Філософська думка. – 2004. – №5. – С. 45 - 65.
9. Шлейєрмахер Фр. Мовлення про релігію / Фрідріх Шлейєрмахер. – Київ, 1994. – С. 30.
10. Фихте И.Г. Назначение человека / И.Г. Фихте // Избр. соч. – СПб., 1916. – С. 26.

11. Фіхте Й.Г. Основа общего наукоучения / И.Г. Фихте // Избр. соч. – СПб., 1905. – С. 78.
12. Фіхте Й.-Г. «Промови до німецької нації» / Й.-Г. Фіхте // Мислителі німецького романтизму. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. – С. 110-134.
13. Шеллінг Ф.-В.-Й. Про відношення образотворчих мистецтв до природи / Ф.-В.-Й. Шеллінг // Мислителі німецького романтизму. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. – С. 364–383.
14. Шеллінг Ф.-В.-Й. Система трансцендентального ідеалізму / Ф.-В.-Й. Шеллінг. – М., 1936. – С. 24.
15. Шіллер Й.-К.-Ф. Про піднесене. / Й.-К.-Ф. Шіллер // Мислителі німецького романтизму. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. – С. 94-109.

Світлана Гуменюк,

кандидат філософських наук, доцент

*кафедри українознавства Національного університету
водного господарства та природокористування (м.Рівне)*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСТРОЗЬКОГО ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ У ТВОРЧОСТІ ПЕТРА МОГИЛИ ТА ПАЇСІЯ ВЕЛИЧКОВСЬКОГО

Культура в умовах глобалізації зазнає кардинальних змін, настільки потужних і карколомних, що у теоретиків сучасного суспільства воно отримало назву постгуманістичного або ж трансгуманістичного, тобто такого, у якому людині для її самореалізації відведено мінімум простору. Потужними темпами людину готують до трансформації у постлюдину, інтеграції свідомості людини у комп'ютер, до кіборгізації. Виникає питання: а яка роль відводиться людині у техногенному суспільстві? Невже лише користувача всесвітньої мережі і донора глобального супермозку?

Цілком зрозуміло, що технотронна цивілізація інтенсифікує глобалізаційні процеси, суспільство «третьої хвилі» (за Елвіном Тоффлером) пропагує месіанську роль НТП та інформаційної революції. Але ж часто серед перспектив «рожевого міражу» та «епохи ледарства і достатку», згідно з Ральфом

Хайлбронером, людина втрачає сутнісне ядро свого творчого потенціалу, збивається на манівці творення буденної, екранної культури, або навіть «злочинного мистецтва» [1; с.31].

Сьогодні доводиться більшою мірою говорити про причину втрати традиційної ціннісної основи, яка цементувала суспільство. Плюралізм ціннісних настанов, запропонований постмодерном, приводить нас із висоти духовних пошуків у площину тривіального повсякдення. Відчувається брак соціальних інститутів, які б регулювали і регламентували ціннісну основу суспільства. І. Тропіна [2; с.3] наголошує на тому, що сучасність, яка вимагає від людини бути гнучкою та мобільною, не дозволяє їй твердо стати на певний фундамент, зайнятись пошуком істини і вирішувати духовні питання, тому людина повертається до чуттєвої, доетичної форми екзистенції. Дослідниця робить висновок про те, що ідеалом нашої епохи стає хаотично-гедоністична людина, у якої суттєво занижений поріг обмежень, як моральних, так і раціональних.

Таким чином, постмодернізм продукує нові варіанти світопереживання, несумісні із боротьбою за верховенство людського. Важливо підкреслити, що на зміну ціннісним імперативам людського приходять антицінності із диктатом насильства, передусім екранного, маскарадністю та ерзац-культурою, імплозією та втратою ідентичності.

Неогуманістичні проекти ще більшою мірою віддаляють людину від власного «Я», яке губиться в аномічно-нічийному ризоморфному світі. Тому сьогодні єдиною перспективою для існування людини залишається розвінчування будь-яких міфів про її ілюзорно-примарну сутність, а також боротьба за справжність і суверенність.

Всі ці труднощі спонукають нас не просто переосмислити минуле, а й відшукати у ньому підґрунтя, непохитну моральну основу, аби не збитись на манівці у пошуках постновопостних яскравих і шурхітливих як обгортки новорічних подарунків, але вибухонебезпечних трансгуманістичних проектів.

Наше завдання полягає передусім у спробі простежити шляхи трансформації морально-релігійної думки острозьких традиціоналістів в українську філософську площину. Виразником сутності смисложиттєвих орієнтирів острозького традиціоналізму був принцип християнського монотеїзму, крізь призму якого ми можемо побачити, як успадковувався потяг до трансцендентного наступними поколіннями українських мислителів, а також тих культурних діячів України, хто не лише етнічно, а екзистенційно був пов'язаний з нашою Вітчизною.

Пригадаймо, що ціла доба культурного та духовного поступу нашого народу – києво-могилянська доба, названа істориками та філософами ім'ям цього видатного церковного та культурного діяча, для якого, як і для переважної більшості його сучасників, релігія була провідним, визначальним чинником у системі тогочасної культури. Петро Могила поєднував релігійний, церковний та культурний, освітній напрямки у своїй діяльності, «спираючися на мову й історичну пам'ять, забезпечував найвищий синтез усіх її структурних компонентів в єдине ціле» [3, с.12].

Творчість П.Могили, яка репрезентована численними працями, і тематично, і концептуально пов'язана з традиційним морально-релігійним типом філософування, що передував києво-могилянському періодові, тобто з творчістю острозьких книжників. Вже при переліку назв книг, які написав або редагував і видавав святитель, митрополит Київський, Галицький і всієї Русі Петро Могила, неможливо не побачити цього духовного зв'язку. «Антологія, сирі҃ч молитвы», «Мова духовна при шлюбї», «Книга души, нарицаемое злото», переклад з грецької мови книги Агапіта-диякона з настановами цареві Юстиніану, – це твори, написані і редаговані митрополитом власноруч, без співпраці з іншими авторами, у яких чітко простежується та ж морально-релігійна платформа, яка була характерною для філософських пошуків острозького традиціоналізму.

Пріоритетність біблійних та візантійських джерел, духовний зв'язок з києворуським книжництвом, висока повага до містичних прозрінь Діонісія

Ареопагіта та всієї містичної платформи східного християнства, пошанування святоотцівської традиції та смислотворче значення церковного передання, серйозна зацікавленість церковною агіографічною літературою, – ось далеко не повний перелік спільних рис морально-релігійних парадигм острожан-традиціоналістів та святителя П.Могили.

Зокрема, аріопагітизм як духовна основа філософування, залишається найхарактернішою рисою творчості православного ієрарха, що, безумовно, лише підкреслює чітке дотримання П.Могилою всіх вимог канонічної довершеності його творів. Зокрема, у «Казанні про владу, що може зв'язувати і розв'язувати гріхи, дану Христом Богом і сповіщену предивним видимим чудом, яке є явленим знаменням Істинної Церкви», читаємо: «Святий Діонісій Ареопагіт у своїй книзі про церковне священновладдя, у розділі сьомому, про архієрейську владу, що від Христа Бога дана, так повчає: «Священновладці мають силу відлучати, тому що через уста їхні висловлюються божественні виправдання, і треба підкорятися їм не в безсловесному прагненні, а як всепремудрому Боговладдю, подяку йому висловлюючи, – то і ті тайноначальним духом спонукувані витлумачувати і заслужено засуджених відлучати» [4, с.279]. Цей фрагмент твору з прямим посиланням на визнану православ'ям за священну містику Діонісія Ареопагіта і безапеляційним визнанням церковного передання є дуже показовим стосовно духовних підвалин розвитку думки святителя. Петро Могила наголошує на тому, що «не плоть і кров», а священне богослов'я навчає істинній премудрості – Божественному розуму. Ця думка митрополита демонструє дієву концепцію «внутрішньої» людини, а також засвідчує безперервність спадкоємництва філософування у православному морально-релігійному контексті від давньоруського любомудрія до митрополита Могили, з острозьким традиціоналізмом включно.

Острозький традиціоналізм органічно вписаний у пошукову площину ще одного українського мислителя – Паїсія Величковського. Він є автором низки творів релігійно-морального змісту, що глибоко укорінені в традиційну духовну основу православ'я. Паїсій Величковський, спираючись на біблійну і

концепцію, що визначала основу православної традиції, розглядає людину як триєдність тілесного, душевного і духовного начал. Мислитель обстоює парадигмотворчу для острозьких традиціоналістів концепцію «внутрішньої» людини, підкреслює апріорну потребу людського ества у релігії як вищому прояві духовності. Ця духовна домінанта людського буття підкреслюється потягом до трансцендентного, що уособлюється в любові до Бога, бажанні наблизитись до Першообразу, прагненням до вседосконалого блага. На думку П.Величковського, слід намагатись очистити серце від пристрастей, адже воно, будучи основою душевного життя, концентрує у собі всі плоди мисленевої діяльності та волі. Отже «...серце необхідно тримати у смиренномудрії..., адже чистим серцем і умом можна спогядати Розумне Сонце» [5, с.27].

Проте є ще такі твори, над написанням яких працювали, крім святителя, інші вчені з його інтелектуального оточення, а саме: Софроній Почаський, Ісайя Трофимович-Козловський, Іосиф Кононович-Горбацький та ін. У першій половині XVII ст. виходять такі важливі твори як «Православно҃ исповѣданіє», «Събранія короткой науки о артыкулахъ вѣры православно-каѲолической» та «Требникъ», що у основі своїй «Спираючися на доробок острозьких книжників, діячів братств, вченого гуртка Києво-Печерської Лаври» [6, с.13], продовжував зберігати і розвивати духовний зв'язок з острозьким традиціоналізмом. Перелічені праці святителя Петра Могили були не лише систематично прочитані та вивчені провідним спеціалістом Інституту філософії ім. Григорія Сковороди проф. В.Нічик, а й стали, як і діяльність митрополита, предметом ретельного світоглядно-культурологічного аналізу. Одначе дозволимо собі нагадати деякі спільні аспекти творчості П.Могили та репрезентантів острозького традиціоналізму.

Передусім проаналізуємо морально-релігійні засади філософських пошуків святителя, митрополита Київського, Галицького і всієї Русі Петра Могили. У «Передмові до шлюбу» з «Требника» можемо дізнатись про ті моральні якості християн, яким святитель надавав перевагу, і які, очевидно,

намагався віднайти неушкодженими у своєї пастви. Так, П.Могила повчає жінок-християнок: «...повинна жінка свого чоловіка тихістю, покірною й лагідністю схилити до святобливості, постів частих, молитов, милостинь і всіляких побожностей, його сприйнятливо до того натуру повинна пробуджувати і приклад добрий подавати чоловікові, особливо, якщо він був не православний або хитався у православній вірі. У такому разі жінка з великою старанністю повинна намагатися його до віри православної навернути і зміцнитися в ній, звертаючись до Бога зі сльозами, благаючи й просячи Його за чоловіка, перебуваючи в пості, даючи милостиню і священників просячи, щоб за нього Господу Богу приносили жертви безкровні» [7, с.310]. Перетворення одержаних знань про істину на керівництво у власному житті, елементи християнського подвижництва, що удосконалюють не лише відлюдників-ченців, а й мирян, котрі обирають «тісний шлях» наближення до істини, практична мораль, що освячена церковними таїнствами, не чуттєва, а швидше метафізична, дієва, духовна любов до Творця та Його творіння, – свого ближнього, позиція смиренномудрія, що вища від «зовнішньої» мудрості, адже оприявнюється через покірну Богові та благоговійне відношення до святині і, насамкінець, не фарисейське, не лицемірне, але також і не фанатичне, віротерпиме відношення до ближнього («приклад добрий подавати»), – ось уособлення тих чеснот, тих морально-релігійних якостей, до яких закликає проповідник.

Неважко відшукати подібні аксіологічні вектори у творчості Іова Желіза («Бесіди та повчання»), Віталія з Дубна («Віра є велика річ, але без діл – мертва» [8, с.80]), Клірика Острозького, Василя Суразького, Герасима Смотрицького, Іоанна Вишенського та у творчості інших представників острозького традиціоналізму.

Характерною для творчості митрополита є ідея серця як центру не лише тілесності людини а й її душевності та духовності. Саме серце визначає індивідуальність людини, її єство. Воно ж є засадовим стосовно здатності людини бути цілісністю. Воля й розум, що притаманні серцю, спрямовують цілісність людини до Бога, до єднання з ним. На переконання П.Могили, це є

найвищою мірою людської активності та величезною внутрішньою роботою, тобто діяльністю «внутрішньої» людини, над розробленням концепції якої так натхненно потрудилися і попередники митрополита – острозькі традиціоналісти. «Могила говорить про серце у різних контекстах і звертається до теми серця як джерела любові, осередка внутрішньої єдності людини, безодні її духу» [9, с.196], – зазначає В.Нічик. Прикметно, що дослідниця підкреслює, що думки Могили та його попередників у цій царині, що, зрештою, були закорінені у Біблії, справили неабиякий вплив на подальший розвиток української духовної культури.

Отже, можемо відзначити, що концепцію серця, як основи людини, та співзвучну їй концепцію «внутрішньої» людини, які розкрито у «Требнику» та «Євангелії учителному» Петром Могилою, попередньо розвивали острозькі мислителі традиційного спрямування, а згодом, ці філософські ідеї стали найбільш продуктивними для Г.Сковороди, П.Юркевича та для всієї вітчизняної філософської думки.

У творі святителя під назвою «Собственноручные записи митрополита Петра Могилы...», що був виданий Київською духовною академією цікавим для нашого дослідження є описаний святителем епізод, що стосується роду князів Острозьких. П.Могила розповідає про знамення караючої десниці, з окровавленим мечем, що з'явилась між хмар над Богоявленським храмом у Острозі, після відступництва від православної традиції дітей князя В.-К.Острозького. Це знамення, яке бачили всі православні прихожани, що виходили після богослужіння, тлумачиться митрополитом як припинення князівського роду Острозьких за незбереження чистоти батьківської віри. Отже, можемо констатувати не тільки глибоку укоріненість П.Могили у православної традиції, яку він намагався обґрунтувати і теоретично у «Катехізисі» та інших творах, і містично а також спорідненість світоглядних настанов і пріоритетів для мислителя і представників острозького книжництва.

Література

1. Кодьєва В. П. Чи є майбутнє у мистецтва без принципів? Погляд культуролога// Сучасні проблеми гуманітаристики:світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії// Матеріали V Всеукр. наук. практ. конф.- Рівне:РІКУП НАНУ, 2015 – С.29 - 31.
2. Тропина И.Г. Экранное насилие и способы его эстетизации в современной культуре/автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук. Волгоград - 2012. -33с.
3. <http://www.referun.com/n/ekrannoe-nasilie-i-sposoby-ego-estetizatsii-v-sovremennoy-kulture#ixzz3RpAnvTjz>
4. Нічик В. М. Петро Могила в духовній історії України / В. М. Нічик. — К. : Укр. центр духов. культури, 1997. — 328с.
5. Могила П. Передмова до шлюбу / Петро Могила ; у пер. сучас. укр. мовою О. В. Логвиненка // Петро Могила в духовній історії України / В. М. Нічик. — К., 1997. — С. 278—310.
6. Нічик В. М. Петро Могила в духовній історії України / В. М. Нічик. — К. : Укр. центр духов. культури, 1997. — 328с.
7. Могила П. Передмова до шлюбу / Петро Могила ; у пер. сучас. укр. мовою О. В. Логвиненка // Петро Могила в духовній історії України / В. М. Нічик. — К., 1997. — С. 278—310.
8. Виталий. Диоптра, альбо Зерцало и выражение живота людского на том свете / Виталий з Дубна. — Ев'є : друк. Вілен. братства, 1612. — 182 арк.
9. Нічик В. М. Петро Могила в духовній історії України / В. М. Нічик. — К. : Укр. центр духов. культури, 1997. — 328с.

Тетяна Тарасевич,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

галузових правових наук

Київського університету права НАН України

ПРАВОВІДНОСИНИ У СФЕРІ МЕДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні здоров'я людини як вираз її фізичного, психічного та соціального благополуччя вважається одним з основних показників демократизації суспільства, його економічного, політичного, правового та культурного прогресу. Тому воно набуло значення не лише індивідуальної, але й суспільної цінності, актуальної в усі періоди розвитку кожної людини: від її народження й до смерті. Поряд з життям людини воно належить до тих первинних цінностей,

ВІДНОСНО ЯКИХ ВИЗНАЧАЮТЬСЯ ТА НАБУВАЮТЬ СЕНСУ БУДЬ-ЯКІ ІНШІ СОЦІАЛЬНІ ЦІННОСТІ й блага. Нездорова людина так чи інакше обмежена у своїй фізіологічній та соціальній активності, у спілкуванні, у побуті, у виборі місця проживання, в освіті, трудовій діяльності тощо. На цьому тлі справедливою виглядає думка, що здоров'я є надбанням не лише кожної людини, а й всього суспільства. З об'єктивного, практично-прикладного боку діяльність у сфері медицини передбачає використання відомих біологічних, хімічних, фізичних, технічних закономірностей та факторів, діагностичних, лікувальних й профілактичних заходів та методик з метою запобігання, виявлення й лікування захворювань людини, допомоги при вагітності, пологах. У цьому сенсі вона залежить від розвитку медичних знань, рівня професійності медичних працівників, досконалості медичних технологій. Але у соціальному, функціональному контекстах ця діяльність цілком може бути охарактеризована як сукупність суспільних відносин [1, с.15].

Щоденно до представників медицини за фаховою лікувальною та профілактичною допомогою звертаються тисячі осіб, для багатьох з яких від якості цієї допомоги залежить збереження життя, здоров'я, працездатності. При цьому високі вимоги, які традиційно висуваються суспільством до процесів та результатів надання медичної допомоги роблять апріорним очікування від медиків порядності у своїй професійній діяльності. Особливо негативного резонансу набувають результати надання медичних послуг неналежної якості, що приводять до тяжких наслідків для життя чи здоров'я пацієнтів - загибелі, каліцтва, втрати працездатності тощо. Нетерпимо суспільство ставиться й до байдужого або недбалого ставлення медичних працівників до виконання професійних обов'язків. За даними соціологічних опитувань, проблеми вітчизняної медицини населення України поставило на 3-є місце серед існуючих соціальних проблем. Дослідження оцінки населенням України системи охорони здоров'я показують, що громадяни здебільшого незадовільно оцінюють її сучасний стан, ситуація в системі охорони здоров'я не змінилася або погіршилася.

Особливо небезпечними дефектами діяльності в сфері медицини є вчинення її представниками правопорушень та злочинів, що, на жаль, не є винятковими випадками. Як слушно відзначає В.О. Глушков [2,с.5-6], вчинення медичними працівниками злочинів, пов'язаних з порушенням професійних обов'язків, є особливо нестерпним, оскільки завдає шкоди не лише хворому та іншим зацікавленим особам, але й всій системі охорони здоров'я, створює атмосферу недовіри до лікарів, звужує реальні можливості надання ефективної медичної допомоги. Хоча в масиві зареєстрованих в країні злочинів кримінальні правопорушення в медицині займають незначне місце, але невелика їх кількість пояснюється недотриманням високих стандартів правопорядку та законослухняності, а високим ступенем латентності подібних злочинів. При цьому працівники правоохоронних органів в Україні, а також суди відчувають труднощі в ході правової оцінки дій (бездіяльності) медичних працівників у випадках заподіяння шкоди життю, здоров'ю особи або іншим благам, що охороняються законом. Причинами цього є недостатній обсяг у правознавців спеціальних знань з медицини, проблемність доказування ознак так званих «медичних» злочинів, а також якість нормативного забезпечення охорони порядку відносин в сфері медицини, складність, а в ряді випадків - неузгодженість та суперечливість комплексу правових (регулятивних та охоронних) норм, що виконують це завдання. Окрім того, інтенсивний розвиток медичної науки надає в розпорядження людства нові, невідомі раніше і не завжди цілком безпечні можливості впливу на живі організми, у зв'язку із чим необхідне продовження процесів законотворення, спрямованих на криміналізацію або декриміналізацію деяких видів діянь в медичній галузі. Нарешті, не слід оминати увагою й такий аспект проблеми захисту правопорядку в медицині, як потреба правових гарантій професійної діяльності медичних працівників з тим, щоб загроза кримінальної відповідальності реалізувалася лише там, коли в поведінці медика є склад передбаченого кримінальним законом злочину.

Належне виконання професійних обов'язків, надання допомоги хворому, проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів, дотримання порядку трансплантації органів або тканин людини, забезпечення збереження медичної інформації та інші суспільно значущі дії представників медичного персоналу вимагають від них наявності певних знань, вмінь, навичок. Їх відсутність в особи - спеціального суб'єкта, - від якої обґрунтовано очікується певна фахова та компетентна поведінка є по суті невіглаством. Невігластво здатне негативно впливати на якість виконання професійних обов'язків у сфері медицини та стає однією із суб'єктивних причин помилок в медичній діяльності. За своїм змістом невігластво є або незнанням норм, що визначають характер і послідовність дій, необхідних для досягнення певного результату, або незнанням об'єктивно існуючих закономірностей, технологій, на основі яких особа повинна не визначеним заздалегідь (не регламентованим правом) чином здобувати певний результат за типом: не хочеш наслідку - усунь причину. Вважати невігластво виправдовувальною причиною не можна не лише із соціальних причин (адже в іншому випадку будь-хто, в т.ч. й медик в разі заподіяння шкоди здоров'ю чи життю може виправдовуватися незнанням) і з суто кримінально-правових підстав (існуючі межі суб'єктивного ставлення дозволяють включити випадки невігластва до ознак винного ставлення) [3,с.74]. Тому лікарська помилка, причиною якої є саме невігластво медичного працівника, може кваліфікуватися як необережний злочин. Так, якщо медичний працівник не передбачає негативних наслідків вчинених ним професійних дій внаслідок незнання обставин, які він повинен і міг знати як фахівець у певній галузі, заподіяння цих наслідків визнається винним (вид вини - злочинна недбалість). Водночас, для визнання лікарської помилки, допущеної внаслідок невігластва медичного працівника, невибачальною і такою, що тягне кримінальну відповідальність, необхідне з'ясування причин незнання ним тих чи інших положень медичної науки. Якщо вони не відомі йому з об'єктивних причин

(наприклад, відсутність відповідного навчального курсу у ВНЗ), його незнання не може вважатися підставою для кримінальної відповідальності.

Наведені обставини достатнім чином підкреслюють актуальність проведення поглиблених теоретичних правових досліджень, спрямованих на вивчення і вдосконалення процесів правового регулювання, а також кримінально-правової охорони діяльності, що здійснюється у сфері медицини, на вироблення чіткої й несуперечливої концепції забезпечення такої охорони.

Література

1. Толстая Е. Медицинская деятельность, ее социально-экономический аспект и правовые основы регулирования// Підприємництво, господарство і право. - 2002. - №5. - С. 15.
2. Глушков В. А. Ответственность за преступления в области здравоохранения. Киев: Выща школа, 1987. - С. 5-6.
3. Гринберг М. С. Преступное невежество // Правоведение. - 1989. - № 5. - С. 7.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Тамара Солдатська,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін

Київського університету права НАН України

ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

З огляду на постійне зростання впливу фіктивного або уявного в політиці, сучасна епоха, відома боротьбою різних релігійних етнічних та культурних цінностей, часто демонструє кризу і, відповідно трансформацію попередніх ідентичностей – «втрату коренів», що часто відбувається за рахунок зменшення культурного та мовного різноманіття (багато мов сьогодні, на жаль, перебувають на стадії вимирання). Тож не дивно, що один з основних дискурсів в сучасному полікультурному просторі передбачає суперечку серед прихильників та противників політики мультикультуралізму. І якщо останні десятиліття 20 ст. беззаперечно відзначалися активною модифікацією гомогенних держав в бік паралельного співіснування різних національно-культурних одиниць (особливо це спостерігалось в США, Канаді, Індії), то сьогодні загроза тероризму, криза з сирійськими мігрантами, розквіт євроскептицизму примушують говорити про своєрідний «колапс мультикультуралізму» як політичної стратегії Західного світу.

Особливо контраверсивною у цьому обміні думками можна вважати ліберально-демократичну норму толерантності у зв'язку з постійним випробовуванням її на міцність з боку різних культур та відсутністю однозначного трактування цього поняття (варто лише згадати карикатури «Charlie Hebdo», що відразу продемонстрували тотальну прірву у порозумінні секуляризованого Заходу з ісламізованим Сходом). Наразі очевидним є те, що толерантність як етична норма можлива лише за наявності певної симетрії перспектив, тобто, спільних цінностей та взаємного визнання наявного статус-кво між різними спільнотами (релігійними групами, державами, культурами, та ін.)

Інша проблема, пов'язана з втіленням ідеї толерантності у реальне життя, міститься в її іманентному поділі на «своїх» та «чужих», що фактично проявляється у «зворушливому співчутті привілейованої білої людини» щодо етнічних меншин і є ознакою вишуканого сублімованого расизму. Зворотнім боком такої ситуації можна вважати феномен «індігенізації», що його детально проаналізував С. Гантінгтон. Насамперед він мав на увазі свідому відмову східних культур та їх кращих представників (з Гарвардською, Єльською чи Оксфордською освітою) від американської гегемонії та колоніальних стереотипів мислення шляхом відродження автентичних традицій, релігійних культів та цінностей [6, 55].

Ба більше, на думку політичного експерта, процес «індігенізації» часто супроводжується публічним висловлюванням зневаги щодо культурної неповноцінності, деградації інститутів, корупції та інших «вад» Заходу. Все це зайвий раз підкреслює взаємну відсутність справжньої поваги до чужої культури, а, з іншого боку, нещирість у бажаннях допомоги, що часто викриває себе у раптовому ускладненні міграційного законодавства чи інших форматах сегрегації.

До того ж, сьогодні лишається актуальною дискусія між прихильниками ідеології універсальності людських прав та культурними релятивістами. Перша група наполягає на тому, що периферійні або маргінальні на сьогоднішній день культури попри все раніше чи пізніше досягнуть у своїй еволюції сучасних ліберальних уявлень щодо безперечних прав людини, як це сталося з західною культурою. Прибічники релятивізму навпаки радикально відмежовують традиційні суспільства, незмінні за своєю суттю від динамічної, гнучкої та мобільної Європи, якій властива власна специфічна раціональність.

Питання *ratio* Європи як серцевини європейської ідентичності теж є досить проблематичним, воно ж є магістральним для сьогоденної України, яка намагається активно реконструювати власний національний наратив. Тему європейської раціональності свого часу серйозно аналізував М. Вебер, визначаючи її насамперед як досить складне і комплексне поєднання чіткого

економічного порядку, організацій та дій. Зрозуміло, що сюди потрібно включати й «множину інших культурних явищ, як-от західну науку, що пов'язувала поняттєву роботу, математичне обґрунтування й лабораторний експеримент; західну музику з її контрапунктом і гармонікою акорду... західний живопис з його лінійною та просторовою перспективою; але також західну конституційну державу з усталеним правом» [7, 255].

Разом з тим, незворотні глобалізаційні процеси поступово вражають найконсервативніші елементи, не оминаючи і європейської раціональності, адже в силу інтенсифікації міжкультурного обміну активно поширюється явище, що отримало назву «креолізації культури». У першу чергу тут ідеться про взаємозалежне формування складної мозаїки транслокальних культур (зокрема, завдяки потужним діаспорам), внаслідок чого формується певна гібридна ідентичність. Інакше кажучи, людина починає усвідомлювати себе як продукт змішання, синтезу культурних форм та фрагментів різного походження. Тому, на думку відомого норвезького антрополога Т. Еріксена, постійний культурний обмін, пов'язаний з високим рівнем людських переміщень і потенційним співіснуванням викликає взаємний інтерес до незнайомих символів та практик:

«створюються нові культурні форми, відбувається розширення сірих зон неоднозначності, і стає дедалі важче проводити границю між групами» [10, 115].

Отже, лишається сподіватися, що гнучкість нової мультикультурної людської ідентичності, що наразі перебуває у процесі формування, дозволить успішно пристосуватися до нових умов, уникаючи гострих кутів на національному, етнічному, релігійному та іншому ґрунті. Позаяк створюється щось абсолютно нове і креативне, варто докласти зусиль до появи принципово іншого культурного простору, якісно збагаченого цікавими ідеями, цінностями, знаннями. Звичайно, це є можливим за умови, якщо глобалізаційні процеси не зможуть нав'язати уніфіковану одноманітність домінантної західної культури, проте дозволять зберегти та залучити надбання локальних *топосів* у непередбачених варіантах поєднання.

Олександр Крупка,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри українознавства

Національного університету водного господарства та природокористування

(м.Рівне)

«УКРАЇНА У II СВІТОВІЙ ВІЙНІ»: СУЧАСНІ МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Реалізація принципу автономності українських вищих навчальних закладів та альтернативності, конкурентності і плюралістичності освітнього, навчально-виховного процесу відкриває нові перспективи для збагачення й урізноманітнення методик викладання гуманітарних дисциплін, зокрема історико-культурологічного циклу. На матеріалі цих наук у часово-просторовій площині розгортається ідея людини, як творця власної долі і долі світу, як найбільшої цінності світу, як головного носія соціальної енергії змін та традиційних цінностей національної культури. Саме плюралістична та людинознавча природа гуманітарного знання зумовлює розширення науково-дослідного і проблемно-інтерпретаційного поля, сприяє більш продуктивному застосуванню нових навчальних методик. «Історія та культура України» – одна з гуманітарних дисциплін, викладання якої передбачено навчальними планами сучасної української вищої школи.

Одна з можливих альтернативних методик проведення практичних занять історико-культурного спрямування передбачає підготовку студентів за задалегідь визначеним змістовим і структурно-схематичним алгоритмом. Структура занять уніфікована і передбачає групування тез за такими проблемно-тематичними блоками «Світ», «Географія», «Державно-політичне становище», «Суспільство», «Культура», «Краєзнавство (місцева історія)». У результаті роботи над опануванням дисципліни студенти мають скласти комплексне і системне уявлення про особливості історико-культурного розвитку України: від світових процесів до локальної (місцевої) історії, від традиційного політико-

аналізу історії до культурно-антропологічного та соціогуманітарного розуміння історичного процесу.

Пропонуємо змістовий і структурно-схематичний алгоритм проведення практикуму на тему «Україна у II світовій війні». Студенти готуються до заняття за визначеними тезами, які можуть сприйматися і як наукові гіпотези, які потрібно довести у процесі обговорення, і як наукові аксіоми, які треба обґрунтувати, використовуючи відповідну навчальну літературу.

Деякі тези мають у сучасній історичній науці проблемний і неоднозначно трактований зміст. Це створює можливості у рамках лінійної логіки обговорення організувати міні-дискусії, у яких частина студентів захищає одну визначену тезу (різновид історичної правди), частина – пропонує своє обґрунтування раціональності мотивів і логіку поведінки іншої сторони – об'єктів чи суб'єктів історії.

До переліку тез додається основний подієвий фактаж (дати), словник історичних термінів і понять, посилання на історичні джерела та наукову літературу. Запропонований перелік тез не є вичерпним, він може бути доповнений, скорочений чи скоригований, зважаючи на конкретні обставини роботи викладача та на рівень базової гуманітарної підготовки студентського колективу.

Історичний період. Світ

1. II світова війна – глобальний цивілізаційний і військово-політичний конфлікт між тоталітарною нацистською Німеччиною та її союзниками та іншими альтернативними моделями розвитку людства, представленими демократичним Західним світом та тоталітарним комуністичним режимом у СРСР.

2. Пакт Молотова-Ріббентропа 23 серпня 1939 р. – міждержавний договір між тоталітарними нацистською Німеччиною і комуністичним СРСР про колоніальні завоювання та поділ сфер впливу в Європі став юридичною підставою для початку II світової війни на континенті.

Історичний період. Україна

1. Роз'єднаність українських земель, колоніальний статус України у складі міжвоєнних СРСР, Польщі, Румунії, Чехословаччини і прагнення українського народу до соборності і свободи у формі державної незалежності – головна історична суперечність періоду.

2. Колоніальний статус України перетворював її в об'єкт міжнародної політики під час II світової війни. У площині реальної політики Україна сприймалася як ресурс (демографія, «життєвий простір», природні копалини, геополітичне розташування, символічна географія та історія), ефективний контроль і використання якого надавало стратегічні переваги у глобальному протистоянні систем.

3. II світова війна у контексті історії України – спроба подолати колоніальну залежність, забезпечити соборність етнічних земель і відновити державну незалежність.

4. Антиколоніальний національно-визвольний рух – головний ідейний, політичний і культурний чинник розвитку українського народу цього періоду.

5. Проголошення Карпатської України 15 березня 1939 р. – наслідок антиколоніального національно-визвольного руху у момент кризи архітектури системи міждержавних відносин та інститутів світової безпеки, які існували у міжвоєнний період (1920-1939 рр.).

Перший період II світової війни на території України.

1. 1 вересня 1939 р. одночасно із початком німецько-польської війни Україна ввійшла у II світову війну.

2. Реалізація таємних протоколів пакта Молотова-Ріббентропа у вересні 1941 р. призвела до окупації західноукраїнських земель СРСР, до включення Східної Галичини і Волині до складу УРСР і до встановлення на цих територіях комуністичного окупаційного режиму.

3. Встановлення комуністичного режиму на землях західної України передбачало:

- насильницьке насадження комуністичної ідеології та радянсько-комуністичних інститутів;

- одержавлення (націоналізацію) промисловості, заборону приватної торгівлі, проведення індустріалізації та колективізації;
- руйнування традиційного укладу життя етнокультурних громад Волині і Галичини (єврейські штетли, польська міська культура, українська традиційна етнокультура);
- закриття національних культурницьких і просвітніх організацій;
- масові політичні репресії проти представників соціальних груп, церковно-релігійних діячів, політичних опонентів, представників національної інтелігенції, членів національних партій і організацій; організація депортацій населення;
- запровадження безкоштовної освіти та медичного обслуговування.

4. У 1940 р. СРСР окупував Північну Буковину та Бессарабію, землі яких ввійшли до складу радянської України (УРСР) та Молдавії (МРСР).

Другий період II світової війни на території України.

1. Українські землі перебували в епіцентрі протистояння тоталітарних режимів під час війни між нацистською Німеччиною і комуністичним СРСР (червень 1941-травень 1945 рр.). Війна між нацистською Німеччиною і комуністичним СРСР супроводжувалася німецькою окупацією України і встановленням на українських землях нацистського окупаційного режиму (червень 1941-жовтень 1944 рр.).

2. Українські землі ввійшли до складу колоніальних територіально-адміністративних одиниць Третього Райху та його союзників: Райхскомісаріат «Україна» (більшість окупованих земель Правобережної України), генерал-губернаторство (Галичина), губернаторство Буковина, губернаторство Бессарабія, губернаторство Трансністрія (німецько-румунська зона окупації), «Підкарпатський край»-Закарпаття (угорська зона окупації).

3. Проголошення Акта про відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. – спроба відновлення державної незалежності на початку війни між нацистською Німеччиною і комуністичним СРСР.

4. Встановлення на українських землях нацистського окупаційного режиму передбачало:

- поділ українських земель між різними колоніальними територіально-адміністративними одиницями;
- заперечення політичної та етнокультурної суб'єктності України;
- плани облаштування частини українських земель у дусі нацистської доктрини «нового порядку»;
- використання ресурсів України для перемоги у світовій війні та побудови тоталітарного нацистського режиму;
- переслідування та знищення української інтелігенції, діячів українського антиколоніального національно-визвольного руху;
- насильницьке виселення (депортацію) частини українського народу з рідних земель;
- фізичну ліквідацію частини українського народу.

5. Антиколоніальний національно-визвольний рух мав антитоталітарну (антинацистську та антикомуністичну) спрямованість. Універсальною політичною платформою (надідеологією) антиколоніального національно-визвольного руху було здобуття Української Самостійної Соборної Держави (УССД).

6. У середині українського антиколоніального національно-визвольного руху були представлені різні ідеологічні політичні течії (партійна диктатура, етнократія, клерикальне крило, соціал-демократична течія, ліберально-демократична група).

7. У 1943-1945 рр. до складу військ нацистської Німеччини входила дивізія СС «Галичина», яка складалася з українців. Дивізію розглядають як військово-політичну формацію українського колабораціонізму. Однак тема українського колабораціонізму у роки II світової війни мало досліджена, подальшого теоретичного обґрунтування потребує зв'язок явища колаборації з антиколоніальними національно-визвольними рухами бездержавних народів.

1. Військовий складник антиколоніального національно-визвольного руху визрівав упродовж перших років II світової війни й остаточно оформився на межі 1942-1943 рр. у вигляді Української повстанської армії (УПА). УПА – військова формація антиколоніального національно-визвольного руху, яка домогалася реалізації державної незалежності у формі Української Самостійної Соборної Держави. УПА – найбільший український збройний рух опору комуністичному та нацистському тоталітарному режимам у 1940-1950-х рр., участь у якому взяли участь близько 100 тис. чоловік.

2. Значний вплив на розгортання антиколоніального національно-визвольного руху мала Організація українських націоналістів (ОУН), яка стояла на політичній платформі УССД. Політична платформа та члени ОУН відіграли важливу роль у започаткуванні і подальшому забезпеченні боротьби УПА проти нацистського і комуністичного тоталітарних режимів, які реалізовували колоніальну політику щодо України. В ОУН у 1940 р. відбувся розкол на ОУН на чолі з Андрієм Мельником (мельниківці) і ОУН-революційну під проводом Степана Бандери (бандерівці). Розкол і ворожнеча між обома групами ОУН послаблювали антиколоніальний національно-визвольний рух у його протистоянні тоталітарним окупаційним режимам.

3. Найвищим досягненням антиколоніального національно-визвольного руху було створення у липні 1944 р. Української Головної Визвольної Ради (УГВР). УГВР – політичний орган парламентського типу, що здійснював керівництво антиколоніальний національно-визвольний рухом і стояв на політичній платформі УССД.

4. Антиколоніальний визвольний рух в Україні був також представлений політичними і військовими формаціями, керівництво якими здійснювали радянсько-комуністичні партійні і державні органи влади і, які стояли на радянсько-комуністичній ідейно-політичній платформі. Вирішальний внесок у звільнення України від нацистської окупації зробили регулярні частини Червоної

Армії та прокомуністичний партизанський рух, у лавах яких воювали 6 мільйонів українців.

5. 250 тис. українців брали участь у II світовій війні проти нацистської Німеччини та її союзників на боці країн Антигітлерівської коаліції.

Злочини тоталітарних режимів

1. Під час нацистської окупації 2 млн. мешканців України були вивезені на примусові роботи до Німеччини (III Райху).

2. У 1941-1944 рр. на окупованій території України нацистський тоталітарний режим був організатором і виконавцем політики масового винищення єврейського населення (Голокост). У період окупації нацисти знищили біля 1 млн. 600 тис. євреїв України.

3. У травні-червні 1944 р. комуністичний тоталітарний режим організував і провів примусове виселення (депортацію) кримських татар, болгар, вірмен, греків із етнічних земель (всього 230 тис. осіб).

4. У 1944 р. комуністичний тоталітарний режим розпочав виселення українського населення Польщі до УРСР і польського та єврейського населення УРСР до Польщі. Добровільне переселення, яке тривало до 1946 р., доповнювалося примусовою практикою виселення місцевого населення та репресіями проти української інтелігенції, духовенства, учасників збройного руху опору.

5. Під час встановлення комуністичного режиму та боротьби з українським антиколоніальним національно-визвольним рухом на західноукраїнських землях було репресовано 500 тис. чоловік.

Завершення II світової війни. Наслідки

1. У жовтні 1944 р. звільненням Закарпаття завершилося вигнання німецько-нацистських військ із території України.

2. Після вигнання німецько-нацистських військ із України та завершення нацистської окупації антиколоніальний національно-визвольний рух проти комуністичного тоталітарного режиму продовжувався. Боротьба УПА за УССД у формі партизанського і підпільного руху тривала до середини 1950-х рр.

3. II світова війна у Європі завершилася 8 травня 1945 р. капітуляцією нацистської Німеччини.

4. II світова війна завершилася 2 вересня 1945 р. капітуляцією Японії.

5. У 1945 р до складу радянської України ввійшло Закарпаття.

6. Загальні безповоротні втрати України під час II світової війни становлять 8-10 млн. чоловік, з них 3-4 млн. військових, понад 5 млн. цивільних.

7. Після завершення II світової війни союзниками по Антигітлерівській коаліції організовано і проведено Нюрнберзький мирний процес (1945-1946 рр.), на якому нацизм був засуджений як злочинна ідеологія та політична практика.

8. УРСР стала однією із країн-засновниць Організації Об'єднаних Націй у 1945 р., зважаючи на значний внесок України у перемогу над нацизмом.

9. В Україні після II світової війни зберігся тоталітарний комуністичний режим.

Волинь та Рівненщина

1. Волинь та Рівненщина у 1939-1941 рр. перебувала у складі УРСР.

2. У період нацистської окупації Волинь і Рівненщина – у складі нацистського колоніального утворення «Райхскомісаріат Україна» з центром у Рівному.

3. На Волині, на території Рівненської та Житомирської областей, у 1940-1941 рр. формується військові підрозділи Української повстанської армії «Поліська Січ» на чолі з представником уряду УНР у вигнанні Тарасом Боровцем (Бульбою).

4. У кінці 1942 – на початку 1943 рр. на Волині і Поліссі виникають перші відділи УПА, організовані і керовані ОУН (р). Влітку 1943 р. частина загонів УПА «Поліська Січ» була знищена, частина роззброєна, частина влилася до УПА, керованої ОУН (р). Також на території краю діяли військові підрозділи, підпорядковані ОУН (мельниківці).

5. Волинь у 1943 р. була ареною збройного протистояння між українським антиколоніальним національно-визвольним рухом і польським національним

підпіллям і військовими формуваннями, у результаті яких сторони вдавалися до взаємного винищення цивільного населення за етнорелігійною ознакою.

6. У Рівному під час нацистської окупації жив і працював видатний український письменник Улас Самчук, який був засновником і редактором газети «Волинь» (1941-1943 рр.).

Elizabeth Labelle,

MA candidate at the University of Colorado, Denver, USA,

Department of Political Science

ABOUT SOME FEATURES OF THE SITUATION IN UKRAINE: HISTORICAL TRAUMA AND BANK PANICS

The Investigation

The question this article aims to answer is: Can economic shocks come from internal disturbance such as revolutions? If so, under what grounds (i.e. irrationality, fear, or other motivators) do these shocks arise and how do they affect banks? Ukraine plays a pivotal role in understanding this puzzle. As a developing nation and emerging economy, Ukraine has never undergone economic “shock therapy” to liberalize the market. There are scholars, such as A.A. Hrytsenko, who believe that Ukraine’s economic development has stalled in the first stages, and that politicians are not doing enough to stimulate economic development (2016). As such, Ukraine is interesting. This is because during the course of attempted development Ukraine experienced Euromaidan with the end goal of economic development and political reform.

Euromaidan (Maidan) started as a peaceful protest but rapidly became violent. This violence only occurred after police forces, under the orders of the government, attacked peaceful protesters. This created an environment of violence where the protesters were no longer attempting to negotiate a brighter future, but a defense against a crooked government attempting to silence the protesters (Afineevsky 2015). This violence is what Naomi Klein would call an emotional “shock.” This protest, or coup against the government, created an environment of fear. This fear ultimately lead to an economic shock and a decline on the national scale. This connection between violence

and economic decline presents as a marriage between psychological fear and economic shock (Klein 2007).

Although Ukraine never underwent shock therapy, economic shocks presented themselves during a banking panic. Using Klein's definition, these shocks are a result of, or consequence of, fear and irrationality experienced by the populous (Klein 2007). Maidan gave Ukrainians ample things to fear. Using the behavioral economic framework, I intend to prove that there were three shocks that presented during the course of Maidan. These three shocks on the populous created an environment for irrational behavior (i.e. fear) that lead to bank runs and ultimately — economic instability.

This case study is intended to open up a dialogue on how emerging economies are treated. The idea is that each country has its own culture and traditions that inform policy decisions. Ukraine said “no” to economic shock therapy as a system of development, but that does not mean that Ukraine should be ignored, nor other emerging economies that chose to follow in Ukraine's footsteps. Maidan was a movement for economic and political change within the country (Lyubashenko 2014). The fact that Maidan happened points to dissatisfaction with Ukraine's political and economic development. What is most important to this case study is that a revolution occurred in Ukraine over dissatisfaction with the government and economy, and as a result this environment created fear. That fear led to bank runs in Ukraine, which lead to hyperinflation of 272% (Hanke 2015). The economy is still unstable.

Definitions

The following terms and concepts are important to my discussion of the literature and my theoretical framework in the next sections:

1. Shock/Shock therapy - A shock is an economic “event” that is often unforeseen and has a positive or negative effect on the economy. For the purpose of this thesis, however, a shock will be defined as an event that leaves a “society fearful and vulnerable, and leaves that society open to further economic shocks” (Klein 30). “When a crisis occurs, the actions that are taken depend on the ideas that are lying around. That, I believe, is our basic function: to develop alternatives to existing

policies, to keep them alive and available until the politically impossible becomes the politically inevitable” (Friedman 1962 2). “A new administration has some six to nine months in which to achieve major changes; if it does not seize the opportunity to act decisively during that period, it will not have another such opportunity” (Friedman 1962 2). This connection between violence and economic decline presents as a marriage between fear, vulnerability and economics.

2. Bank Runs - “A situation when the customers of a bank lose confidence in it and all try to withdraw their money” (Black, Hashimzade and Myles 2017). “Banks make loans that cannot be sold quickly at a high price. Banks issue demand deposits that allow depositors to withdraw at any time. This mismatch of liquidity, in which a bank’s liabilities are more liquid than its assets, has caused problems for banks when too many depositors attempt to withdraw at once (a situation referred to as a bank run). Banks have followed policies to stop runs, and governments have instituted deposit insurance to prevent runs” (Diamond 2007). Bank runs are typically brought on by some sort of uncertainty, like active war or political unrest (Diamond and Dybvig 1983). Bank runs are only an issue in banks that employ fractional reserve banking.

Literature Review

While there is a lot of focus on individual decision making in behavioral economics, there is a case to be made in how large groups experience emotion, in this case fear, and how it effects economics. To understand the bank runs that occurred after Maidan, it is important to understand how fear can spread. According to Seiler, “when others around you adopt a philosophy or action, the idea is more likely to be deemed acceptable by those within the same social circle. This concept is more generally described as social contagion. In much the same way as a medical virus spreads throughout a society, so too can the adoption of a new way of thinking” (Seiler et. al 2012 207). This “social contagion” or “hysteria usually takes root in an atmosphere of war, severe economic crisis, or a threat of either. Insecurity is a fruitful breeding ground for such a movement” (Menschel 2002 131).

Crowds are made up of various sizes. Looking at Seiler's (2012) example above, the new way of thinking would inherently make a crowd as, according to Menschel (2002), crowds create markets and political movements with ideas and logic that can spread to other people and communities. Speaking of fear specifically "a sudden startle launches an outbreak of fear. The fear feeds off itself, ascends in scale, and lets loose a collective panic" (Menschel 2002 126). This collective panic, and social contagion impacting how we think that leads to bank runs.

In the literature banking crises in emerging markets are looked at as a combined effect of financial liberalization, mobile global capital and under-regulation (Starr and Yilmaz 2007). There are two types of bank runs that are often debated, the random-withdrawals vs informed-based theories. The role of deposit insurance is up for debate. Diamond and Dybvig (1983) were able to theoretically show that the first come first served approach to accommodating withdrawals may end up creating more problems. If there is a shift that makes depositors anticipate a run, regardless of the banks condition, can lead to a bank run (Diamond and Dybvig 1983). In the case of Diamond and Dybvig's (1983) random withdrawal model, deposit insurance is beneficial for banking stability since bad news will no longer cause depositors to rush to withdraw. However, "in systems where banks are under-regulated, deposit insurance may lead banks to take on too much risk, knowing that the government would absorb depositors' losses should they become insolvent" (Starr and Yilmaz 2007 1113).

The argument for informed withdrawals claims that bank runs are an episode of market discipline during which depositors attempt to sort among solvent and insolvent banks in a world of asymmetric information regarding bank asset values (Schumacher 2000). The Tequila Shock of 1994 in Argentina occurred after the Mexican devaluation of the peso. Argentinians were afraid that their currency would also be devalued which ultimately lead to a banking panic (Schumacher 2000). The theory for informed withdrawals as demonstrated by Bhattacharya and Jacklin (1988) says, bank runs that occur due to asymmetric information are typically depositors running on "bad" banks (not likely to survive the run) and redepositing in "good" banks (likely to survive the run). This is demonstrated in Argentina during the Tequila Shock, and the runs left

some banks insolvent and others solvent based on the information Argentinians had about the banks before the runs occurred (Schumacher 2000). Although Argentina does offer a good example for informed withdrawals, this theory is missing the behavioral element that starts the runs to begin with.

Diamond and Dybvig (1983) use a zero risk model to isolate the rationale for deposit insurance and personal choice. In doing this it abstracts from the portfolio risk of banks and the moral hazard problem that occurs in complete market settings where deposit insurance is redundant (Diamond and Dybvig 1983). Refocusing on emerging economies, it appears that even given the above critique, Diamond and Dybvig's model is the most useful in examining the bank run that occurred as a result of the events of Euromaidan in Ukraine, but not the most complete. Using this view on bank runs in combination with behavioral framework will assist in the greater understanding of the problems in emerging economies where countries are struggling to develop.

Economic Framework and Development

After January 22, 2014, the economy in Ukraine began to crumble. It seemed like it occurred almost overnight. Tremendous hyperinflation significantly weakened the Ukrainian Hryvnia and foreign currency reserves were diminishing (Hanke 2015). Considering Ukraine's sordid past and precarious future, fear motivated bank runs that lead to an economic crisis motivated by nothing more than the murder of two young men.

In neoclassical economic theory there is an idea of "homo economicus" — or the economic man (Boulding 1973). The economic man is the perfect human upon which capitalism relies, and is often viewed as being completely rational. "Preference consistency is one of the cornerstones of Homo Economicus and assumed to be characteristic of rational decision makers" (Lee et al. 2009 173). This is the basis of the rational actor model. In order to truly understand how fear impacted the nation of Ukraine and ultimately lead to bank runs during Maidan, understanding of the rational actor theory and its pitfalls will help to strengthen the argument. The decisions made by homo economicus are not motivated by emotion or feeling, but instead are made to further economic stability (Thaler 2015). Behavioral economic theory rejects the

rational actor model and highlights its unobtainable ideals. Behavioral economic theory also assists in understanding the emotion motivating the bank runs that occurred.

This is not to say that neoclassical economists have never discussed bank run motivation before. Looking at Friedman and Schwartz discussion on the American bank runs during the 1930s “[...] The money stock failed to rise. Monetary behavior during the contraction itself is even more striking. From the cyclical peak in August 1929 to the cyclical trough in March 1933, the stock of money fell by over a third. This is more than triple the largest preceding declines reported in our series, the 9 per cent declines from 1875 to 1879 and from 1920 to 1921. More than one-fifth of the commercial banks in the United States holding nearly one-tenth of the volume of deposits at the beginning of the contraction suspended operations because of financial difficulties” (Friedman and Schwartz 1963 300). The bank runs that Friedman and Schwartz were speaking of ultimately led to bank holidays to try and allow remaining banks to recover. Reflecting back to the other discussion on bank runs, this would be more representative of informational runs as Americans were responding to asymmetric information. This is important because this approach to bank runs in considered rationality. However, the opposite is true in Ukraine.

Friedman and Schwartz do point out that the banks that closed might not have needed to if the bank runs did not happen (Friedman and Schwartz 1963). The key difference is that Milton Friedman and Anna Schwartz, neoclassical economists, note “[...] monetary forces were important elements in the cyclical process and that monetary policy was a potent instrument for promoting economic stability” (Friedman and Schwartz 1963). This is important because it discusses some of the pitfalls of the rational actor model. Monetary policy is needed to negate the irrationality of people withdrawing money in times of crisis as a response to lack of information. This highlights the importance of behavioral economics, and why behavioral economic framework will be used in this thesis to understand how fear impacted the bank runs and why random withdrawals might be more prevalent in the Former Soviet Union as opposed to states with stronger liberalized systems in place.

Behavioral economics, like neoclassical economics, does not always divulge the answer economists hope for. This is where rejecting the rational actor model is important in understanding financial decisions. For example, above Friedman and Schwartz highlight the importance of monetary policy. Abstractly something like deposit insurance is a great way to stop bank runs; however, in modern day situations in which insurance or “bailouts” are presented as a valid way to stem economic hardship, “Behavioral economists have shown that a sizable percentage of people are willing to pay real money to punish people who are taking from a common pot but not contributing to it. Just to insure that shirkers get what they deserve, we are prepared to make ourselves poorer” (Surowiecki 2012 1). This is one of the common deviations for the predictions of the textbook homo economicus. While it appears that humans care about fairness and reciprocity, we are willing to change the distribution of material outcomes at personal cost (Henrich et. al 2001). “You can see this in the way the U.S. has dealt with the foreclosure crisis. Plenty of economists recommended giving mortgage relief to underwater homeowners, but that has not happened on any meaningful scale, in part because so many voters see it as unfair to those who are still obediently paying their mortgages. Mortgage relief would almost certainly have helped all homeowners, not just underwater ones—by limiting the spillover impact of foreclosures on house prices—but, still, the idea that some people would be getting something for nothing irritated voters” (Surowiecki 2012 1). This is an example of where our irrationality wins, but we really lose. This speaks to the pitfalls of the rational actor model.

The framework, however, does highlight ideas that are important to this thesis. My hypothesis is that Ukrainians made an irrational decision when the bank runs began. This irrationality did not present from asymmetrical information, but instead was motivated by historically felt fear. Much like the above scenarios, this irrationality created larger problems for Ukrainians in the end. This created economic disruption the country is still recovering from. As Ukraine is unable to bail itself out from the economic hardship, they are hard pressed to find lenders willing to give them the sum needed to stabilize Ukraine. This irrational decision stems from the fear that gets passed

down by Ukraine's oral tradition which came to the surface with Maidan. There were three shocks that occurred as a result. The first shock was December 1, the first time the protests became violent. The second shock was economic with the passing of the "Black Thursday" laws and the speculated end of democracy and free economics in the country. The third shock was the death of Sergey Nihoyan and Mikhail Zhyzhevski. The independent variable is the fear that results from these shocks. The dependent variable is the bank panic that occurred. The fear affected the banks directly in a self-fulfilling prophecy and the economy eventually collapsed. The seemingly erratic behavior of the Ukrainian bank run that followed forced international investors to fear the worst for Ukraine and eventually pulled money from the county. This behavior was really Ukrainians believing their money would be taken from them. Instead of leaving it in the bank, the Hryvnia's unstable position led to Ukrainians withdrawing their money in foreign currency, cutting down on the nation's currency reserves. This one instance of fear has crippled Ukraine's economy, and the banks are still currently recovering from the loss of foreign cash reserves and the GDP is declining while relationships with the international community under a new governmental structure are being restored.

Findings

There is still room for further research on this subject. While I was unable to carry out an on the ground investigation, using behavioral economic theory I have reach the following conclusions. Currently, I believe that there were three shocks that happened in Ukraine. The first shock was the 2010 election in which Yanukovich legitimately won the Ukrainian election. During this time, there was a lot of backlash about whether or not his win was legitimate. I believe that this election caused distrust in the political system on behalf of Ukrainians further escalated the Ukrainian peoples' distrust of the political system.

The second shock happened on January 16, 2014. This was the start of the so-called "Black Thursday" laws that began to outlaw basic human rights, like protesting, and group travel and movement. These laws were also called "Dictator laws" as the limitations on movement, gathering and the media were highly restricted.

The third shock happened on January 22, 2014. The Berkut shot Sergey Nihoyan and Mikhail Zhyzhevski to death. In the beginning of the evening the Berkut used rubber bullets to clear the square, and when that did not work they loaded live ammunition. This caused the fear that ultimately leads to the bank runs and the loss of economic stability. The theory is that the third shock was the catalyst of the economic change. That Ukrainians connected the fear to the banking system and the runs started to occur almost overnight.

Hypothesis: The third shock acted as a catalyst for Ukrainian fear. The two men were shot to death by the Berkut, and as these actions seemed to have been approved by the government this third shock promoted fear. The fear translated as a loss of trust in the banking system, which leads to the bank runs that caused an economic collapse in Ukraine.

Ірина Кальмук,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії і соціально-гуманітарних дисциплін

Київського університету права НАН України

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ТА ОСВІТНЯ РЕФОРМА В УКРАЇНІ

Проблеми освіти без перебільшення належить до найскладніших і найсуперечливіших не лише в педагогічній філософській науці, але й в науці загалом [1, с.6].

Філософія освіти – міждисциплінарна царица знання. Вона використовує підходи і знання всіх рефлексивних дисциплін – методології, аксіології, історії, культурології, власне філософії; її інтерес – педагогіка і освіта, тому все запозичене з інших дисциплін філософія освіти використовує для вибудови моделі подолання кризи освіти, для обговорення найзагальніших проблем педагогічної діяльності, проектування шляхів побудови нової педагогічної науки [1, с.23].

Окреслимо в найбільш узагальненому вигляді основні

загальноцивілізаційні тенденції, що зародилися в останні десятиліття, які стверджуватимуться в ХХІ столітті і впливають буквально на всі сфери життєдіяльності людини та суспільства. Передусім, це тенденція до глобалізації суспільного розвитку, яка характеризується зближенням націй, народів, держав, кроками до створення спільного економічного поля, інформаційного простору тощо; дедалі тіснішим зближенням характеру суспільних відносин у різних країнах світу, залежністю значною мірою прогресу кожної країни від здатності спілкуватись із світом, об'єктивною неможливістю країни, що має неадекватні за характером більшості країн світу суспільні відносини, успішно розвиватись, що унеможлиблює тривале існування, а тим більше поділ світу на протилежні соціально-економічні системи. Небувало загострюється конкуренція між державами, у вир якої потрапляють, крім економічної, й інші сфери, і це надає процесу глобальних масштабів. Крім того, змінюється сутність держави, що змушена передавати частину традиційних функцій об'єднанню держав континентального характеру, як, наприклад, Європейський Союз, чи загальносвітового – як ООН [2].

Головною є проблема модернізації змісту освіти, приведення його у відповідність до найновіших досягнень сучасної науки, культури і соціальної практики. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, до пріоритетів освіти сьогодення відносить вміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, готують молодь до нових ролей в цьому суспільстві. Важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати та управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя [3].

Сьогодні існує три концепції освіти, пов'язані з напрямками сучасної філософії освіти, які цікаві для нашого дослідження та розуміння філософсько-правового аспекту проведення освітньої реформи.

1. Концепція гармонійної цілісності, сприяє реалізації ідей створення єдиної, цілісної, гармонійної теорії педагогіки і централізованої системи

2. Релятивістсько-плюралістична концепція, яка визнає необхідність застосування принципів плюралізму, педоцентризму та релятивізму в педагогічній діяльності, пріоритетність ролі індивідуальних інтересів над громадськими.

3. Синтетична концепція, яка поєднує обидві попередні концепції освіти, визначаючи, що загальні, громадські інтереси в педагогічному процесі мають бути мінімальними.

Ідеї першого напрямку застосовуються для розв'язання проблем сучасної педагогіки, а саме для подолання розриву між предметами, що вдосконалюються, та вирішенням важливих суперечностей педагогічного процесу. Важливою невирішеною проблемою у педагогічному процесі є проблема пріоритетної ролі вчителя у його взаємодії з учнем, дорослого з дитиною, викладача ВНЗ зі студентом. Домінування монологічної форми викладання навчального матеріалу сприяло відведенню учневі в основному пасивної ролі об'єкта педагогічного процесу, надаючи його інтересам другорядного значення.

Другий, релятивістсько-плюралістичний напрям філософії освіти виходить з протилежних, по відношенню до першого напрямку, вихідних принципів. Він полягає у перевазі особистісних цінностей над загальними. Цей напрям характеризується особливим ставленням до учня, як до основного суб'єкта педагогічного процесу. Таке відношення вимагає від викладача, педагога вироблення методик, за допомогою яких можна максимально розкрити специфічні для кожного учня здібності. Найважливіша риса релятивістсько-плюралістичного напрямку філософії освіти полягає в наданні уваги формуванню творчої особистості, розвитку її унікальних здібностей, віднайденню і впровадженню методик навчання та виховання, які б могли врахувати особистісні інтереси учнів і системи їх цінностей.

Третій, синтетичний напрям філософії освіти, виник як реальна потреба подолати пріоритетну роль вихідних принципів двох попередніх напрямів і здійснити такий синтез їх позитивних ідей, який дав би можливість краще

вирішити основні проблеми сучасної освіти, а тим самим й інші найважливіші проблеми людства. Вихідним положенням цього напрямку філософії освіти є те, що жодна із сторін суперечностей педагогічного процесу не повинна мати пріоритетного значення по відношенню до іншого (треба виходити з найважливішої ролі обох). В сучасній парадигмі освіти учитель і учень вважаються суб'єктами педагогічного процесу, але за вчителем все ж зберігається ведуча роль, що обумовлює особливу відповідальність з боку вчителя за ступінь власної підготовки, постійне вдосконалення своїх знань, умінь тощо. Однією з найважливіших складових нової парадигми освіти є випереджувальна функція розвитку системи освіти в сучасному суспільстві. Вона із периферійних, в соціальній структурі, перетворюється в пріоритетну, оскільки стає глобальним фактором розвитку суспільства. Це обумовлено якісно новим масштабом детермінуючого впливу системи освіти на формування реалій інформаційного типу суспільства, яке визначається характером духовного виробництва і може стати реальністю тільки через розвиток відповідних освітніх тенденцій в суспільстві. Сьогодні процес гуманізації та гуманітаризації освіти є основним напрямом змістовного реформування системи освіти. Особливо актуальними аспектами цього процесу є :

- становлення антисциєнтистської методології освіти, що передбачає не лише формування в учня певної системи знань, а й розвиток духовності в контексті гармонійної взаємодії усіх індивідуальних процесів світосприймання;
- становлення освіти, як фактора розвитку культури, в тому числі й розвиток освіти, як діалогу культур. Поєднання становлення особистості з оволодінням культурними цінностями сприяє вирішенню багатьох етичних проблем, є безпосереднім джерелом багатогранності та гармонійності, які, у свою чергу, виступають вирішальними критеріями особистісного буття [4].

Отже, в XXI столітті кожен має ставати філософом власної освіти в умовах загальної глобалізації освіта має розвиватися у напрямку від ієрархічної організації до гетерархічної.

З упевненістю можна стверджувати, що в Концепції розвитку освіти на

період 2015-2025 років знайшла відображення третя всі сучасна, актуальна та прогресивна тенденція. Автори Концепції запропонували механізми реалізації ідей. Перспективи реформування освітньої системи в Україні вбачаються в актуалізації гуманістично-культуротворчої філософії освіти, а її стратегічна мета полягає у становленні творчо-гуманітарної особистості як цілісного суб'єкта культури. В основу педагогічного процесу варто покласти нову світоглядну установку, новий тип особистості, а відповідно і змінити методику виховання та навчання.

Зрозуміло, що вихід із кризового стану української освіти полягає у створенні більш гнучкої системи освіти, яка швидко реагуватиме на зміни кон'юнктури на ринку праці, внаслідок чого більша частка випускників вищих навчальних закладів влаштуватиметься на роботу за фахом. Відповідно отриманих знань у школі буде вистачати задля вступу на навчання до вищого навчального закладу.

Автори Концепції розвитку освіти на період 2015-2025 років наголошують, що впродовж усього періоду існування незалежної України в освітньому секторі країни накопичувалися численні проблеми системного характеру, основними з яких є занепад матеріально-технічної бази, старіння педагогічних кадрів, низька заробітна плата, зниження соціального статусу працівників освіти.

Також проблемами освітньої системи є неефективна, надмірно централізована та застаріла система управління і фінансування, зростаюча нерівність у доступі до якісної освіти, надмірна комерціалізація освітніх послуг, корупція та "дипломна хвороба", зниження якості освіти і падіння рівня знань і умінь учнів, моральне старіння методів і методик навчання тощо.

Автори наголошують, що Україні потрібна системна реформа освіти, яка має бути предметом суспільного консенсусу, розуміння того, що освіта – це один з основних важелів цивілізаційного поступу та економічного розвитку [5].

Література

1. Філософія освіти: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 329 с.
2. В. Кремень. Філософія освіти XXI століття // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 23. – С. 7-8.

3. В. Андрущенко. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів // Філософія освіти. – 2005. – №1. – С. 5-18.
4. Філософія освіти: Навчально-методичний посібник / Базалук О.О., Юхименко Н.Ф. – Київ: Кондор, 2010 – 164 с.
5. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-41166666>

Павло Храпко,
*кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри філософії
Національного університету
водного господарства та природокористування (м.Рівне)*

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДЕЯКИХ СУЧАСНИХ ДИСКУРС- МЕТОДОЛОГІЙ

Одними з найбільш відомих та ефективних сучасних дискурс-аналітичних методологій є теорія дискурсу Е. Лакло та Ш. Муфф, а також критичний дискурс-аналіз Н. Феркло. Фундаментом теорії дискурсу Е. Лакло та Ш. Муфф є постмарксизм та постструктуралізм (особливо концепція утворення значення). Виходячи із постструктуралізму, з його панлінгвізмом та пантекстуалізмом, дослідники розуміють дискурс як такий, що заповнює собою всю сферу соціального. Інакше кажучи, поза дискурсом нічого не існує. Ця теза, зрозуміло, не означає того, що дослідники взагалі не визнають фізичної реальності – вона існує, але ми не маємо до неї безпосереднього доступу, її розуміння обумовлене параметрами, які задані дискурсом [2, с. 54].

Ще одним важливим принципом, який є похідним від постструктуралізму, є розуміння дискурсу та, відповідно, мови як постійно рухливої та динамічної системи, у зв'язку з чим значення слова не може вважатися завершеним та остаточним, оскільки воно завжди є потенційно відкритим до змін [2, с. 55].

І, нарешті, останній принцип, в якому поєднуються постструктуралістська теорія значення та погляди М. Фуко на владні відносини – між дискурсами постійно точиться боротьба за домінуюче значення, позаяк у мовленні

репрезентують себе різноманітні соціальні сили, які намагаються досягнути ситуації, за якої вигідне для них значення було б прийнятим як об'єктивне та стабільне [2, с. 57]. Критичний дискурс-аналіз Н. Феркло своїми основними настановами відрізняється від методології Е. Лакло та Ш. Муфф. Передусім заперечується привілейоване положення дискурсу. Теоретики критичного дискурс-аналізу вважають, що дискурс – це не тільки форма соціальної практики, яка творить соціальний світ, але й феномен, що сам конститується в межах останнього. Більше того, дискурс тут не покриває усієї сфери соціального. Існує багато видів практики, що керуються іншою, не дискурсивною логікою [2, с. 110].

Так само важливим для нас в аналізованих підходах стає ставлення до ідеології. Якщо для Е. Лакло та Ш. Муфф проблеми ідеології не існує взагалі, оскільки все поглинається дискурсом, то для Н. Феркло – навпаки. Критичний дискурс-аналіз стверджує, що різні дискурсивні практики впливають на створення та продукування нерівного розподілу влади між соціальними групами. Такого плану результати розглядаються як «ідеологічні ефекти» [2, с. 113]

Ще однією актуальною ознакою критичного дискурс-аналізу є його відмова позиціонувати себе як політично нейтральний інструмент. Одним із головних завдань цієї методології є сприяння більш рівномірному та справедливому розподілу влади та владних відносин у суспільстві. У нашому дослідженні ми переважно орієнтуємося на дискурс-аналітичну методологію Е. Лакло та Ш. Муфф. Разом з іншим варіантом семіотичного підходу до досліджуваного матеріалу (який ми проаналізуємо дещо пізніше) саме цей варіант використовується нами як основний. Цей вибір не є перешкодою для використання і деяких елементів з інструментарію інших методологій (тут варто відзначити, що останнє «не тільки дозволяється, але й навіть позитивно сприймається у дискурс-аналізі» [2, с. 22].

Світоглядною основою дискурс-аналітичної методології Е. Лакло та Ш. Муфф є постструктуралістська теорія значення та трансформований на базі сучасного соціологічного та філософського знання марксизм. Відомо, що

класичний ва структуралізм, початок якому був покладений працями Ф. де. Соссюра, встановлює значення слова через його системні відношення. Швейцарський мовознавець вважав, що зв'язки, які встановлювалися між словами є стабільними та незмінними. Внаслідок цього і значення слова є визначеним та жорстко закріпленим [1]. Підкреслимо, що далеко не всі лінгвісти спочатку прийняли саме таку точку зору на продукування значення. На думку Е. Бенвеніста, Р. Якобсона, Ю. Степанова, П. Серіо, М. Пеше, більш реально говорити про те, що значення слова є змінним та залежним від історичного та ситуаційного контексту, який зіштовхує та пов'язує його. Таким чином, ситуація, за якої слово набуває лише одного стабільного та незмінного значення, є неможливою, і воно завжди потенційно відкрите до змін, які відбуваються під час його артикуляцій.

Постмарксизм в дискурс-аналітичній методології передусім проявляється через несприйняття класичної тези про поділ соціального на базис та надбудову. Для Е. Лакло та Ш. Муф таке розуміння соціального свідчить про тлумачення останнього як закритого, стабільного та об'єктивного, що не відповідає дійсності. Натомість більш правильно стверджувати постійно змінний характер різноманітних соціальних процесів, певну відносність будь-яких позицій та явищ. Важливим є також розуміння всієї широкої площини соціального як царини значення, яка має структурний та взаємозалежний характер. Будь-яка зміна одного з елементів складової соціального веде до зміни значення інших.

Як бачимо, очевидним є розуміння соціального на кшталт активної мовної системи. Тобто згадана нами вище модель зміни значення у постструктуралізмі постає як певна матриця, що пояснює зміни і в царині соціального. Інакше кажучи, соціальне розглядається як продукт дискурсивних процесів [2, с. 68].

Наступна трансформація марксизму відбувається шляхом відкидання можливості об'єктивного опису суспільства. Ця теза тісно пов'язана як з усіма попередньо викладеними, так і з постструктуралістськими лінгвістичними поглядами. Зрозуміло, якщо тлумачити соціальне як динамічну мовну практику, то навряд чи варто розраховувати на об'єктивну та незмінну

дослідницьку точку зору, яка б зафіксувала існування чіткої класової структури. За таких умов однозначне та стабільне структурування соціуму є неможливим [2, с. 68].

Третє і, останнє, положення заперечує можливість існування об'єктивної класової ідентичності. Більш переконливим видається положення, згідно з яким ідентичність – це результат дискурсивних процесів. Безперечно, тут ми знову маємо своєрідне продовження вже означеної теми нестабільності мовного значення. Але на цей раз практикується вихід до більш широкої філософської проблеми формування суб'єктивності. На відміну від Маркса, для якого сутність людини твориться незалежними від неї об'єктивними економічними та ідеологічними чинниками, для Е. Лакло та Ш. Муф сутність – це певний тривалий процес, що має безліч позицій і сторін, але завжди формується дискурсивно шляхом боротьби різноманітних дискурсів [2, с. 69].

Важливими складовими цієї методології є також лаканівська теорія суб'єкта (зокрема, та частина, де йдеться про проблему ідентичності) та концепт-гегемонії А. Грамші.

Таким чином, досить очевидною є активна соціально-політична інтенція дослідження, що здійснюється з допомогою використання дискурс-аналітичної методології. Вона передбачає відповідь на запитання, як формуються соціальні групи, яким чином влада переходить від одних до інших, чому певні положення, погляди визнаються об'єктивними, правильними, а інші – навпаки тощо. Безперечним є те, що ця проблематика тісно пов'язана з проблемою суб'єкта як формується ідентичність, що впливає на цей процес, чи можна говорити про певну незмінну сутність людини, чи, навпаки, ця сутність є певним нестабільним історичним конструктором. Постструктуралістська теорія утворення значення виступає тут як певний «цементуючий розчин», що задає методологічну єдність усій конструкції, і за рахунок цього набуває вигляду єдиного цілого.

Література

1. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию / Ф. де. Соссюр. Пер. – М: Прогресс, 1977. – 696 с.
2. Филлипс Л., Йоргенсен М. Дискурс-анализ. Теория и метод / Л. Филлипс, М. Йоргенсен. – Х: Гуманитарный центр, 2008. – 352 с.

КОМУНІКАТИВНІ ВИМІРИ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ І РЕЛІГІЇ

Глобалізаційні процеси світового розвитку сучасної цивілізації обумовлюють необхідність переосмислення традиційних життєвозначущих засад, базових цінностей, вірувань, які увібрали в себе найбільш вагомі здобутки історичного досвіду поколінь про призначення людини, загальнозначущі культурні смисли та зразки, дозволяючи окреслити і виявити соціокультурні процеси та трансформації, що відбуваються в сучасному суспільстві і на що акцентують увагу в своїх дослідженнях такі відомі вчені як Е. Гіденс, Е. Тофлер, С. Гантінгтон, Ф. Фукуяма [1].

Двадцять перше століття розглядається сучасними дослідниками і як “століття комунікати вного простору”, де комунікація постає системоутворюючим чинником соціокультурних процесів, набуваючи нового онтологічного статусу (Ю. Габермас) [3]. І потреба в комунікації як “соціально стандартизований системі символів” зростає із зростанням складності та динамічності сучасного суспільства. Адже комунікація як система налагодження відносин між індивідами і інституціями, індивідами і суспільством, індивідами і державою, а особливо відносин між індивідами, забезпечує не тільки передачу інформації, а й трансляцію смислів, постає процесом побудови інтерпретацій та витлумачення подій і явищ. Тобто, комунікація включає інформаційний, інтерактивний, перцептивний і експресивний виміри. Вузлом окреслених соціокультурних процесів постає людська особистість, яка в контексті постмодерних змін опинилася в ситуації симулятивного характеру комунікативних (Ж.Бодріяр, Ж.Дельоз, Ф.Джеймісон, У.Еко), коли відбувається підміна смислів і віртуалізація соціального буття людини. Сучасні комунікативні практики сягають глибин культури, релігії, людських вірувань, зачіпаючи архетипічні

моделі, особливі традиції, ритуали та міфи, які володіють символічними способами “впізнання” колективного досвіду поколінь та емоційного ставлення до нього у заданому соціокультурному контексті. Релігія, володіючи потужним духовним ресурсом, сьогодні серед інститутів суспільства має найбільший рейтинг довіри серед громадян нашої держави (як свідчать соціологічні дослідження “Research & Branding Group”). Релігія постає вагомим чинником самоідентифікації та збереження ціннісного ядра культури в потоці змін. Комунікація як семантичний простір, в якому формуються нові соціальні зв'язки, реалізуються не тільки політичні і економічні зміни, а й формуються відповідні світоглядні уявлення та цінності (не випадково Н.Луман назвав сучасне суспільство суспільством загальної комунікації)[2].

Комунікативний поворот тлумачиться і як “дискурсивний”(Ю.Габермас, Т.ван Дейк, М.Фуко,М.Гайдегер), де дискурсивні практики формують соціально-комунікативний світ як семіотично-культурну реальність, реальність людської взаємодії діючих суб'єктів. В цьому контексті актуальною постає проблема саме “релігійного дискурсу”, який по різному тлумачиться в сучасній науковій літературі [4]. Зокрема, релігійний дискурс розглядається як значущий посередник між людською особистістю і релігією, як соціально-комунікативний простір висловлювань на релігійну тематику, як цілісна і динамічна мовно-комунікативна модель світу, де релігійні цінності є визначальними, і які мотивують реальну життєдіяльність обох соціальних чинників. Зростання ролі такого дискурсу обумовлене тим, що вирішення багатьох проблем залежить від відкритої їх інтерпретації, осмисленості. Релігійний дискурс як спосіб комунікації, що спирається на вербальний і невербальний обмін поглядами, позиціями згідно переконань учасників комунікації, робить їх частиною релігійної традиції, сприяючи підтриманню рівня свідомої релігійності та релігійних відносин, а також актуалізації релігійного досвіду та релігійної культури в сучасному соціокультурному контексті, активізуючи через комунікативні символи та ритуали колективний досвід спільноти, виступаючи посередником між архетипними переживаннями та реаліями сучасного життя.

Література

1. Гидденс Э. Ускользящий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь [Электронный ресурс] // gendocs.ru: [сайт] / Э. Гидденс. - Режим доступа: gendocs.ru/.../энтони_гидденс_ускользающий_мир_как_глобализация_меняет_нашу_жизнь.
2. Тоффлер Э. Шок будущего // Э. Тоффлер. Пер. с англ. - Издательство АСТ, 2002. - 557 с.
3. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. - М.: ООО «Изда-во АСТ», 2003. - 603 с.
4. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек // Ф. Фукуяма. Пер. с англ. - М.: Из-во АСТ, 2004. Origin: [http // www.nietzsche.ru/](http://www.nietzsche.ru/)
5. Луман Н. Что такое коммуникация? Электронный ресурс : Н. Луман / Что такое коммуникация? / Пер с нем. Д. Озирченко // Социологический журнал. - 1995. - №3. - С. 114-125. - Режим доступа: [http: / /www.soc.pu.ru/publications/pts/luman-3.shtml](http://www.soc.pu.ru/publications/pts/luman-3.shtml).
6. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Ю. Хабермас. Пер. с нем., ред. Д. Складнева. - СПб.: Наука, 2000. - 379 с.
7. Бобырева Е. В. Религиозный дискурс: ценности, жанры, языковые характеристики. Монография / Е. В. Бобырева - Волгоград: Перемена, 2007. - 385 с.
8. Пірен М. Утвердження духовних цінностей громадянського суспільства і релігійна соціалізація особистості / М. Пірен // Соціальна психологія. - 2005. - №6(14). - С. 31-41.

Наталія Стратонова,
*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії Національного університету
водного господарства та природокористування (м. Рівне)*

НОВІ МЕДІА СЬОГОДНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У другій половині минулого століття розпочалося активне впровадження цифрових інформаційних технологій і масових засобів комунікацій у суспільство, що зумовило нестримну трансформацію існуючих аспектів культурного буття людини. Інтенсивне поширення електронних (цифрових) засобів аудіовізуальних комунікацій спричинило швидкий розвиток специфічного типу культури інформаційного суспільства – медіа-культури. За допомогою своєї розгалуженої мережі комунікаційних посередників «медіа-культура бере участь у процесах розвитку техногенної епохи, модернізації багатьох сфер людського буття, становлення космопланетарного мислення, конструювання нової моделі світової культури» [0].

Слід зазначити, що культура, яка формується на основі цифрових медіа досить специфічна, передусім своєю залежністю від технічних засобів та, одночасно, силою власного впливу та можливості маніпуляції великою кількістю людей на невизначеній території.

Термін «нові медіа» позначає інтерактивні електронні видання, що комбінують формати подання інформації; різновид цифрових медіа. Як приклад, їх контентом може бути відео, онлайн-радіо, телевізійна трансляція, анімація, звукове оформлення, та, власне, текст. За словами В. Кросбі, це новий формат медіа, що суттєво відрізняється від традиційних комунікативних практик. До основних характеристик нових медіа дослідник відносить наступні:

- унікальна індивідуальна інформація може одночасно бути донесена нескінченній кількості людей;
- кожен користувач є задіяним в процесі передавання та контролювання інформації [2].

Іншими словами, нові медіа є відкритими для взаємодії з читачами та надають їм можливість створювати та модифікувати зміст повідомлень. На відміну від мас-медіа, де комунікація здійснюється за схемою «від одного до багатьох», схема комунікації у нових медіа — від багатьох до багатьох. Доступ до нових медіа можливий з усіх електронних пристроїв з виходом у мережу Інтернет.

Сьогодні не можна однозначно відповісти на питання, чи є цифрова революція позитивним явищем соціокультурних змін, чи, навпаки, несе в собі більше негативного. Щоправда, можна з впевненістю стверджувати: цифрові технології перевернули наше уявлення про те, як можна спілкуватися, вести справи, будувати взаємини з людьми та розвиватися культурно. Безумовно, культурологічне значення цифрових медіа вкрай важливе, проте від вміння використовувати такі медіа залежить якість культурологічної інформації, яка передається розглядуваними засобами медіа.

Культурологічне значення цифрових медіа полягає також у тому, що вплив загально-цивілізаційної інформаційної бази на духовний світ людства

пов'язаний зі зростаючими можливостями приєднання до найвищих здобутків людського духу та культури, духовно-ціннісних орієнтирів загальнолюдського масштабу все більш значних мас населення Землі, включення їх у процес розвитку високої культури та моралі, духовно-ціннісних орієнтирів різних рівнів побутування, загальнокультурного розвитку, створення належних умов для зростання інтелектуальної спільності людства, інтелектуалізації всієї людської діяльності. Удосконалення засобів задоволення інформаційних потреб у духовній сфері створює можливості для розвитку віротерпимості, знаходження шляхів для взаєморозуміння у найскладніших міждержавних, міжнаціональних, міжкласових та інших суперечностей. Усе зазначене свідчить про те, що цифрові медіа на сьогодні є важливим інструментом поширення культури, правильне використання якого забезпечує ефективну культурну комунікацію.

Культурні об'єкти нових медіа, до яких належать як твори мистецтва, перенесені у віртуальний простір, так і ті, що створені за допомогою комп'ютерів у кіберпросторі, підпорядковуються правилам функціонування пристроїв у цифровій парадигмі. Вони є продуктом економічно-ринкової сфери, водночас сприяючи розвитку культури їх використання. Продукція нових медіа має масовий характер. Усе це веде до стирання межі між предметами мистецтва і продуктів виробництва, оскільки художники виконують комерційні замовлення. Унаслідок цього виникають нові стандарти і нові домовленості, з'являється «мова» нових медіа.

Проблемою нових медіа є відсутність належного законодавчого регулювання їх діяльності. Науковці наголошують, що розвиток нових медіа довгий час не регулювався: не було фундаментальних законодавчих актів, які б чітко визначали понятійний апарат галузі, указували її статус і систематизували правові відносини в її межах. При цьому, Інтернет і нові медіа з точки зору юридичної практики знаходяться на перетині безлічі правових полів, починаючи від журналістського законодавства закінчуючи авторським правом. Такі питання повинні безумовно вирішені, адже масове поширення культурної інформації через цифрові медіа повинне бути врегульованим.

Висновки. Як ми вже зазначали, на даний момент нові медіа стають не просто середовищем, цікавим споживачам контенту, але і цифровим простором для створення нового змісту. Звична і начебто очевидна межа між виробниками медіа-повідомлень і їх споживачами стала стиратися. Це має позитивний ефект на виробництво сучасної культури та її поширення; разом з тим, необхідно уберегти суспільство від поширення псевдо-культурних цінностей, яке часто проявляється у здійсненні пропаганди та спотворені реальних фактів. Крім того, розвиток нових медіа як засобів поширення культури не повинен відбуватися на шкоду старим засобам культурної комунікації у сфері медіа.

Такі принципи нових медіа відображають зручність та ефективність їх використання як засобів поширення культури. Крім того, використання нових медіа у соціокультурному просторі між людського спілкування цілком відповідає реальним вимогам сучасного інформаційного суспільства. Проте, як висновок слід наголосити, що лише добросовісне та розумне використання цифрових засобів передачі інформації може мати позитивний культурний ефект, адже сучасне суспільство в переважній більшості досить позитивно та довірливо ставляться до цифрових медіа як важливих інструментів культурного розвитку.

Література

1. Акименко О. С. Pro et contra дигітальної репродукції, або мистецтво в епоху сучасних медіа-технологій / О. С. Акименко // Культура України. – 2013. – Випуск 40. – С. 92-101.

2. Crosbie V. Rebuilding Media [Електронний ресурс] / Vin Crosbie. – 2006. – Режим доступу до ресурсу:

<https://digmediaman.files.wordpress.com/2011/09/what-is-new-media-by-vin-crosbie.pdf>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ СТРАЖДЕННОСТІ: ІСТОРИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Цьогоріч виповнюється 70 років з дня народження українського філософа В.Г. Нестеренка, котрий перший виокремив проблему стражденності з тіла європейської філософії, осмислив її та надав категоріальне закріплення.

Слід зазначити, що поняття стражденності має тривалу історію становлення і формування. В античній філософії ще з часів Аристотеля були відомі два істотних параметри буття людини – діяльність і пасивність. Саме поняття пасивності відіграє концептуальну роль у постановці проблеми стражденності, адже воно стоїть в одному етимологічному ряду із поняттям страждання.

В традиції німецької класичної філософії страждання вважалось пасивним компонентом свідомості, тому І. Кант, Г. Гегель, Ф. Шеллінг і І. Фіхте, а за ними й К. Маркс оперують поняттям пасивності у значенні стражденності.

Формування змісту поняття стражденності продовжувалося в концепціях представників класичного екзистенціалізму, персоналізму та релігійної філософії XIX – XX століть. У поглядах О. Хом'якова, В. Зеньковського, М. Бердяєва віддзеркалено ідеї німецького ідеалізму щодо взаємовідношення страждання і свідомості в бутті, внаслідок чого стражденність постає атрибутом розуму і свідомості, й розуміється в контексті пасивності (перетерплювання) на противагу божественній діяльності. Внаслідок цього у традиції західноєвропейської філософії поступово утвердилась думка про стражденність як зворотній бік людської активності, прояв принципової обмеженості людського буття.

Отже, історично й концептуально стражденність має негативне смислове підґрунтя. Тому не дивно, що в марксистській філософії його заступає діяльність,

а усі формовияви негативно-людського позбавлені належної уваги. В радянському дискурсі стражденність кваліфіковано як феномен винятково чуттєвості, як афект, а тому перепона й цілковита протилежність концепції людської перетворюючої діяльності. Таким чином, були призупинені духовні ескалації у цьому напрямку.

Втім, конструктивний смисл страждання визнавали релігійні мислителі XIX ст.: В. Зеньковський, М. Бердяєв, І. Ільїн, С. Франк. Однак вперше саме В. Нестеренко ввів стражденність у смислове поле онтології, вказавши на те, що вона є фундаментальною характеристикою буття людини у світі, має амбівалентне позитивно-негативне значення.

Нами було також доведено, що «стражденність» має самостійну етимологічну традицію тлумачення, авторами якої були грецькі та християнські мислителі (Платон, Аристотель, Плотін, Філон Александрійський, Іустин Філософ, Іоанн Дамаскін, Іоанн Ліствичник, Ісаак Сирін, Максим Сповідник, Симеон Новий Богослов, Григорій Синаїт, Григорій Палама та б. ін.) Змістовно-смислове навантаження поняття стражденності ґрунтоване та лексичній та ідейній (релігійно-філософській) близькості понять «пристрасть» і «страждання». Було встановлено, що на основі автентичності грецького «πάθος» (українською «пристрасть»), яке означає не лише страждання, але й біль, гнів, скорботу, горе, печаль, недуг, нещастя та ін., утримується смислова вісь поняття стражденності.

У низці статей В. Нестеренка йдеться про те, що стражденність є не просто вихідною засадою буття людини у світі, але й смислотвірним його стержнем, який зумовлює не стагнацію, а навпаки актуалізує різноманітні способи подолання страждання та багатьох інших проявів стражденності (самотності, страху, відчаю, провини, туги й б. ін.). Вони є об'єктивними формами прояву стражденності як підвалини людської буттєвості. І кожна з них може бути «освоєна», «олюднена», трансформована. Тому формами подолання стражденності у В. Нестеренка є потерпання, терпіння, вистраждування, спокута, моральне самовизначення та культуротворчість.

Створивши власне кажучи «філософію стражденності», В.Г. Нестеренко проторував стежину для багатьох вже здійснених досліджень і розвідок на ниві екзистенціальної та релігійної філософії України, а також, певна річ, таких, що неодмінно ще відбудуться.

Література

1. Нестеренко В. Г. О теории человеческой страдательности и ее месте в общей теории человека / В. Г. Нестеренко // Проблемы антропологии : тез. докл. к XIX межзональному симпозиуму. – Нижний Новгород, 1991. – С. 15–18.
2. Нестеренко В. Г. Страдательность – нравственность – культура / В. Г. Нестеренко // Онтологічні проблеми культури : зб. наук. праць / за ред. Є. Бистрицького. – Київ, 1994. – С. 150 – 161.
3. Нестеренко В. Г. Страждання / В. Нестеренко // Філософський енциклопедичний словник / [редкол.: Шинкарук В. І. (голова) та ін.]. – Київ, 2002. – С. 610.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Тетяна Коберська,
*кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії Національного університету
водного господарства та природокористування (м.Рівне)*

МІФ ЯК ЗАСІБ СУЧАСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Сучасна антропологія трактує міф як універсальний культурний феномен, значення якого виходить поза конкретні часові виміри, однак в кожній епосі проявляється в духовних координатах часу, як первісний код символів, світоглядних уявлень, сенсів, архетипів. Міф окреслює універсальні культурні алгоритми пов'язані із створенням у людини «матриці реальності», що обумовлює всі форми комунікації індивіда зі світом та суспільством.

Концепції діалогового дискурсу К. Ясперса, М. Бахтіна, М. Бубера, теорії соціальної комунікації Н. Лумана, комунікативного співтовариства К.-О. Апеля, теорії комунікативної дії Ю. Хабермаса, екзистенційної комунікації Е. Левінаса, Ж.-П. Сартра, технологічного детермінізму Д. Белла, А. Тоффлера та ін., дали можливість розглянути сучасне суспільство як систему комунікацій де людина – це комунікативна особистість, вербальне повідомлення – комунікативний акт, а

у трактування сучасного простору міфу. Відповідно здійснення філософського аналізу тенденцій проникнення міфу в різні сфери суспільства, формування на цій основі моделей поведінки соціальних груп постає особливо актуальним в контексті глобалізаційних комунікативних процесів.

Як форма суспільної свідомості міф продовжує проектувати відношення людини до світу, що й сприяє з'яві нових соціальних, політичних, ідеологічних, національних, економічних, іміджевих, рекламних та ін. міфів. У більшості випадків вони відігравали позитивну роль в історії народу, держави як життєдайний струмінь. Завдяки міфу суспільство не раз «відбудовувало» зруйновану картину світу. Подібно до міфотворців минулих часів, сучасна людина використовує міфологеми через потребу віднаходження сакрального «першопочатку» або ж психологічної адаптації особи у тому середовищі, в якому їй випадає себе самостверджувати.

Варто відмітити, що сучасні міфи, перш за все, – особливий спосіб мислення у модусі бажаного й реального, правдивого та неправдивого. Як комунікативний засіб, міф активно використовує елементи, що вкорінені в ментальних структурах сучасного покоління у вигляді реліктових форм: синкретизму, символізму, антропоморфізму, бінарності, неверифікованості, антикаузальності. Е. Кассіер розглядає історію культури, як історію символічних форм. Сутність міфологізування полягає не в поясненні явищ, а в об'єктивізації суб'єктивних вражень, внаслідок чого витвори фантазії сприймаються як справжня дійсність. Саме звідси й виходить ідентифікація символу і символізованого, оцінки й оцінюваного, суб'єктивного та об'єктивного, ідеального та реального у сфері міфу. Тому значної увагу у сучасній культурній свідомості, на думку Ж.Бодрієра, потребують симулятивні моделі реальності.

У дослідженнях Р. Барта, міф, постає як «метамова» у створених символічних системах. На його думку, для цілей певної комунікації чітко формується міфічне повідомлення. Артефактами такого повідомлення можуть бути зображення, фотографії, письмове повідомлення, усна мова, репортаж,

реклама, кіно. Кожне явище можна наділити додатковим значенням, що дає можливість непомітно здійснити трансляцію деякого міфу в масову свідомість.

Як відзначає Б. Малиновський, міф виконує ряд важливих комунікативних функцій: забезпечує та підкріплює суспільну мораль того суспільства, в якому він склався, виражає і узагальнює вірування, доводить доцільність обряду і культу, містить практичні правила людської поведінки. Відомою формою опредмечення міфу є сакралізація минулого, що постає одним із прийомів інтеграції в традицію.

Загалом, характерними рисами міфу в соціально-комунікативній парадигмі його інтерпретацій виділяємо здатність до: семантичного моделювання оточуючого світу, до кодифікації та сакралізації традицій, норм життя в соціумі, децентрації, анонімності, маніпулювання масовою свідомістю, а також надання переваги містичному над фактичним у сприйнятті реальності, можливості переходу будь-чого у міф через відсутність субстанційних меж.

Отже, міф у сучасному комунікативному вимірі постає не просто продуктом уяви, а й активною дієвою соціальною силою з власними засобами інсталяції.

Едуард Гнатюк,

*аспірант кафедри філософії Національного університету
водного господарства та природокористування (м.Рівне)*

ПОНЯТТЯ «БУТТЯ-ДО-ТЕКСТУ»

У ФІЛОСОФСЬКІЙ ГЕРМЕНЕВТИЦІ Г.-Г. ГАДАМЕРА

В естетичній концепції Гадамера онтологічний статус художнього твору, відіграє значиму та багатоаспектну роль, тому слід висвітлити та проаналізувати характер взаємодії твору та автора в контексті актуального буття культури.

Відзначимо, що поняття «буття» важливий компонент в філософській герменевтиці, й зокрема, в герменевтиці Гадамера, навколо нього вибудовується онтологічно-смісловий та функціонально-методологічний розгляд досліджуваних проблем. Оскільки, значимість онтологічної складової в

герменевтиці не підлягає сумніву, слід визначити яким чином відбувається включення буття твору до сфери герменевтичного дискурсу.

Поняття «буття-до-тексту» вживається Гадамером не часто і в числі інших понять із набору його інструментальних категорій, ще більшою мірою випадає з огляду на свою розпливчатість та неоднозначність в трактуваннях. Говорити про безумовну імпресіоністичність вживаного терміну, безумовно, не можна, проте, все ж таки, слід вказати на те, що дане поняття не конструюється як відправний пункт в описі герменевтичних практик Гадамера, а виникає в процесі цього розгляду, тому й не слід зводити його в ранг значимих та фундаментальних принципів які однозначно вписуються в стратегію герменевтичної практики.

«Буття-до-тексту» слід розуміти як значиму константу, що задає та, разом з тим, відображає стиль феноменологічної герменевтики. Поєднані в цьому понятті слова із використанням гайдеггерівського дефісного письма (яке неодноразово було предметом розгляду, й, зокрема, В.О. Подороги) вказують на важливість не тільки категоріально-понятійного аналізу цього поняття, а й його естетичний розгляд. Як вже згадувалось, для герменевтики Гадамера, входження в якусь проблему (в «герменевтичне коло»), доволі часто може починатись із історії поняття (про це, зокрема робота «Історія понять як філософія» [2, с. 26-43] й інші) та різностороннього його розгляду із варіюванням панорами та оптики приближення. Таким чином, буття-до-тексту слід трактувати в якості трьох елементів, що складають ціле так і односкладного поняття, яке лексично та графічно оформлено в традиції німецької філософської мови.

Дане поняття слід розглядати аспекті герменевтичного стилю роботи, що допоможе в найбільш повній мірі висвітлити його генеалогію виникнення та можливі варіанти подальших трансформацій та аплікацій в сфері інших філософських традицій.

Буття-до-тексту тісним чином переплітається із феноменами, які входять в тематичне поле естетики. Разом з тим, важливо підкреслити взаємозв'язок цього поняття із арсеналом виражальних та понятійних засобів філософії М. Гайдеггера, а саме пари: «світ» та «земля», «даль» і «близькість». Вкажемо на

те, що в такому разі тлумачення цих понять може бути здійснено на основі засад герменевтичної практики. Синергійний ефект складових частин поняття «буття-до-тексту» має багато вимірів, а також кожен із складових компонентів вміщує певний смисловий посил, що має самоцінне значення. «Буття-до-тексту» постає в якості прикладу того яким чином відбувається злиття онтологічної та естетичної проблематики в межах філософської герменевтики. В даному разі, поняття задає та формує особливий тип досвіду – досвіду сприйняття та розуміння філософського тексту, що входить в сферу широкого теоретичного дискурсу. Особливість цього досвіду, досить яскраво можна охарактеризувати зауваженням сучасного філософа І.М. Інішева: «предмет досвіду не просто *даний* нам в досвіді, але *формується* в ньому» [3, с. 63].

Отже, можна говорити про те, що поняття визначає характер сприйняття і розуміння того, як слід визначати тип та спосіб взаємодії в рамках естетичної теорії. Трансформація змісту поняття «буття-до-тексту» відбувається в межах філософської герменевтики доволі часто, в цьому випадку, постає ще один яскравий приклад гри як «провідної нитки онтологічної експлікації». Як відзначає, сучасний дослідник А.Л. Богачов: «*Досвід буття* в мистецтві, історії, філософії означає для Гадамера принципову скінченність розуміння саморозуміння, бо за своєю основною циклічною структурою *досвід є досягненням чогось невідомого як тотожного з уже відомим*» [1, с. 286].

Література

1. Богачов А. Досвід і сенс. – К.: Дух і літера, 2011. – 336 с.
2. Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного. – М.: Искусство, 1991. – 367 с.
3. Инишев И.Н. Чтение и дискурс: трансформации герменевтики. – Вильнюс: ЕГУ, 2007. – 168 с.

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ВЛАДИ ТА ОПОЗИЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У нашій країні гостро стоїть питання формування політичної стратегії, досягнення згоди правлячої еліти щодо основоположних принципів реформування соціальної системи, подолання наявного розколу суспільства за ідейно-політичним орієнтирами, забезпечення демократичного діалогу між владою та громадянським суспільством, владою та опозицією. Цей комплекс проблем актуалізує потребу використання політичним класом сучасних та ефективних технологій політичної діяльності. Як свідчить практика західних демократій, однією з таких технологій є політичний дискурс.

Різні аспекти дискурсу в політиці відображені в роботах українських та зарубіжних вчених (Ю. Ганжуров, Г.Г. Почепцов, К. Серажім, Л.Є. Бляхер, М.С. Вершинін, М.В. Ільїн, А.І. Соловйов, Л.Н. Тимофєєва, О. Шейгал, Р. Барт, П. Рікер, Ю. Хабермас та ін.).

Дискурс в політиці можна розглядати як спосіб комунікації, заснований на вербальному і невербальному обміні ідеями, позиціями, поглядами учасників політичного життя у відповідності з їх переконаннями і певними правилами, нормами з метою прийняття політичних рішень.

Відтак, учасниками політичного дискурсу виступають суб'єкти політичного життя, які спілкуються по вертикалі: влада і виборці, влада і політичні об'єднання громадян, влада і групи інтересів, влада і опозиція, партії та електорат і т.д., а також спілкуються по горизонталі між рівними суб'єктами, але за умови, що це спілкування зачіпає владні відносини, має характер політичного.

Як зазначила О. Шейгал, «основу політичного дискурсу становить безперервний діалог – двобій між «партією влади» і опозицією, в якому

супротивники час від часу нападають один на одного, тримають оборону, відбивають удари і переходять у наступ» [8, 31]. Опозиція «свій – чужий» в політичному дискурсі має універсальний характер і завжди організовується на жорсткому аксіологічному ґрунті: «свій» розташовується на шкалі «добре», «правильно», «чужий» – на шкалі «погано», «неправильно», що цілком відповідає сутності влади. На певному етапі боротьба за владу може стати чи не основним видом політичної діяльності і скласти основу політичних комунікацій, а такий стан справ народжує нові конфігурації розподілу «свого» і «чужого» здебільшого на підставі біполярного типу оцінки.

На жаль, сьогодні в Україні використовується чимало прийомів з практики колишньої системи [2, 411]. Як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях зустрічаються політичні виверти: а) просте заперечення політичної проблеми; б) підсовування легкого розв'язання складної проблеми, в) проблема визнається політиками як дійсно важлива, політики працюють над нею, проте прийняті рішення приховуються від громадськості; г) нарешті, відверта брехня.

Владно-опозиційні відносини – це відносини комунікації та контркомунікації. Оскільки в будь-якому суспільстві, - зазначає Л. Н. Тимофєєва, - влада затверджується всупереч опору, тому чим більший опір, тим спритніша, хитріша у своїх комунікаціях влада [7, с. 397].

Опозиція – це своєрідний інструмент обмеження і вдосконалення комунікації політичної влади, викриття в ній зловживань, порушень основоположних аксіом політики, брехні. Саме політичний дискурс і є однією з форм взаємодії влади та опозиції.

Практика показує, що формами політичного дискурсу влади та опозиції є конфліктний дискурс (дебати, суперечки, критичне обговорення проблем) і дискурс узгоджень (переговори, «круглі столи»). Повноцінність політичного дискурсу визначається наявністю та використанням двох цих форм дискусії.

Ініціаторами політичного дискурсу повинна бути владна еліта як загальнонаціонального так і регіонального рівнів, а також існуючі структури

громадянського суспільства. На думку П.Кузьміна, саме вони повинні нести відповідальність за проведення дискурсу, його якість і вироблення рішень [3, с. 119].

Аналіз політичного дискурсу влади і опозиції в сучасній Україні дозволяє виділити такі його особливості.

По-перше, сьогодні в Україні не вибудовані методи та технології проведення політичного дискурсу між владою та опозицією. Звичайно, дискурс має місце в час виборчих кампаній, засідань Верховної Ради України, телевізійних політичних ток-шоу і т. д. Проте в Україні не склалася традиція регулярних зустрічей президента держави з опозицією, на яких обговорювалися б основні проблеми суспільно-політичного життя.

По-друге, в дискурсі спостерігається розбіжність між словами і справами, чим і користується опозиція для критики діяльності владних структур, але при цьому не пропонуючи проектів виходу суспільства з економічної, політичної та духовної кризи.

Відзначимо, наприклад, дискурс ключових суб'єктів політичної влади: проведення реформ, підвищення рівня життя людей, боротьба з корупцією, формування середнього класу. Дискурс опозиції: зрада національних інтересів; непослідовність у проведенні реформ; політичні репресії щодо лідерів опозиції; геноцид української мови.

По-третє, у змісті політичного дискурсу відсутні актуальні проблеми сучасного розвитку українського суспільства: розробка системи заходів подолання корупції; утвердження соціальної справедливості; реформування заробітної плати з метою стимулювання високопродуктивної праці; реформування житлово-комунального сектора та ін. У змістовному плані дискурс української опозиції зводиться до критики дій влади замість того, щоб задавати інші напрями.

По-четверте, політичному дискурсу української влади та опозиції властива низька політична культура, невміння спілкуватися один з одним, прислухатися до «голосу народу».

Аналіз політичного дискурсу в сучасній Україні призводить до переконання, що він носить переважно формальний, симулятивний характер і, на жаль, ще не став повноцінним та ефективним засобом політичної діяльності. Правляча еліта до Євромайдану де-факто була закрита для суспільного контролю. Вирішення важливих для суспільства питань, як у сфері внутрішньої, так і зовнішньої політики приймаються без широкого обговорення з опозицією та експертною громадськістю. У свою чергу, політична опозиція малопродуктивна, не самостійна і не конструктивна. У політичному дискурсі влади і опозиції присутній в основному радикальний конфліктний дискурс: звинувачення, критика і т.д. і майже відсутня практика дискурсу погоджень.

Ускладнюють поширення дискурсивного способу діяльності, на наш погляд, такі фактори, як відсутність у країні традиції політичного дискурсу; професійна і психологічна неготовність багатьох політиків до його застосування; повільне збагачення політичної мови сучасною термінологією; невисока політична культура громадськості, нездатність багатьох громадян відрізнити демагогічні гасла від реалістичних пропозицій.

Отже, дискурс як спосіб політичної діяльності є специфічною комунікативною активністю політиків, що дає можливість раціонально обговорити ситуацію, що склалася в конкретно історичному та культурному контексті та створити інформаційні передумови для прийняття політичного рішення. Тому, актуальним завданням українських політиків є налагодження політичного дискурсу влади та опозиції з метою добровільної експертизи поточного політичного курсу та наявних проблем, конструювання способів їхнього вирішення.

Література

1. Барт Р. Нулевая степень письма / Р. Барт // Семиотика. – М.: Прогресс, 1983. — 616 с.
2. Какорина Е.В. Стилистический облик оппозиционной прессы // Русский язык конца XX столетия (1985-1995). - М.: "Языки русской культуры", 1996. – С. 409-426.
3. Кузьмин П.В. Политический дискурс власти и оппозиции в современной Украине: содержание, особенности, потребность обновления//Вісник Севастопольського НТУ: зб. наук.пр. Вип. 136/2012. Серія: Політологія. — Севастополь, 2012. – С. 119-124.

4. Почепцов Г. Революция.com. Основы протестной инженерии / Г. Почепцов. — М.: Изд-во «Европа», 2005. — 532 с.
5. Рикер П. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике. - М., 2002. – 307 с.
6. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масово-інформаційного дискурсу): автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.01.08 / К.С. Серажим; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ун-т журналістики. - К., 2003. - 32 с.
7. Тимофеева Л.Н. Политическая оппозиция / Л.Н. Тимофеева // Политология: Лексикон / Под ред. А.И. Соловьева. – М.: РОССПЭЦ, 2007. - С. 394–408.
8. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Ю. Хабермас. – СПб. : Наука, 2000. - 379 с.
9. Шейгал Е. Семиотика политического дискурса. – М.: ИТДГК "Гнозис", 2004. 326 с.

Ольга Ковтун,
*аспірант кафедри суспільних дисциплін
Національного університету
водного господарства та природокористування (м.Рівне)*

ОСОБЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Однією з вагомих завдань фахової підготовки студентів є отримання професійних знань та формування особистісної культури і світоглядних орієнтирів. Адже навчально-виховний процес повинен визначатися питаннями духовного і творчого розвитку студентської молоді, що уможливується крізь призму цілісної організації навчання та самоосвіти на основі загальнолюдських цінностей, потреб соціальної адаптації й вихідних засад загальнокультурного становлення особистості.

Зауважимо, що освітній процес у спрямованості на утвердження позитивних світоглядних мотивів, цілей та потреб студентів обумовлює необхідність педагогічного впливу на їхні ціннісні й професійні установки,

систему поведінки, культурних зразків, які акумулюються у змісті світоглядної свідомості та діяльнісних проявів індивіда. Адже світогляд як цілісна система наукових, моральнісних, естетичних та соціально-політичних поглядів на світ сприяє формування картини світу, усвідомлення себе в світі, виправданості власної присутності та особистісного буття.

Аналіз наукових джерел із проблематики формування і функціонування світогляду у філософському, психологічному, соціологічному та педагогічному аспектах засвідчує, що потреба у світоглядній культурі є однією з фундаментальних духовних потреб особистості. У даному контексті вагомим значення набуває той факт, що окреслена потреба спонукає не тільки до засвоєння індивідом знань і вищих духовних цінностей, але й здатність до отримання нових знань і цінностей, до самовдосконалення, спонукаючи до розвитку власної індивідуальності [1].

Поняття «світоглядна культура» охоплює повний змістовий спектр понять «світогляд» і «культура», і є новим якісним утворенням, яке не лише розкриває світ у його людському вимірі, а й зумовлює його діяльне освоєння та реалізацію на всіх рівнях організації і соціального самовияву. Світоглядна культура обумовлює споглядально-оцінююче і водночас діяльне, перетворювальне, творче ставлення людини до світу.

У цьому контексті, світогляд постає духовно-практичним способом освоєння дійсності і самовизначення людини в світі, який завжди реалізується в конкретному світовідношенні, тоді як світоглядна культура – це поняття, яке виражає певну градацію рівнів розвитку світоглядної свідомості, співіснування її зразків, що відповідають вимогам суспільства. Крізь призму осмислення світоглядної культури особистості як світогляду вищого рівня та внутрішнього регулятора усієї життєдіяльності людини, варто окреслити основні її функції: 1) освітньо-пізнавальна – забезпечує формування у свідомості особистості молоді людини, майбутнього спеціаліста сучасної наукової картини світу, культури мислення; 2) визначально-детермінувальна – зумовлює спрямованість світогляду суб'єкта, відповідність його інтересам особистості, її життєвому

самовизначенню; 3) регулятивно-корекційна – полягає у регулюванні ставлення людини до світу, сприяє формуванню цілісної та стійкої життєвої позиції особистості; 4) діагностично-прогностична – забезпечує глибоке розуміння, усвідомлення суті і взаємозв'язку явищ дійсності та можливість передбачення тенденцій їхнього розвитку; 5) виховна – сприяє розвитку гуманістичних поглядів особистості, прилученню її до надбань світової культури, до збагачення духовних цінностей, формуванню життєвої і соціальної позицій, соціальної компетентності; 6) розвивальна – свідчить, що світоглядна культура особистості є фактором її подальшого розвитку, стрижнем життя; 7) соціально адаптивна – орієнтує на гармонійне узгодження соціальних, групових і особистісних поглядів, інтересів, запитів, на гуманізацію стосунків між людьми [2].

Як справедливо визначає О. А. Шаповал, підлітковий період постає вирішальним у формуванні світогляду. Оскільки світоглядна культура є особистісною і її формування потребує активних суб'єктних зусиль, то важливого значення набуває організація діяльності студентів (навчальної, соціальної, творчої, спілкування тощо), яка сприяє світоглядному пошуку. Тобто процес формування світоглядних позицій особистості ніколи не закінчується, постає відкритою системою. Втім, вирішальним етапом цього процесу виступає період студентства, в якому йде процес професійного становлення та загальнокультурного розвитку особистості.

Разом з тим зазначимо, що вагомою потребою студентської молоді є прагнення до самоствердження, усвідомлення свого місця в світі, які спонукають дистанціювання за межі індивідуального досвіду й формування ідеалів та життєвих орієнтирів в процесі навчання, сімейних взаємовідносин та способів спілкування з своїми однолітками. Водночас характерною особливістю особистості студентів виступає нестійкість суджень, схильність до наслідування, некритичного мислення, що спонукають педагогічних суб'єктів осмислення проблем щодо мотивації студентської молоді до самостійної оцінки явищ на основі формування світоглядних установок та світоглядної культури.

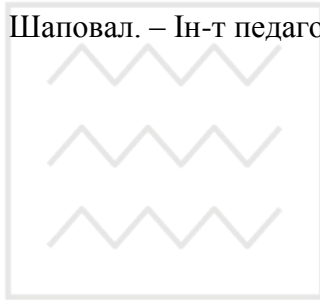
Все вище сказане дає можливість осмислити феномен світоглядної культури в контексті особливостей її становлення у студентському середовищі та виявлення основних функцій як визначальних регуляторів життєдіяльності молоді. Відстоюється думка, що метою розбудови базової особистісної культури постає формування світогляду та світоглядної культури майбутніх фахівців, потребуючи відповідних методичних підходів та стимулюючих факторів.

Література

1. Малімон В. І. Національне виховання як соціально-педагогічна проблема і важливий чинник формування соціокультурних орієнтацій студентської молоді / В. І. Малімон. – Нова парадигма: Журнал наукових праць. – Вип. 52. - К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. - С. 32 — 37.

2. Шаповал О. А. Формування світоглядної культури старшокласників у процесі засвоєння знань про людину і суспільство : автореф. дис канд. пед. наук: 13.00.09 / О. А.

Шаповал. – Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2000. – 19 с.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Ольга Козій,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ОСОБЛИВОСТІ ЗВУКОСИМВОЛІЗМУ ПРИ ЗОБРАЖЕННІ ВОДИ У АНГЛОМОВНИХ ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ ДЖ. БЕВЕРІДЖ)

Вода є універсальним символом чи не усіх світових традицій. Водночас вона наділяється найрізноманітнішими функціями. Окремі її особливості зумовили її персоніфікацію, зробили символом вічного руху, очищення і в той же час руйнації. Вона розглядається як основа основ, повнота можливостей, синтез і детермінізм усіх елементів.

Способи створення образів у літературі знаходяться у сферах дослідження двох наук — літературознавства та мовознавства. Звукове наповнення картин

природи аналізується з огляду звука в пейзажних описах як художнього елементу, що дозволяє розкрити психологічний підтекст та емоційне наповнення описів природи. Компактність віршованого тексту обумовлює підбір слів із багатоплановою семантикою, чим більшими смислами живе слово, тим змістовно багатшим і образно яскравішим є текст і тим сильнішим є емотивний резонанс. Звук у поетичному тексті не відокремлюється від смислової виразності [1, с. 5].

Говорячи про звуки англійської мови, зазначимо, що Л. Блумфільд пов'язує із початковими приголосними певні значення [5]: /fl/ – то рухоме світло (flash – спалах, flare – сяйво, flame – полум'я, flicker – мерехтіння), рух в повітрі (fly – політ, flap – змах (крил)); /gl/ – нерухоме світло (glow – зарево, glare – сліпучий блиск, gloom – морок, gleam – слабе світло, glint – відблиск); /sl/ – гладеньке, вологе (slime – слиз, slush – багнюка, slop – калюжа, slobber – слина, slip – ковзання, slide – крижана гора); /skr/ – скрипучий, різкий удар (scratch – скрип, scream – вереск); /b/ – глухий, раптовий удар: bounce – глухий удар, biff – сильний удар, bang – удар, bash – сильний удар, [5, с. 134].

Якщо відома тема та основний настрій твору, найперше це стосується творів поетичних, то певною мірою можна передбачити появу тих чи інших фонем: у агресивній поезії переважають енергійні та жорсткі /t/, /k/, /r/, /d/, а у творах ідилічних — м'які, ніжні, мажорні /m/, /l/, /n/. Вважається також, що /l/ є найніжнішим та найприємнішим з усіх сонорних, а /r/, навпаки, найбільш різкий та шляхетний.

Тож поєднання вражень від голосних та приголосних, а також асоціації, які виникають в людській уяві і лежать в основі створення звукообразів у художньому мовленні.

Простежу зміну настрою в поезії австралійської поетеси Дж. Беверідж «Mulla Mulla Beach». Твір починається описом узбережжя. Нічого начебто не порушує звичний плін життя: рибалки займаються своїми справами («I hear the blades of fishermen scotching the rocks and their reels beginning to grind like bicycle gears»), і ми можемо чути їх через використані авторкою алітерації сонорного /η/,

шиплячих /ʃ/ та /tʃ/. Потім ми чуємо тихий шелест піску завдяки добору звуків /θ/, /ʃ/ /dʒ/.

В рядках: «*Now, at almost dark, a dead confetti /of fish-scales sticks to the rocks*» – звук /ʃ/, сполучення /sk/, /ks/ передають стукіт риб'ячих кісток об скелі, що підкреслює скороминущість життя, якому протиставляється вічність моря. Його шум у мушлі, як відголос минулого, передано асонансом /ə/ та алітерацією сонорного /w/:

*There's no word but the sea's and tide-winded shells
pacing quietly as shore-runners:
though sometimes, there is a line, a murmur
winding and unwinding in the shells.*

За допомогою поєднання свистячого /s/, глухих проривних /k/ та /t/ відтворено хрускіт піску під лапками крабів, що повзуть на берег. Вони стають персоніфікованим продовженням моря:

*I feel a sharpness under the surface like tin-tacks,
having come down to their soft mud among smells
where most would retch. They sift broken bits,
tuck into their mud; the bay has the sound
that could suck a crab-claw clean: a low-tide restaurant.*

Насиченість наступних рядків сонорними /l/ та /n/ в нашій уяві вітер над морем та хвилі, що набігають на берег:

*Like the guileless yachts, or tunes
of light sociable chopsticks: their lilt and clink –
but it stops when you move, when the wind changes,
or when you ask what is their beginning or end?*

Виходячи з фоносемантичних досліджень [6], звук, який знаходиться в ініціалній позиції загалом визначає основу, на якій базується слово. Залежно від позиції у слові звук /w/ буде пов'язаний із вітром або його діяльністю, або результатами його впливу, або будь-яким звуком, який ним створюється чи з ним асоціюється. Це пов'язано з властивостями звуку, які обумовлюють його

семантичну характеристику: первинну енергію без намірів, хвилі та динамічність [6].

У поезії «The Fisherman's Son» мариністичний пейзаж слугує фоном душевної драми героя. Тонічність вірша без рими, насиченість дисонансними алітераціями проривних /p/, /t/, /b/, /k/ підкреслює непростий процес становлення характеру хлопця, карбування у непростих життєвих обставинах:

*Perhaps it was when he saw the curved thin rod
of the moon angle into his father's face and hook
his mouth into an ugly grin; or perhaps when
the sun rerouted his eyes to the necks of wading
birds along the shore as the first pink tones
of dusk uncurled along the ferns. [...]*

Насичення поетичного твору мариністичними пейзажними деталями та алітерація /s/, /η/, /z/ створює в поезії тривожний настрій:

*Among stars and fish, those notes from the waste
hours he gutted, from the river's sweep of years,
who could know how many knives he heard
audition for his nerves, or what beat his heart
took, or how many rounds of an ingoing lake
before the wind rushed into the uncaulked
cracks and left him face-down, deep-drummed,
gear-slipped, deaf to his inner repertoire, blind
now to the river's weather-beaten stare.*

Таким чином, у розглянутих поезіях пейзаж набуває візуальної та емоційної виразності за допомогою звукової гами віршованого тексту, яка залежить від смислової картини, на теренах якої вона розкривається, насичуючи його контрастами та надаючи певної звукової формули. Багато в чому саме завдяки семантично навантаженим звукосполученням та їх здатності до взаємодії поет може більш виразно дати читачеві можливість слухати і чути його вірш, а також бачити і відчувати його.

Література

1. Гончаров Б. Звуковая организация стиха и проблемы рифм / Б. Гончаров. – М.: Изд-во «Наука», 1973. – 235 с.
2. Курашкина Н.А. Звукообозначения как репрезентация звукофферы в языке (на материале английских, французских и русских антропо- и орнитофонов): Автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.20. Уфа, 2007. – 22 с.
3. Beveridge Judith. Mud Crabs, Low Tide // *The Domesticity of Giraffes* / Judith Beveridge. – Publisher: Wentworth Falls, Black Lightning Press, 1987.
4. Beveridge Judith // *Landbridge: Contemporary Australian Poetry* / Judith Beveridge. – Publisher: Fremantles Arts Centre Press, 1999.
5. Bloomfield L. Linguistic aspects of science / L. Bloomfield. – Chicago, 1947.
6. McCrum A. Motivation in the word initial consonant onset / McCrum A. [Електронний ресурс]: // <http://www.conknet.com/~mmagnus/SSArticles/McCrumDef.html>.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Наталія Зошук,

кандидат філологічних наук, старший викладач

кафедри іноземних мов

Національного університету водного господарства та

природокористування (м. Рівне)

DRAMATIC BASIS OF OLD ENGLISH POEM “BEOWULF”

Beowulf is a central hero of the famous Anglo-Saxon epic poem written by an unknown poet around 700 A. D. The poem became widespread in the nineteenth century when the scholars and translators showed their interest in its subject. First, “interest in the poem was primarily historical – the text was viewed as a source of information about the Anglo-Saxon era” (Beowulf, n. d.). Later, it got popularity among the producers and scriptwriters, teachers and students. Nowadays, Beowulf is a protagonist of the films, cartoons, games, plays and performances, poems and sagas.

But, today, this poem is viewed as a dramatic form of expressing honourable feelings, poetic and dramatic attitudes of audience and actors.

Epic heroes are always at the center of epic poetry because their lives are full of interesting events and adventures. Epic heroes are not of humble origin, they are usually of upper-class backgrounds. They are at most times men because men are strong, brave, courageous, they are able to defend weak and unprotected people against the invasions and attacks. Beowulf is a great example of such a hero.

Beowulf was a noble warrior who overcame three monsters – Grendel, Grendel's mother, and the Dragon [1]. These three creatures may symbolize some defects of the modern society, such as terrorism, acts of violence and intimidation, wars and battles. Beowulf fought with monsters for defence of his nation, and today the soldiers fight against enemies to defend their countries. However, they are different kinds of heroes. There are many soldiers, but the hero is always unique.

What are the modern day heroes? This paper will analyze fiction heroes because Beowulf was a kind of a fiction; no one knows whether he was real or not. Thus, the modern heroes are Superman, Batman, Spiderman, Hulk, and others. All these protagonists are well known and recognizable among today's teenagers and adults. This coursework will compare Beowulf and Spiderman as the heroes of the past and the present.

Beowulf lived in the sixth century, and Spiderman exists in the twenty-first century. Beowulf was the omnipotent warrior, but he had no magical power. He was stronger than other people, and brave enough to give his life for his motherland and his nation. People loved and appreciated him for these qualities. Unlike Beowulf, Spiderman has no super strength; he got his power from the bite of a spider. He gained excellent sight, muscles, quick reaction, and the ability to spin web.

Beowulf got help from God, and Spiderman wore a special suit for using his supernatural power. Both heroes fight against evil and win. Beowulf had more sacrifices in his struggles than Spiderman, a big number of his warriors and friends were lost in battles with demons, monsters, and other creatures. Spiderman was a single hero, and Beowulf had his army. Beowulf could slay a monster with his hands only,

and Spiderman used his spider-attire for overcoming the obstacles. Both Spiderman and Beowulf put other people's lives in front of their others. However, Beowulf killed his antagonists, and Spiderman did not. He considered that a killing was not the way out of the situation.

During the times of Beowulf and Spiderman, there were always people who criticised the protagonists. They saw only negative features, and made the heroes seem like they were killers and offenders. For example, Peter Parker (Spiderman) is a journalist in the Daily Bugle and he "is always taking pictures to try to get publicity out that Spiderman is a "good guy", but his boss only wants to make him seem like he is committing a crime" [3]. Beowulf had also his opponents who blamed him for his actions. They did not know him well, did not think good of him, so they just started unproved allegations to overthrow him.

The life of a hero is full of adventures. Beowulf came to those places where dangerous events took place. He came to Denmark to save his father's friend, the King of Geats Hrothgar, from the terrible monster Grendel. Beowulf fought not for an award but for a glory and fame. Peter Parker began to help people after his uncle's murder. He wanted to be famous as well.

Both protagonists reflect the values of the society in which they live. During the times of Beowulf, people would start to fight with monsters only if it was their problem. When they did not have problems, they would not think about demons. Humans in the Anglo-Saxon society could not prevent their difficulties because they did not think about the future [3]. On the contrary, people in modern society learn their past to avert the troubles in the future. However, both Beowulf and Spiderman began to struggle against evil after something had happen with their lives.

Beowulf and Spiderman are typical for their societies' heroes. They lived in different times with diverse values, but have the same qualities, such as bravery, courage, valour, and devotion to their motherland. Beowulf shows how the people relied on God and how religious they were. He also "demonstrates how the Geats were selfish and unconsciously waited for a problem to arise to take action rather than solve it before it began" (Beowulf/ Spiderman Essay, n. d.). Spiderman displays how boring

and arid the modern society is without science and technology. With its help, people can seem better as they are indeed.

In conclusion, it is worth saying that the heroes were and will always be the examples for imitation. People can learn about heroes from books, films, or other sources. The easiest way to learn about Beowulf is to watch the animated film “Beowulf” (2007) directed by R. Zemeckis [2]. This movie is a modern version of an Old English epic poem but it reveals its major issues in an easy for perception way. It may become classic for the today’s audience. The plot differs a little from the original story but the main points are the same. Moreover, it is better to watch the film and to learn something about Beowulf than do not know anything.

References

1. Beowulf (n. d.). SparkNotes: Beowulf: Context. Retrieved from <http://www.sparknotes.com/lit/beowulf/context.html>

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Наталія Хомеча,
*викладач кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету*

ДІАЛОГ З ІНШИМ У ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

Постколоніальна критика особливий інтерес виявляє до аналізу ідентичності персонажа чи автора твору: якими саме маркерами вона позначена і як виявляється у тексті. Знаковою в цьому аспекті для багатьох дослідників стає творчість Ю. Андруховича, чий поетичний дебют припадає на т.зв. «перебудовні» 1980-ті, гостро резонує з соціально-політичною і культурною кризою в агонізуючій советській імперії. Літературознавці Ю. Шерех, М. Шкандрій, Т. Гундорова, С. Борис, Р. Харчук, О. Юрчук та інші передусім аналізують проблематику і постмодерністську стилістику його прози, зокрема «Рекреацій», «Московіади», «Перверзії», рідше «Дванадцяти обручів» і «Таємниці». Але романам письменника передували непростий пошук індивідуального поетичного голосу і гучний динамічний період в ролі Патріарха «Бу-Ба-Бу». Понад 30 поетичних вечорів у спільній компанії Андруховича-Неборака-Ірванця відбулися у різних містах з 1985 – 1992 рр. Львівські видання

однойменних антологій (1995; 2007) демонструють сценографію і загальну концепцію дійств, а критичні відгуки епатованої публіки – розмаїття вражень та оцінок. Письменник із ностальгією згадує молодість: «Кожен із нас був незадоволений загальним станом української поезії...Просто нам було нудно в тодішньому потоці офіційно виданого, в цьому безмежжі сірятини й одновимірності...І цьому всьому ми протиставили наше Бу-Ба-Бу – перш усього, щоб рятувати в собі поетів» [1; 113]. М.Павлишин один із перших поцінував постколоніальний поетичний «прорив» Ю.Андруховича [10]. Михайло М. Найдан підкреслює, що «основною рушійною силою новацій в українській літературі, без сумніву, була літературна група Бу-Ба-Бу» [9; 139].

«Різномасштабну театральність» поезії письменника аналізує Н.Анісімова, зараховуючи його до модерністів, щоправда поза увагою – питання ідентичності ліричного суб'єкта і мотивації ігрового начала [6]. Категоричну оцінку естетиці 1990-х дала Ніла Зборовська, описуючи «театроцентричну тенденцію в літературі періоду т.зв. театралізованої незалежності, що пронизує всю перехідну українську культуру»: «Маска потрібна на певний час, поки не буде визначено нові параметри індивідуального і національного буття, поки не сформується світоглядна основа незалежного існування» [8; 397, 398]. Критик однозначно підсумовує, що бубабісти «виявили в українській літературі неусвідомлений блазнюючий симптом як інфантильну перевагу принципу насолоди над принципом реальності, відсутність поколіннєвого страждання, брак національної мужності» [8; 408]. Слушним вважаємо спостереження С.Бориса, зроблене над Андруховичевими романами: «(Само)творення ідентичності суб'єкта усвідомлюється письменником як своєрідна естетична практика – винахід нової поетичної мови, нового словника і репертуару фігур саморепрезентації» [7; 142]. Спробуємо це простежити на прикладі поезії Патріарха «Бу-Ба-Бу».

Протагоніст раннього Андруховича – це ліричний суб'єкт, одержимий бажанням зафіксувати мить буття. У дебютній збірці «Небо і площі» (1985) поет спонукає читача до діалогу. «Минуле, що квітує з глибин» [3; 12], прозираючи

крізь сучасне, – один із головних мотивів збірки. Барокова антитеза життя/смерть визначає образний ряд: астролог / мандрівний спудей, казкар / турист, алхімік / піхотинець; зелена трава / камінь, весна / осінь, дощ на Ринковій площі / хрест на весняному цвинтарі – все нагадує ліричному суб'єкту про справжні цінності. Він найбільше переймається проблемою: «Як ми себе в історію напишем?» [5]. У збірці «Середмістя» поет увиразнює ідентичність персонажа рефлексіями: «Що хочуть наші спогади від нас? Як жити нам без погляду назад?...Що можуть наші спогади змінити? Як жити нам без погляду в прийдешнє?» [5]. Змальовує мандрівника, який повертається «в той дім, / де, мов гіркі сувої самовидця, / лежать роки» [5]. Метафорою *дому* письменник означає не тільки помешкання або рідне місто, але й мову («твоя вітчизна, щедра й кам'яна»). Таким чином увиразнюється ідентичність ліричного суб'єкта: «Ти – мить свого народу, тільки мить. / Уперше тут почув ти, як тремтить / небесне скло між вічністю й тобою. / Ти увійшов. Доріг назад нема». Порівнюючи час із птахом або з росю, автор пропонує цінувати кожну хвилину буття, тому мандри і враження від них – це найкращий спосіб упіймати час: «Скільки на наших очах облетіло кульбаб? / Що залишається – стебел пусте безголів'я? / Мислячих стебел розкішно-густе пустослів'я? / Стежмо за вітром, і промінь – мов поданий трап» [5]. Авторська поетика «цензурованих» 1980-х періоду позначена впливом антоничівської образності (пантеїзм) – свідома відмова від суспільно заангажованої тематики (вірші «Віддзеркалення», «Веснянка до сну», «Солодка злив ясних навала» та ін.). Письменник активно шукає індивідуальний ліричний голос, більше експериментує з мотивами і римами, аніж із ритмікою чи поетичними формами. Він стверджує цінність минулого, значення історичної пам'яті, що пов'язує теперішнє з майбутнім. Ідею барокового проминання часу втілює в поезіях «Містечко», «З'ява», «Запитання ялинці», «Площа Карнавал» та ін. Час, який невпинно втікає, але його можна зафіксувати у спогаді чи у враженні (однойменна поезія); час, який відлунує в подіях, у приватних історіях; час, що скам'янів у спорудах і скульптурах; час «трави, яка прийде за нами» («Етюд неспокою») – це образи, які зчитуються зі сторінок «Неба і площі» та

«Середмістя» (1989). Своєрідний діалог із класиками М.Бажаном та І.Драчем спостерігаємо у циклі «Етюди будівель». У формі риторичного звертання ліричний суб'єкт Ю.Андруховича промовляє до архітектурних споруд різних епох. Прикметно, що цей ігровий прийом автор повторно використав у збірці «Екзотичні птахи і рослини» (1991, 1997), поширивши його і на вірші-портрети (цикли «Ярмаркові патрети», «Загибель котляревщини...»).

Нова «колекція віршів» реконструює карнавал на львівській площі Ринок. Фігура Блазня як найнижча іпостась цілісного архетипу (разом із Богом і Королем) – одна з основних у творчості Ю.Андруховича бубабітського періоду. Дидактизм попередніх збірок заступається іронічним тоном, паралелізм – гротеском, моноголосся персонажа – поліфонією. Ліричний суб'єкт змінює маски: він і аристократ, і мартопляс, і козак-характерник (міф про Енея), і мандрівний спудей, і казкар (міф про Орфея), і спраглий мандрівник, і гетьман, і антигерой. Поет змішує історичні епохи, натякаючи на геополітичні контексти перебування України поміж різних імперій – Російської, Австро-Угорської, СРСР, адже всі цінності у постколоніальній Україні підважені. «Може, був я лиш сумнів у Божих руках», – скрушно зітхає злочинець Павло Мацапура [2; 56]. Діалог з *Іншим* у новій культурній ситуації розгортається як блазенська гра з метою приміряння масок задля віднайдення «справжнього» лиця. Не випадково М. Павлишин звертає особливу увагу на кічевий образ меланхолійного Козака Ямайки – іронічну спробу космополізувати українського архетипного Мамаю, перемістивши його в американський світ [10]. Риторичне звертання постколоніального суб'єкта до цісаря Франца-Йосифа, реставрація європейського образу шляхетного Львова середини ХІХ століття (цикл «Три балади»), алюзії на Франкову модернізацію класичного жанру («Тюремні сонети») у циклі «Кримінальні сонети» зраджують поетову ностальгію за «країною, якої немає» (парафраз Л. Стефанівської). На це вказує також Р. Харчук, називаючи Ю. Андруховича «апологетом Австро-Угорської імперії» [11; 127]. Зустріч з Іншим у поезії «Екзотичних птахів і рослин» проектується через мотив мандрів у минуле, де знаки-символи вказують читачеві на конкретну

ідентифікацію українця у просторі й часі, на проблему відновлення історичної пам'яті. Замовчувані в совєтську добу поняття увиразнюються через бароковий образ світу-вертепу, який композиційно вивершує збірку через антитези верх/низ, офіційне/буденне, смерть/життя, демонічне/святе, профанне/сакральне (цикли «Три поверхи вертепу», «Середньовічний звіринець», «Фавстове свято», поезії «Пошуки вертограду», «Екзотична рослина пастернак», «Індія»). Ліричний суб'єкт перебуває у лімінальному стані – складній ситуації вибору. Пошуки сенсу буття ведуть до усвідомлення вищої цінності – внутрішньої свободи, яка дозволяє здолати смерть, тому маска ліричного «Я» чергується з риторичними звертаннями «Ти» або багатоголосим «Ми», що виражають імперське нехтування індивідуальністю. Вірші відлунюють алюзіями на культурні контексти, цензуровані совєтською наукою, і порушує питання національної ідентичності українця в постколоніальній ситуації (вірші «Козак Ямайка», «Юрцьо Дрогобич...», цикли «Загибель котлярівщини...», «Індія»). Витворюючи химерну колекцію з різних масок, Ю. Андрухович заперечує винятковість конкретного історичного часу, адже «твое кружіння колись виявиться / недаремним» («Пошуки вертограду») [2; 100]. Антитеза тіло/дух стає визначальною для реалізації лейтмотиву «вічного повернення» в «Екзотичних птахів і рослинах», що символізує пізнання українцем себе самого у момент краху атеїстичної совєтської ідеології, як це спостерігаємо в іронічному зображенні смертей рекетира, шахрая, гвалтівника та вбивці («Кримінальні сонети»).

Вищий рівень самотворення ідентичності пропонує автор у поетичній збірці «Пісні для мертвого півня» (2004), змальовуючи довгоочікувану зустріч українця з омріяною Європою та Америкою. І, виявляється, той Інший світ не настільки привабливий і безжурний, як його собі уявляють українці. Ліричний суб'єкт цієї книги не цурається свого культурного минулого: «Література могла бути іншою, / казав мій приятель, але дивися, дивися, хто це робив! [...] Література не могла бути іншою. / Слава Богу, що дав нам саме таку – небораками писану» [4; 22-23]. Образи дому, як і «рідних класиків», відтворюють рефлексії свідомого

постколоніального суб'єкта, який не прагне імітувати успішний досвід іноземця чи одягати «чужу» маску. Насправді Андруховичеві таки йдеться про толерантність і відкритість української культури та українського суспільства, про продовження гри, яка зветься «життям», про марні спроби втекти від себе самого: «Ми будемо жити довго й писати, що зможемо./ Хоч не так важливе друге, як перше. / Тобто не те, що «жити довго», мати нагоду /.../ товктися по дизелях і стайнях станцій / з усіма співвітчизниками циганами, / аби потім у снах нав'язливо виникала / якась Україна чи Румунія чи будь-яка інша Польща, / запущена і безмежно брудна територія, / без якої, проте, навіть не варто уявляти себе комусь на світі / потрібним» [4; 47].

Література

1. Андрухович Ю. Дезорієнтація на місцевості / Ю. Андрухович. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – 124 с.
2. Андрухович Ю. Екзотичні птахи і рослини з додатком «Індія». Колекція віршів / Ю.Андрухович. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 112 с.
3. Андрухович Ю. Небо і площі: Поезії / Ю. Андрухович. – К.: Молодь, 1985. – 80 с. – (Перша книга поета).
4. Андрухович Ю. Пісні для мертвого півня. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 96 с.
5. Андрухович Ю. Середмістя / Ю. Андрухович.– К.: Радянський письменник, 1989. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до видання: [http:// poetry.uazone.net](http://poetry.uazone.net). – Назва з екрана.
6. Анісімова Н. П. На зламі культурних епох: Поезія покоління 80-х років ХХ ст.. у системі пізнього модернізму: монографія / Ніна Анісімова. – Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2012. – 529 с.
7. Борис С. Іронія і самотворення ідентичності в романах Юрія Андруховича // І. – 2002. - № 26. – С. 141 – 155.
8. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури. Монографія / Н. Зборовська. – К. : Академвидав, 2006. – 504 с. (Монограф).
- Найдан М.М. Українська літературна ідентичність сьогодні: Спадок покоління Бу-Ба-Бу після Помаранчевої революції // Найдан М. М. Від Гоголя до Андруховича: літературознавчі есеї / М.М.Найдан. – Львів : ЛА «Піраміда», 2017. – 224 с.
9. Павлишин М. Козаки в Ямайці: постколоніальні риси в сучасній українській літературі // М. Павлишин. Канон та іконостас. Літературно-критичні статті. – Київ: Видавництво «Час», 1997. – С.223-236.

10. Харчук Р. Юрій Андрухович – «Орфей хронічний» // Харчук Р. Сучасна українська проза: Постмодерний період: Навч. посіб. – К.: ВЦ «Академія», 2008. – С. 127 - 154. (Альма матер).

Валерія Горшунова,

студентка V курсу

соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України (м. Харків);

Михайло Харламов,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри соціальних

і гуманітарних дисциплін Н Національного університету цивільного захисту

України (м. Харків)

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ ОСТАРБАЙТЕРІВ У НАЦИСТСЬКОМУ КОНЦТАБОРІ БУХЕНВАЛЬД

В нацистський Німеччині існувало багато концентраційних таборів. Серед них можна виділити Дахау, Штутгоф, Аушвіц, Равенсбрюк тощо. Однак одним з найстрашніших таборів Третього Рейху був Бухенвальд. Українці, що були у останньому таборі мали особливу долю. Предметом нашого дослідження є специфіка життя українських громадян у Бухенвальді. Дана тема є актуальною, та мало розробленою у історіографії. В СРСР ці питання не мали достатнього та об'єктивного розгляду серед науковців. Проте є в наявності деякі наукові роботи, що розглядали аспекти нашої проблематики. Можна виділити таких вчених як Е. Когон [6], М. Марунчак [5], В. Леник [3], А. Шнеер [5].

Цікава та в дечому унікальна ситуація склалася в Бухенвальді. З весни 1942 року там існувала підпільна організація комуністичної орієнтації, ядро якої склали радянські військовополонені. Її членами були приблизно 50-100 осіб на території табору для військовополонених. У керівництві підпілля було 6-7 чоловік, головою був Микола Сімаков [5]. О. Когон, характеризуючи радянських

громадян у Бухенвальді, писав: «Росіяни розподілялися на дві окремі групи: військовополонені разом з цивільними та українці. Друга група складала більшість. У той час як військовополонені представляли гарно дисципліновану команду, що з великим умінням та повним правом підтримувала свій колектив (група, відібрана для відправки зі «Шталагу» в концентраційний табір, фактично складалася з комуністів, які з повним правом захищали свою справу), склад українців був доволі випадковим» [6, с.378].

Радянське підпілля у 1943 році встановило контакт з німецькими комуністами, і в результаті цього був утворений Інтернаціональний комітет, який фактично утримував самоврядування у таборі. Радянські військовополонені створили у Бухенвальді собі деякі привілеї. Наприклад, у бараку № 7 було створено госпіталь, який з 1941 і до середини 1944 р. обслуговував лише радянських військовополонених. Постійно на лікуванні у цьому бараку перебували 5-6 осіб, в той час як остарбайтери та інші цивільні радянські громадяни повинні були лікуватися в загальному лазареті, де умови були набагато гіршими. Лише з середини 1944 року доступ до лікування у 7-му блоці отримали цивільні радянські громадяни [5].

Підпілля у Бухенвальді не гребувало ніякими методами при боротьбі зі своїми реальними та уявними політичними супротивниками. Імена новоприбулих радянських громадян, яких бухенвальдські комуністи підозрювали у співпраці з німцями, з канцелярії табору потрапляли до «трійки» (Н. Сімаков, С. Бакланов, Левшенков). Підозрюваного поселяли до 13-го бараку або до іншого, де був надійний начальник. Після поселення потенційного «підсудного» вночі до нього приходила «трійка» та ще декілька чоловік, котрі виводили його до умивальної кімнати. Там провадилася бесіда-допит. Після цього оголошувався вирок, який негайно виконувався. Крім того, у 7-му блоці фенольним уколами було вбито не менше 300 чоловік, серед яких було 200 важкохворих. Серед них були 100 колишніх поліцаїв та людей, які просто чимось не сподобалися санітару-підпільнику Борису Лебедеву [5]. Серед знищених підпіллям радянських громадян були не тільки колишні колабораціоністи, але й

політичні противники більшовизму та нацизму. Так наприклад, влітку 1944 року у лікарні Бухенвальду отруєним уколом було вбито полоненого офіцера червоноармійця українського походження, який симпатизував ідеології ОУН та вів націоналістичну пропаганду серед українців у таборі. Загальне число ліквідованих підпільниками колишніх колабораціоністів, своїх політичних опонентів, а також просто невинних людей за період з 1943 по 1945 рік становить від 100 до 150 чоловік [5].

Комуністичне підпілля намагалися розповсюдити свій вплив на всіх в'язнів, і в тому числі й на одну з найбільших груп ув'язнених – радянських цивільних робітників. Володимир Леник, колишній в'язень Бухенвальда, згадуючи про остівців, яких з літа 1942 року почали масово привозити до концтабору писав, що «між тими українцями було багато свідомої молоді, але всі вони були добрим матеріалом для комуністів» [3, с.169]. І дійсно велика кількість оstarбайтерів була включена в роботу комуністичного підпілля. Як пише О. Когон, в 1944 році «російські військовополонені почали включати в свій союз визначних комсомольців з рядів українців... Це було важке завдання, яке навіть частково вдалося виконати» [6, с.378]. У Бухенвальді була спеціальна команда, задачею якої було прасування білизни есесівців та в'язнів. Цією командою керував німецький комуніст Баптист Фейлейн. В ній нараховувалося від 120 до 180 чоловік [1, с.53]. Там працював оstarбайтер Микита Воєвода, який входив до командного підпільного комітету, лідером якого був Фейлейн. У цій команді також працював радянський військовополонений єврейського походження Еміль Альперін, який назвався у таборі Дмитром Басманенко. Есесівець, який керував командою, наказав Фейлену відправити Басманенко до «Штайнбруху» (каменоломні), де б останнього чекала б смерть. Але Фенлейн цього не зробив і переховував Басманенко. Воєвода завжди попереджав Басманенко, коли есесівець йшов до місця, де він ховався [2, с. 53-54].

Одночасно в Бухенвальді існувала невелика група членів ОУН бандерівського напрямку, яка намагалася утворити альтернативну комуністам організацію і робила спроби втягнути в сфери свого впливу оstarбайтерів та

військовополонених українського походження. Серед її керівників були: Іван Слободян, Євген Луковський, Володимир Назола, Володимир Леник та інші [3, с.175]. Як згадував В. Леник: «поволі до нашої громади приставали нові і нові українці з різних земель. Зростала кількість – зростала сила. Розмови рідною мовою стали щоденним явищем. Страх відходив щоразу більше. Кожної неділі можна було побачити гурт в'язнів з різними знаками: П-поляки, Р-росіяни, Ч-чехи, У-мадяри, Ру-румуні, як також без жодних літер – німці або бездержавні. Все це були українці, об'єднанні духовно в один гурт. З 1944 року почали в тих групах появлятися і однострої полонених. Незабаром до розмови долучилися співи. Спершу тихесенько, а потім на повні груди» [3, с.170]. Це при умові, що росіяни та поляки, які входили до комуністичної підпільної організації здебільшого були шовіністами.

Ця група організувала українське культурне життя у Бухенвальді. 16 липня 1944 року у 61 блоці вони поставили п'єсу «Мати Наймичка». Як писав В. Леник: «Вистава була виконана молодими українцями всіх земель» [3, с.172]. Група молодих українців з 8-го (дитячого) блоку поставили виставу «Сватання на Гончарівці». А інваліди та старики з 61-го блоку 30 квітня 1944 року поставили п'єсу «Наталка Полтавка», а 15 червня того ж року - «Невольник». Всі ці п'єси по декілька разів повторювалися в різних блоках Бухенвальду. Особливо активним був хор стариків, який здобув перше місце на міжнародному концерті в 60-му блоці 26 лютого 1944 року. Публіці дуже сподобалися пісні «Ой, закувала та сива зозуля» та дует з «Наталки Полтавки» [4, с.209-210]. Але наприкінці літа 1944 року комуністичне підпілля перейшло у наступ проти українських націоналістів, які діяли в Бухенвальді, і останнім нічого іншого не залишилось, як покинути центральний табір та перебратися до різних команд, де вони були недосяжні для комуністів.

Література

1. Бухенвальд. Документы и сообщения. – М., Изд. ин. лит., 1962. – 686 с.
2. Воевода Н.Е. Тайна спасения//Мы победили смерть. Воспоминания харьковчан – бывших узников фашистских концлагерей. – Львов: Кальвария, 2005. – С. 51-54

3. Леник В. Українці в Бухенвальді. Культурна праця та боротьба з НКВД// В боротьбі за Українську Державу. – Вінніпег: Світова ліга українських політичних в'язнів, 1990. – С. 169-176
4. Марунчак М. Г. Українські політичні в'язні в нацистських концентраційних таборах. – Вінніпег: Світова ліга українських політичних в'язнів, 1996. – 356 с.
5. Шнеер А. Плен [<http://www.jewniverse.ru/RED/Shneyer/index.htm>]
6. Kogon E. Der SS-Staat. Das System der deutschen Konzentrationslager. – München: Kindler Verlag GmbH, 1974 – 410 s.

Ірина Процишин,

студентка I курсу факультету правознавства

Київського університету права НАН України;

Науковий керівник: Тамара Солдатська,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін

Київського університету права НАН України

ТРАНСГУМАНІЗМ ЯК НОВИЙ ПІДХІД ДО ФІЛОСОФІЇ ЛЮДИНИ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що ми живемо в епоху інновацій, передових технологій та революційних відкриттів, де людина дедалі частіше стає об'єктом наукової діяльності.

Ідея вдосконалення людини наскрізно пронизує історію розвитку людства, але найбільш точно виявляє себе у вигляді нового підходу – трансгуманізму, який можна охарактеризувати як світогляд, що вбачає можливість і бажаність фізичного удосконалення кожного індивідуума за допомогою передових технологій, які сприятимуть боротьбі зі старінням, хворобами та смертю, а також значно підвищать фізичні, розумові та психологічні здібності людини.

Уперше саме слово «transhumanе» використовував Данте Аліг'єрі у своїй «Божественній комедії» (1312), що принесло цьому терміну широку популярність. Згодом з'ясуванню поняття трансгуманізму приділяли увагу дуже багато вчених Європи, США, СРСР, такі як Огюст Конт, Карл Маркс, Фрідріх Ніцше, Френсіс Віллард, Микола Федоров, Костянтин Ціолковський та багато

інших, які висували думки щодо прогресу, раціоналізму і продовження еволюції людини. Федоров першим сформулював воскресіння померлих як головне завдання цивілізації майбутнього. У середині-кінці ХХ століття фантасти Станіслав Лем, брати Стругацькі, Айзек Азімов та Грег Іген сформували науково можливий і привабливий образ майбутнього, в якому людство досягає надзвичайних можливостей завдяки досягненням науки, техніки і вдосконаленню власних тіла й моральності.

У близькому до сучасного сенсі це слово зустрічається вперше тільки у біолога-еволюціоніста Джуліана Гакслі у його роботі «Релігія без Апокаліпсису». У дусі своєї епохи, яка, ознаменувалася, проникненням методів природничих наук в біологію, становленням генетики як самостійного наукового напрямку і початком визволення повсякденного життя людей від впливу релігії, Гакслі представляв трансгуманізм як нову ідеологію, «віру» для Людства, що входить в чергову хвилю науково-технічної революції. Близькі до Гакслі погляди в цей же час розвивав генетик Дж. Б. С. Галдайн, а також російські космісти.

Поняття «трансгуманізм» в сучасному вигляді сформував Ферейдун Есфендіарі (інакше відомий як FM-2030) в 1966 році, де воно було скороченням від *transitory human*, тобто «перехідна людина». Такою людиною є сучасний індивід, що намагається прокласти дорогу до нового, постлюдського стану.

Для розкриття змісту цього поняття потрібно з'ясувати ряд інших термінів, які пов'язані між собою, такі як "транслюдина" (*transhuman*), що означає – перехідна людина, яка усвідомлює себе як потенційний крок на шляху еволюції до пост людини. Ідеться про достатньо інформовану людину, яка здатна побачити в майбутньому радикально нові можливості, готується до них та використовує їх для власного удосконалення; «постлюдина» – розумна істота, модифікована до такого ступеня, що вже не є звичайною людиною; «надрозум» – будь-який розум, що значно перевершує розум людства. При цьому розрізняють слабкий «надрозум» (більш швидкий ніж людський мозок) та сильний «надрозум» (якісно перевершує людський мозок); «віртуальну реальність» – це оточення, яке відчувають, не знаходячись у ньому фізично;

«завантаження» – це гіпотетичний процес перенесення свідомості з біологічного мозку в комп'ютер. При цьому виокремлюють завантаження з руйнуванням, де оригінал мозку знищується у процесі сканування, і завантаження без руйнування, при якому оригінал мозку залишається цілий і неушкоджений разом із завантаженою копією. Також тут ідеться про «технологічну сингулярність» – гіпотетичний момент у майбутньому, коли технологічний розвиток буде настільки стрімким, що графік технічного прогресу стане практично вертикальним.

Головною метою трансгуманізму є перманентне вдосконалення людини, трансформація людства до постлюдини, заснована на відкриттях науково-технічного прогресу. Концепція постлюдини містить в собі всі ті тривалі модифікації, які відбувалися з транслюдиною і які надають їй розумові та фізичні можливості, що перевершують їх наявність у звичайної людини. Тобто постлюдина матиме більш досконалі розум та пам'ять, тіло, яке не зазнаватиме хвороб та втоми, контрольовані емоції.

Засоби, якими трансгуманісти збираються скористатися для наближення доби постлюдини, містять: молекулярну нанотехнологію, генну інженерію, штучний інтелект, терапію проти старіння, нейроінтерфейс, програми для керування інформацією, ліки для поліпшення пам'яті, вживлені комп'ютери, економічні винаходи, когнітивні технології. У цілому, технологічні й соціальні винаходи, що збільшують загальну економічну ефективність, як правило, допомагають і досягненню трансгуманістичних цілей.

Варто зазначити, що саме поняття та перспективи покращення людини викликали безліч критики, суперечок і дискусій. Зокрема, американський філософ Френсіс Фукуяма назвав трансгуманізм «найнебезпечнішою в світі ідеєю» [1, <https://nickbostrom.com/ethics/dignity.html>].

Тобто, існує низка етичних питань, які потребують перегляду або вирішення. Наприклад, постлюди можуть виявитися цілком штучними створіннями (заснованими на штучному інтелекті) або результатом значної кількості досліджень біології людини або транслюдини. Деякі постлюди можуть

сприйняти за доцільне відмову від колишнього тіла і жити як інформаційні структури в гігантських швидкісних комп'ютерних мережах. А іморталізм породить безліч проблем, що розглядаються в антиутопіях, таких як перенаселення планети, низький соціальний рівень, втрата свобод.

Водночас, на думку фанатів трансгуманізму, всі ці проблеми можуть бути зрівноважені якісним та професійним контролем, зокрема, суворим лімітом народження, а також орієнтацією людини в космос.

Отже, проаналізувавши підходи різних учених до поняття трансгуманізму, можна зробити висновок: трансгуманізм, визнаючи перехід людини у нову активно-еволюційну та штучно-технічну фазу розвитку, може тлумачитися як філософія «постлюдини» і вийти на перший план серед футурологічних концепцій сучасності. Майбутнє трансгуманістичного суспільства є доволі сумнівним, його моделі часом не вписуються в рамки світосприйняття сучасної людини. На мою думку, поняття та проблеми трансгуманізму будуть й надалі розвиватися, тому що людина на кожному етапі свого індивідуального і суспільного розвитку відкриває нові можливості.

Література

Bostrom N. In Defence of Posthuman Dignity. – Bioethics, Vol. 19, No. 3, pp. 202-214.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<https://nickbostrom.com/ethics/dignity.html>].

Любомир Крупка,

студент II курсу магістратури Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОКОЛІННЯ 1990-Х КРІЗЬ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ (ЗА РОМАНОМ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ДЕПЕШ МОД»)

У сучасному літературному просторі інтерпретація сюжетів радянської історії здійснюється молодими письменниками, для яких події минулого позбавленні ідеалізму та пафосу, а відображають лише болісний досвід та травматичні спогади. Найяскравіше такі тенденції проявляються у творчості Сергія Жадана, зокрема у його романі «Депеш Мод». Події у творі «Депеш Мод»

відбувається у трьох часових вимірах: минулому, сучасному та майбутньому. Такий підхід реалізується на рівні культурного простору, характеристики персонажів, проблематики (конфлікт батьків та дітей).

Лейтмотивом у творі звучить музичний супровід групи «Депеш Мод», що ідентифікується із забороненими у радянському суспільстві гуртами. Вони поширювали рок-музику, що конфліктувала із тоталітарною ідеологією і суперечила її культурній моделі. Назва роману також увиразнює символічний зв'язок між культовою британською групою та молодими людьми, адже музика наскрізно пов'язана з відчуттям свободи героїв, їх життєвим вибором та інтерпретацією минулого.

У романі «Депеш Мод» Сергій Жадан зображує специфіку існування людей в пострадянському просторі. Проблема суспільства полягає в тому, що воно не може вирватись із жорстоких реалій буденності. Герої твору не спроможні змінити власне життя, адже банально змушені виживати. Відкинувши всі моральні принципи, вони однак залишаються безініціативними, не здатними зробити вибір.

Письменник прагне розказати про ще одне «втрачене» і «знедолене» покоління, зобразити реалії своєї юності без будь-яких прикрас, відтворити правдиві картини та історії з власного життя. Роман насичений алкоголем, наркотиками, зброєю. Герої часто поводять себе жалюгідно, неадекватно, аморально. Своїми вчинками можуть викликати як сміх, так і співчуття, водночас шокувати своєю відвертістю і показувати власну незахищеність та безпорадність.

У центрі твору життєві історії молодих людей, які уособлюють типових героїв того часу. Головний персонаж роману займає споглядальну позицію. Він оцінює своє становище в суспільстві, вибудовує зв'язки з оточенням та набирається життєвого досвіду.

У образі Собаки змальовується типовий представник маргінального світу, який втратив всі традиційні світоглядні орієнтири. Письменник, поставивши його у ситуацію вибору – жити за загальноприйнятою схемою: мати матеріальне

– продемонстрував протилежні життєві цінності персонажа, який свідомо обирає маргінальний статус, але водночас, отримує безмежну свободу, що, зрештою, виявляється самоціллю.

Кардинально іншим постає Какао. Цей невпевнений та сором'язливий чоловік зовсім не схожий на своїх товаришів. Він втілює тип «зайвої людини», яка в силу обставин опинилася у цьому середовищі. Автор наголошує, що його «інакшість» вибудовується, насамперед, на рівні зовнішньої презентації, проте вона лише ілюструє світоглядну відмінність. Його місце у товаристві визначається непересічним життєвим досвідом, який проявляється у романі через переповідання різноманітних історій. У такий спосіб увага акцентується на багатому внутрішньому світі героя, що і становить основу його індивідуальності.

Важливу роль в романі відіграє жіночий персонаж. Маруся намагається допомогти товариству остаточно не втратити зв'язок із реальністю. Вона виконує функцію посередника між життям оповідача та життям соціуму, адже саме через неї він дізнається про інший світ, який населяють «школи» та «муніципальні служби». Завдяки Марусі герої почуваються не такими самотніми і хоча б тимчасово забувають про свої щоденні турботи, безперспективне майбутнє та втрачене минуле.

Через докладні описи життя персонажів письменник показує катастрофічний стан тогочасного суспільства, яке нагально потребувало змін. Проте діяльність головних героїв спрямована виключно на самозбереження, адже йдеться про елементарну потребу вижити в складних умовах перехідного суспільства, де в пріоритеті «перманентний похуїзм». У такий спосіб акцентується цілковита байдужість та інертність покоління 90-х.

Авторське бачення поведінки і вчинків сучасників можна тлумачити як наслідок нестабільності та розгубленості соціуму у новоствореній державі, яка ще не готова і не здатна захистити своїх громадян. Розруха, криза, безробіття, занепад суспільної культури, моралі, духовних цінностей внаслідок зміни системи влади та політичного режиму в державі, призводить до так званого

«соціального протесту», коли молодь, не маючи мети та перспектив на майбутнє, порушує усталені соціокультурні норми і вдається до нетрадиційного способу життя. Якщо врахувати всі несприятливі соціальні чинники, що впливають на формування пострадянського індивідуума, можна стверджувати, що у романі пасивність і бездіяльність героїв ще більше посилюють враження загальної деградації, яка охопила країну. А покоління 1990-х, яке втратило будь-які ідеали та не сприймає гасла й політику, яке залишилося нереалізованим та нікому непотрібним, демонструє байдужість і небажання працювати навіть для покращення власного життя.

У романі «Депеш Мод» Сергій Жадан здійснює правдивий виклад пережитого і побаченого ним з усією безжальністю негативу, що є у реальному житті. Такий прийом зображення – натуралістичний опис емоцій, поривань, поведінки героїв на основі музичних паралелей – увиразнює дисгармонійний стан свідомості сучасної молоді.

Лариса Сирота,
магістрант кафедри політичних наук

Рівненського державного гуманітарного університету;

Науковий керівник: Олеся Кириленко,

доктор соціологічних наук, професор

кафедри політичних наук Рівненського державного

гуманітарного університету

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА ПІД УПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Тенденції глобальних перетворень в епоху глобалізації суттєво змінюють політичні процеси та рівень політичної культури громадян. Вони спонукають людей до нових форм політичної взаємодії, змінюють саму національну політичну культуру, вносять в неї інокультурний матеріал. В умовах глобалізації та становлення інформаційного суспільства політична культура неминуче буде трансформуватися.

Особливістю політичної культури є те, що вона пов'язана з людською суб'єктивністю. У вузькому розумінні вона складає не політику або політичний процес в їх реальному втіленні, а комплекс уявлень тієї чи іншої національної або соціально-політичної спільності про світ політики, закони та правила її функціонування. Таким чином, політична культура має інтерсуб'єктивну природу, виникає та існує тільки в міжособистісному спілкуванні.

В інформаційному суспільстві наявні новітні комунікації, що здатні змінювати взаємовідносини між громадянами і владою, а також політичну культуру в цілому. Вони підштовхують людей до нових форм політичної діяльності, що не є традиційними для національної політичної системи, й тим самим змінюють саму національну політичну культуру, вносять в неї інокультурний матеріал. Нові комунікаційні технології не тільки ламають національні бар'єри для потоків інформації, а й істотно впливають на національну ідентичність. Глобалізація, на думку дослідників, має потенціал утворення суспільної сфери за межами території національної держави та, можливо, націлена проти цієї держави. Транснаціональні тенденції виявляються у зміні складу суб'єктів на політичній сцені: змінюється (зменшується або збільшується) статус національних і регіональних лідерів, з'являються світові медіакомпанії, які претендують на роль транснаціональних лідерів.

Глобальна інформатизація підриває національний суверенітет і національну культурну ідентичність, бо глобальна співдружність – це така система, в якій індивіди мають можливість без посередників спілкуватися з глобальними центрами економічної, політичної та культурно-інформаційної влади, оминаючи посередництво національних культур і урядів. Тому головна загроза національному суверенітету та національній ідентичності йде від груп, які, оминаючи національні обмеження, виходять до світового інформаційного простору.

В інформаційну епоху Інтернет стає інструментом визволення індивіда від впливу засобів масової інформації. Нові групи інтересів та окремі індивіди одержують можливість підключатися до процесів національних і міжнародних

рішень. Думки індивідів інтернаціоналізуються в режимі реального часу, таким чином, виникає новий рівень політичного діалогу.

Головним виміром політичної культури на шляху до інформаційного суспільства є ослаблення акценту на всіх без виключення типах панування. Люди готові пожертвувати своїми індивідуальними цілями заради колективних, за умов, якщо вони будуть почувати себе в безпеці. У такому разі знижується підтримка державного втручання в суспільне життя та рівень довіри до уряду.

Поступово входячи в сучасне культурне середовище, Інтернет та інші інтерактивні електронні ЗМІ не тільки впливають на соціальну диференціацію суспільства (шляхом надання політичній меншості непропорційно високого представництва в мережі), але й підводять людей до переосмислення свого нового індивідуального та групового досвіду, змінюють саму структуру їх політично значущих інтересів.

Громадяни намагаються адекватно усвідомлювати політичні реалії. Стереотипи розважальної культури, які орієнтовані на широкі верстви населення, популяризують норми політичної участі, скорочують дистанцію між людиною та владою, роблять політику більш доступною для простих громадян і допомагають їм зберігати політичні орієнтири.

Індивідуалізація поведінки людини в умовах інформаційного суспільства, розширення її свобод призводить до трансформації моделей взаємовідносин на політичному полі. У сучасних умовах становлення інформаційного суспільства утверджується так звана «електронна демократія». Це означає появу нових форм політичної взаємодії, які відкривають можливості для переходу від епізодичної політичної участі в період виборчих кампаній до залучення всіх громадян до вирішення актуальних державних проблем через телеголосування, інтернет-конференції, інтерактивні форуми, діалоги тощо. Крім того, нові медіа можуть забезпечувати громадянам такі послуги, як комп'ютерне медичне обслуговування, дистанційна освіта, надання інформації з різних банків даних тощо. Усе це забезпечує реалізацію конституційних демократичних прав людини.

В інформаційну епоху формується нова модель державного управління, яка змінює традиційні відносини громадян і владних структур. Це система інтерактивної взаємодії держави та громадян за допомогою Інтернету, яка отримала назву «електронний уряд».

Концепції «електронної демократії» та «електронного уряду» реально втілюються в політиці різних держав, у тому числі й в Україні. Разом з тим здійснення цих концепцій на національному рівні вступає у протиріччя з уявленнями про єдине глобальне інформаційне суспільство.

В Україні вже склалися умови, що сприяють зародженню нової політичної культури. Так, у зв'язку з ліквідацією ідеологічних обмежень, різко зросла здатність суспільства до культурної інтеграції. Вітчизняна політична культура має багато субкультур, а тому вона близька до сучасної мультикультурної моделі.

Головною перешкодою на шляху до комунікативного проникнення нової політичної культури в політичний простір України є стан вітчизняної культури, високий супротив культурного матеріалу новим системам політичного мислення та поведінки. Типові форми поведінкової активності населення, які все ще слабо інтегровані системою ціннісних пріоритетів, говорять про неконсолідованість і значну фрагментацію нашого суспільства. Не всі громадяни України до кінця розуміють ідеї демократії, плюралізму, ринку. Велика частина населення України не може використовувати інтернет-комунікації або навіть не знає, що це таке. В Україні ще є категорії населення, які не охоплені телебаченням, не говорячи вже про Інтернет.

Отже, необхідно пам'ятати, що поряд із глобальною інтегративною тенденцією існує багато особистих трендів, які можуть діяти у протилежному напрямку. Так, збільшення на основі транснаціональних комунікацій ментальної згуртованості етнічно близького, але політично розколотого населення може провокувати конфлікти між регіонами усередині держави (наприклад, між Заходом і Сходом України).

*аспірант кафедри державного управління,
документознавства та інформаційної діяльності
Національного університету водного господарства
та природокористування (м. Рівне)*

ПОТРЕБИ СПОЖИВАЧІВ У КЛАСИЧНИХ ТА НЕОКЛАСИЧНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЯХ

Підвищення ролі людського капіталу в сучасній економічній системі у тісній взаємодії з явищем потреб людини постає визначальним чинником соціально-економічного прогресу й покладається в основу соціально-економічної стратегії держави в цілому. А відтак, особливого значення набирає необхідність посилення важелів розвитку економічних підвалин суспільного буття й вирішення низки питань, зорієнтованих на покращення добробуту населення, де значне місце займає проблема потреб.

Усе вищесказане дає підстави для аналітично-дослідницьких проектів експлікації теоретико-методологічних інтерпретацій потреб в контексті економічних вчень та осмислення їх місця в сучасному науковому дискурсі.

Властиво, що економічний підхід в розумінні феномена потреб формується у площині таких основних напрямків як: марксистський, маржиналістський, історичний та інституціональний. А істотним підґрунтям основних ідей марксистської теорії постають погляди діячів англійської класичної школи (В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо). Саме вони заклали вихідні теоретичні положення економічної науки й дають можливість глибше осмислити потреби людини, особливості їх формування та задоволення.

Так, у центрі уваги А. Сміта «людина економічна» в її корисливих прагненнях задоволення матеріальних благ, які в свою чергу обумовлені ідеями задоволення суспільних потреб. Прибуткова діяльність уможлиблюється в ситуації виробництва затребуваних суспільством товарів та послуг. Разом з тим, А. Сміт потреби розглядає через призму категорій «бажання» та «інтересів», які

людина усвідомлює та вільно слідує. Окреслені положення англійської класичної економіки лягли в основу марксизму та набули значного переосмислення в теоретичних пошуках маржиналізму.

Варто зауважити, що саме всебічне осмислення людської діяльності у класиків марксизму уможливлються тільки крізь призму відповідної потреби як визначаючої і спрямовуючої її складової. Основним джерелом потреб постулюється виробництво, а тому вони перебувають в безпосередній залежності від рівня його розвитку й, водночас, виступають його внутрішнім спонукаючим мотивом та передумовою. Тобто, без потреб не має виробництва, позаяк розвиток потреб детермінує розвиток матеріального виробництва, а нові потреби, зумовлюючи рух продуктивних сил і сприяючи загостренню протиріч між продуктивними силами та виробничими відносинами, виступають рушійним механізмом зміни відповідного типу суспільства – формації. К. Маркс і Ф. Енгельс підкреслюють, що «певна організація матеріального життя залежить, звичайно, кожний раз від розвитку вже потреб, а виникнення цих потреб, так як і їх задоволення, вже є історичний процес» [2. с.149], тим самим обґрунтовують матеріалістичне розуміння потреб та їх суспільно-історичний характер.

У цьому випадку виробничий процес закладає основу для потреб, коли потреби, визначаючись виробництвом, експлікують необхідність безперервного процесу відтворення життєвих людських благ і перетворення соціально-економічної формації. А концептуалізований теоретиками марксизму закон підвищення потреб засвідчує, що прогрес матеріального виробництва призводить до прогресивного підвищення потреб, тим самим виступаючи стимулом подальшого розвитку виробництва.

З кінця XIX ст. значні соціально-економічні та світоглядні зрушення проявляються в пошуках маржиналістської школи, реалізуючись в концепції «межової корисливості» й утвердженні своєрідного закону «убиваючої корисності» (К. Менгер, Ф. фон Візер, А. Маршалл та ін.). Центральним питанням у даному контексті постає суб'єкт та його потреби. Саме потреби, на відміну від марксистської теорії, несуть не колективний, а індивідуальний

характер, визначаючись суб'єктивною мотивацією економічної поведінки індивідів. У площині теоретико-методологічних пошуків маржиналізму кожна потреба має свою межу. Концепція межової корисливості встановлює взаємозалежність не тільки між корисливістю та витратами, але між попитом та пропозицією, адже «особливе значення надається розумінню причинного зв'язку між благами і задоволенням людських потреб» [1, с.72]. Тобто, із задоволення певних потреб їх інтенсивність зменшується (корисливість та потреба постають взаємопов'язаними і взаємозалежними). Зазначена теорія заперечує традиційний підхід іманентності цінності товару, заклавши підґрунття для утвердження нової парадигми межової корисливості (з одного боку відбувається співставлення благ з потребами в них, з іншого – співвідношення кількості благ з платіжною спроможністю споживачів).

Привертає увагу співвідносність потреби з рівнем розуміння цінності блага та його зв'язку рідкістю та корисливістю, що знаходить своє вираження в теорії вартості. Адже на зміну класичного зведення її до витрат праці, приходять спосіб визначення цінності ступенем задоволення потреб, позаяк вартість визначає споживач у відповідності з корисливістю товару. У цьому контексті К. Менгера зауважує: «Цінність – це судження, яке господарюючі люди мають про значимість тих благ, які знаходяться в їх розпорядженні для підтримки їх життя та благоустрою, а тому поза їх свідомістю не існує» [8, с.132]. Відтак, цінність (вартість) не є дещо притаманне благам, не властивість їх, а, навпаки, тільки те значення, яке надається задоволенню потреб. А звідси, всі економічні процеси пояснюються на рівні суб'єктивних оцінок людей, й блага без оцінюючого їх суб'єкта втрачають вартість. Тому ціна попадає у пряму залежність не від виробничого процесу створення економічних благ, а швидко змінного попиту.

Таким чином, пріоритети матеріального виробництва марксизму як рушійна сила формування потреб звільняє місце теорії суб'єктивної цінності К. Менгера, де саме «незадоволені» потреби людини, і визначають її потреби. Адже, капіталіст-підприємець витісняється масовим споживачем, а на зміну капіталізму приходять епоха споживацького суспільства ХХ ст. У маржиналізмі

основа господарської діяльності детермінується економічним розрахунком господарюючого суб'єкта, позаяк саме людина зі своїми потребами і своєю владою над засобами задоволення останніх складає вихідний і кінцевий пункт будь-якого людського господарства.

Література

1. Менгер Карл. Основания политической экономии / Карл Менгер // Карл Менгер. Избранные работы. – М. : Издательский дом «Территория будущего». 2005. – С. 59-286.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Немецкая идеология // К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения. – Изд. 2-е. – М.: Политиздат, 1955. – Т. 3. – С. 7-544.

Ірина Скромна,

студентка IV курсу Рівненського інституту КУП НАН України;

Науковий керівник: Стефанія Українець,

кандидат філософських наук,

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін

Рівненського інституту КУП НАН України

ОБРАЗ СТРАЖДАННЯ У РЕЛІГІЙНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Людина завжди ставила питання про сенс і мету людського буття. Посеред повного абсурду, тотального хаосу і безладдя вона її не переставали турбувати сенсозначимі питання власного життя. Проблема страждань і зла на глибинному рівні тісно змикається з нашим відношенням до Бога і нашою уявою про оточуючий нас світ. Основними джерелами формування ідеї страждання як для західної (католицької) релігійно-філософської думки, так і для східної (православної), стала пізньоантична та східна святоотцівська традиції включно з ісихазмом.

У навчально-поетичних книгах Йова, Псалмів, приповістей Соломонових, Еклезіяста знаходимо розповіді про людське буття як страждання. Книга Йова дає нам розуміння того, що сатана не може завдати нам матеріальної та фізичної шкоди, якщо на це немає волі Божої. Бог має владу над усім, в тому числі і над стражденним виміром людського існування. Страждання допускаються, щоб

очистити, просвітлити або зміцнити нашу душу. Бог заслуговує та очікує нашої любові й похвали за будь-яких життєвих обставин. Книга Екклезіяста дає християнам можливість побачити світ очима людини, яка, хоча й будучи надзвичайно мудрою, намагається знайти сенс у тимчасових, людських речах. Зрештою, вона робить висновок про те, що віра в Бога є єдиним способом знайти смисл життя, яке надто коротке та нічого не варте без Бога.

Ще один образ страждання існує як покарання за гріхи та беззаконність життя (книги Буття, Плачу Єремії). Якщо зануритись у світ Йова, то він «протестує проти предметного відношення до свого страждання» [1, с.8]. Він жорстоко й безневинно страждає, проте не зрікається Бога, не втрачає віри, оскільки поступово усвідомлює, що адресовані ним питання Богові обертаються ціннісним відкриттям власного буття.

Страждання відкривають перед людиною її безпорадність і потребу в Божій підтримці. Наприклад великих випробувань зазнає Авраам, який, довірившись обітниці Бога, покинув осілу землю, повірив в продовження потомства, а потім, підкоряючись Божому наказу, погодився принести в жертву єдинородного сина, який був єдиною надією на здійснення Божої обітниці про великий народ. В цих подіях з життя Авраама через страждання на грані внутрішнього бунту проявляється велика віра і довіра до Бога, а також Богобоязливість. Читаючи Святе Письмо бачимо, що багато було тих, що з покорою сприймали всі важкі ситуації і для цих обраних вони були випробуванням віри.

Джерело страждань криється в первородному гріхові. Первородний гріх позбавив нас Божої благодаті, і відкрив дорогу страждання, що є наслідком гріха. Варто наголосити на тому, що у релігійній філософії досить виразним є мотив гріхопадіння та його екзистенційного переживання

Лише Ісус Христос як Син Божий міг в корені подолати гріх, заступивши непослух прабатьків своїм послухом. Апостол Павло вважає, що гріх позначає існування людини та причини її страждання. Апостол Іоанн стверджував, що людині на землі передвизначено саме сумувати, а не радіти: «Страждання зазнаєте в світі ...».

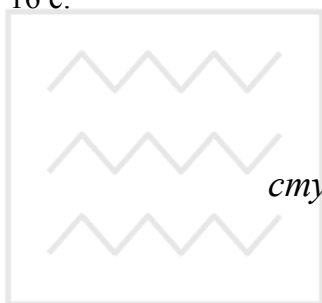
Саме християнській свідомості притаманне розрізнення двох сфер у бутті: буття абсолютного і буття неабсолютного, залежного від Бога.

Власне такі прозріння стають для нас своєрідною вказівкою на те, що страждання у різних її проявах є сутнісною характеристикою, а також способом людського буття.

Отже, формування ідеї страждання у філософсько-релігійній традиції відбувалося відповідно до принципів теоцентризму, креаціонізму та Одкровення з позиції божественного передвизначення і свободної волі людини.

Література

1. Шадюк Т. А. Есенційний та екзистенційний модули стражденності в православ'ї: філософсько-релігієзнавчий аналіз: автореф. дис..... канд. філос. наук : 09.00.11 / Тамара Адамівна Шадюк ; [наук. керівник П. Ю. Саух] ; Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2015 . – 16 с.

Наталія Лемех,
студентка II курсу Рівненського інституту КУП НАН України;

Науковий керівник: Стефанія Українець,
*кандидат філософських наук,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Рівненського інституту КУП НАН України*

ІЄРОНІМ БОСХ ЯК ТВОРЕЦЬ АВТОРСЬКОГО МІФУ

Актуальність дослідження полягає у необхідності новітньої рецепції творчості художника голландського Ренесансу Ієроніма Босха, який став предтечею зародження сюрреалізму і якого Сальвадор Далі вважав своїм вчителем і наставником. Специфічна художня мова Ієроніма Босха сформувалася під впливом двох протилежних систем світогляду - ренесансної і середньовічної, причому елементи середньовічного і ренесансного світогляду увійшли до творчості Босха не як еkleктична суміш різнорідних уявлень, але як органічний сплав, як якісно новий погляд на світ певного історичного етапу у розвитку європейської культури. Паростки сюрреалістичного бачення світу Ієроніма

Босха можна відшукати у книжкових мініатюрах середньовіччя та Ренесансу, насичених гротескними образами, а також у орнаментиці «звіриного стилю», у химерах соборів. Гротескні образи не допускають ні їх буквального тлумачення, ні їх однозначного розшифрування. Гротеск ґрунтується на контрастному, химерному поєднанні фантастики і реальності, прекрасного і потворного, трагічного і комічного. Метод побудови твору і відповідно спосіб реконструкції дійсності з метою створення нової (художньої) реальності уявного світу ми називаємо авторським міфом.

Творчість Босха завершує етап чистих прозрінь мистецтва 15 століття. Потім маємо напружені пошуки і трагічні розчарування наступних епох, де продовжує існувати містично-трагічний міф художника. Світ Ієроніма Босха так і залишається невирішеною загадкою, що оповита таємницею і сповнена магійного сенсу. Милуючись витворами Босха і "дивацтвами", що притягають увагу, варто згадати слова з тлумачення іспанського ченця Хосе де Сігуенса: "Різниця між роботами цієї людини і роботами інших художників полягає в тому, що інші намагаються зобразити людей такими, як вони виглядають зовні, йому ж вистачає мужності зобразити їх такими, як вони є зсередини" [1]. Мистецтво Ієроніма Босха вражає глибиною осягнення сутності людини в поєднанні з влучністю спостережень, захоплюючу багатоплановістю, що допускає безліч тлумачень.

Символіка Босха настільки різноманітна, що неможливо підібрати один спільний ключ до його картин. Символи змінюють значення залежно від контексту. У Босха колірні переходи нагадують часом різні стадії перетворення матерії; зубчасті вежі, порожнисті всередині дерева, пожежі - це одночасно символи пекла і смерті і натяк на вогонь алхіміків; герметичний ж посуд або плавильний горн - це ще й емблеми чорної магії і диявола. Що стосується різного роду нечисті, то тут фантазія Босха не знає кордонів. На його картинах Люцифер приймає незліченну кількість облич: це традиційні чорти з рогами, крилами і хвостом, комахи, напівлюди - напівтварини, істоти з частиною тіла, перетвореної в символічний предмет.

Кожна робота Босха відтворює світ, сутність якого, можливо, була зрозуміла освіченій частині його сучасників, які жили тими ж ідеями, якими проникнута творчість художника. На думку сучасних дослідників, Ієронім Босх створює "світ чистої образності", де немає моральних оцінок і тому неможливо говорити про те, що ж насправді має на увазі художник. При цьому Босх створив дивовижну панораму, що зачаровує гармонією і одночасно вселяє відчуття гріховності, попри те, що художник позбавляє свої твори чуттєвого начала.

Творчість Ієроніма Босха протягом п'яти століть була предметом загального захоплення. Віртуозна мальовнича техніка Босха – різкі і трагічні поєднання кольорів, точність пензля надає достовірності його найбільш вигадливим чудовиськам, біля яких безпорадно метаються слабкі фігурки переляканих людей. Так Босх намагався передати весь трагізм свого часу.

Література

1. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://alexspet.livejournal.com/49974.html>

Вікторія Рубець,

студентка II курсу Рівненського інституту КУП НАН України;

Науковий керівник: Стефанія Українець,

кандидат філософських наук,

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін

Рівненського інституту КУП НАН України

ТРАНСФОРМАЦІЯ НІЦШЕАНСТВА У КОНЦЕПЦІЇ «ІНТЕГРАЛЬНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ» ДМИТРА ДОНЦОВА

В українській соціально-політичній думці існують певні традиції у розумінні національної ідеї та спробах моделювання державності. У цьому плані дослідження праць Д. Донцова набуває щораз більшої актуальності. Нині потребує наукового аналізу вчення Д. Донцова про націоналізм, а також його погляди щодо сутності, шляхів та методів побудови української держави.

Варто підкреслити, що праці Д. Донцова містять філософські постулати Ф. Ніцше. Серед них – концепція надлюдини, апологія індивідуалізму, погляди

на творчість і мистецтво. Нині існує думка, що Д. Донцов є українським Ніцше: їх об'єднує передусім імморалізм, презирство до слабких, оспівування вольових зусиль тощо.

Д. Донцов міцно стоїть на двох підвалинах – християнство й нація (держава). Проте християнство Донцов розуміє як релігію сильних (козаків, хрестоносців, ревних ченців), йому глибоко вороже християнство миру, злагоди й пасивності. Ф. Ніцше вороже ставився до християнства (згадаймо хоча б його "Антихрист"). Як і Ф. Ніцше, так і Д. Донцов обстоюють тезу "мета виправдовує засоби". Донцовський „чинний націоналізм" дав поштовх до пробудження українського руху і національної ідеї. Д. Донцов звертається до нової генерації українства: „Кожна нація має свій власний закон, свою власну правду і повинна лише їм коритися" [1, с.412].

Як пише Степан Ленкавський: "Коли мова йде про ідеологію Донцова, то її слід зарахувати до першої стадії кожної ідеології, яка схоплює й оформлює течії, що нуртують у душах покоління, яке шукає нових шляхів" [2, с.28]. У контексті етико-філософського мислення, що слугувало Д. Донцову за ідейну платформу, як і в ніцшеанстві, стає культ боротьби, пафос революційного перетворення світу.

Д. Донцов був завжди задивлений не так в мету, як у сам рух до неї. Його вабила стихія боротьби як така. Націоналізм Д. Донцова вимагав повної незалежності та самостійності. У ранній період донцовської творчості (не без впливу Ф. Ніцше) у ній з'являється трагічний мотив вічно невсипущого змагання з долею, що становить одну з найхарактерніших особливостей світовідчуття ідеолога. У перших літературно-критичних статтях Д. Донцов гранично відверто репрезентує ось цей романтично активний спосіб світосприймання. У рецепції раннього Д. Донцова надлюдина – політичний лідер, «виїмкова» особистість. У процесі формування світоглядної системи критика (на ранніх етапах) відбувається ідеологічне «схрещення», симбіоз ніцшеанської філософії .

Ідею політичного лідера як надлюдини сформулював Ф. Ніцше. На його думку, такий керманіч – це завжди сильна особистість, наділена всіма можливими чеснотами, здатна нав'язати свою волю масам. Мислитель указує на прагнення особи займати посаду лідера як на природний інстинкт людини й зазначає, що лідер має право ігнорувати мораль, культуру, політичні цінності. Ніцшеанський індивідуалізм, оригінально переосмислений Д. Донцовим, передбачав протиставлення особистого суспільному, де «одиниці» – активні, непересічні особистості, котрі керуються дією, що підпорядкована високій меті, продуктивній ідеї. Стрижнем донцовської філософії стає програма радикальної переоцінки ніцшеанської інтерпретації загальнолюдських духовних цінностей і ніцшеанських концептів («воля до влади», «виїмкова особистість»).

Як бачимо, під впливом елітарних ідей Ф. Ніцше, Д. Донцов гносеологічно обстоює західну парадигму – не пасивне споглядання, а реакційну, консервативну, динамічну, чітко спрямовану дію, що найбільшою мірою знайшла своє втілення у сформованій ним концепції «інтегрального націоналізму».

Література

1. Донцов Д. Націоналізм / Дмитро Донцов // Донцов Д. Твори. Т. I. Геополітичні та ідеологічні праці. - Львів: Кальварія, 2001. - С. 243-415.
2. Ленкавський С. Філософічні підстави "Націоналізму" Донцова // Розбудова Нації. – 1928. – Ч. 7-8.

Анжеліка Линнік,

студентка II курсу Рівненського інституту КУП НАН України;

Науковий керівник: Стефанія Українець,

кандидат філософських наук,

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін

Рівненського інституту КУП НАН України

«МЕЛАНХОЛІЯ» ДЮРЕРА ЯК ФАНТАЗІЯ ТА ЕКСПРЕСІЯ ХУДОЖНИКА

Актуальність обраної теми зумовлена широким інтерпретативним полем відомої гравюри А. Дюрера «Меланхолія», яка й донині не випадає з поля зору дослідників. Безумовно, «Меланхолія» належить до числа творів, які викликали подив і творчий неспокій, які стали загадкою на багато століть. Так, Генріх Вельфлін писав: «А. Дюрер подарував німецькому мистецтву нові очі і нове серце» [2, с.45]. Його творчість не тільки відкриває період блискучого підйому німецького мистецтва, а й визначає шляхи його подальшого розвитку, тому німецьке Відродження часто називають «епохою Дюрера».

На кожному новому життєвому етапі графічне мистецтво А. Дюрера розкриває нову свою грань, визначає наступний щабель творчої досконалості.

На

гравюрі «Меланхолія» зображена летюча миша на тлі неба в променях комети, на крилах якої викарбувано майстром – «Меланхолія I».

Віденський історик мистецтва Карл Гіелов першим припустив, що джерелом гравюри Дюрера був трактат «Оккультная философия» Агріппи Неттесгеймській. Для цього німецького містика меланхолія – це щось більше, ніж стан пригніченості і зневіри. Меланхолік для нього практично дорівнює генію. У його організмі багато важкої крові і чорної жовчі: «меланхолійна одержимість», якою керує планета Сатурн, робить людину цього темпераменту здатним до вищих форм духовної діяльності.

Сам Дюрер гравюру коментував скупом, але згадав, що ключі на поясі Меланхолії – символ влади, а капшук біля її ніг – багатства (в житті Дюрера,

незважаючи на завойовану їм владу над умами і серцями, з багатством хронічно не складалося, так що можна здогадатися, чому гаманець зневажливо кинутий на землю).

Під час створення «Меланхолії» у 1514 році Дюрер стежив за яскравою кометою, що з'явилася на небосхилі. Дюрер захоплювався астрономією, брав участь у складанні зоряних карт, а на даху його будинку в Нюрнберзі розташовувалася невелика обсерваторія, де він міг спостерігати рух небесних тіл.

Поява на небосхилі комети - явище рідкісне і хвилююче, сприймалося як передвістя чогось жахливого. У записниках Дюрера за 1503-й рік є цікаве свідчення про атмосферу тривожної екзальтації, що оточувала його тоді:

«Найбільше диво, яке я бачив за все своє життя, трапилося в 1503 році, коли на багатьох людей стали падати хрести, і особливо багато на дітей. З них я бачив один, такої форми, як я потім намалював. І впав він на служницю Ейера, яка сиділа в задній частині будинку Піркгеймера, прямо на сорочку, на лляну тканину. І вона була так засмучена цим, що плакала і дуже скаржилася, бо вона боялася, що помре від цього. Також я бачив в небі комету» [2, с.127].

Комета в сприйнятті Дюрера – символ, безумовно, апокаліптичний, «зірка Полин» з Одкровення Іоанна Богослова. Що стосується веселки, то в Дюрера це не просто веселка, а веселка над водою. Вона однозначно відсилає глядача до Книги Буття, де розповідається про закінчення всесвітнього потопу і про заповіт (договор) Бога з Ноем і його нащадками про те, що відтепер більше ніхто не буде погублений і винищений, символом чого стане веселка.

Особливо важливим є «магічний квадрат» Дюрера, сума чисел якого завжди становить 34. Цікаво, що професор Роберт Ленгдон розкриває таємницю масонської піраміди саме за допомогою «магічного квадрата» А. Дюрера.

Для нас є очевидним те, що гравюра А. Дюрера проектує на себе світ бунтарства, розпачливої несамовитості та болісної експресії. Вона виражає дух цілої епохи експериментаторства та відкриттів, де людині буде відведена

мізерна, меланхолійна роль незначного пристрою до великого механізму природи.

Література

1. Дюрер А. Дневники. Письма. Трактаты. Т. 1, 2. Л.-М.: Искусство, 1957.– 227 с.
2. Wölfflin H. Kunstgeschichtliche Grundbegriffe : das Problem der Stilentwicklung in der neueren Kunst / Heinrich Wölfflin ; zweite Auflage. – München : Hugo Bruckmann, 1917. – 260 s.

Тетяна Тарасюк,

студентка II курсу Рівненського інституту КУП НАН України;

Науковий керівник: Стефанія Українець,

кандидат філософських наук,

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін

Рівненського інституту КУП НАН України

«НОМАД» У КУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ ПОСТМОДЕРНУ

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що проблема номада все рельєфніше окреслюється в розмаїтті виявів життя сучасних людей, серед яких - пріоритет групової думки над особистісною, мандрівний спосіб життя, загроза втрати будь-яких особистісних орієнтирів.

Передусім потрібно зазначити, що постмодернізм змістовно і аксіологічно відмежовується не тільки від класичної, але й від некласичної традиції і визначає себе як постнекласична філософія. До провідних представників цього напрямку належать Ролан Барт, Маріс Бланшо, Жиль Дельоз, Жак Дерріда, Фелікс Гваттарі, П'єр Клосовскі, Жан-Франсуа Ліотар, Мішель Фуко та ін.

Складною проблемою, яка постала у просторі постмодернізму, є номадизм або кочовий спосіб життя, що отримав своє філософське обґрунтування у концепції номадології як фундаментальної настанови на відмову від жорсткої структурної організації буття.

«Фігура кочівника, бродяги, девіанта, знедоленого надзвичайно важлива для М. Фуко, – вважає А. Дьяков, – бо саме у ній вдається йому побачити людину

західної культури, водночас відкинута і абсолютно необхідну» [1, с.47]. Фуко, як і більшість постмодерністів, відмовляється від просвітительського ідеалу розумної волі, нездійсненого, на його думку, у сучасному суспільстві, для якого характерною є тотальна підконтрольність і підзвітність. Для Фуко бути вільним означає, насамперед, не бути раціональним. Він, як і інші постмодерністи, протиставляє владним структурам діяльність «соціально знедолених» маргіналів. Увагу Фуко завжди привертала слабкі й гноблені соціальні ізгої – безумець, злочинець, збоченець – які систематично піддавалися вигнанню із суспільства.

У «Трактаті про номадологію» Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі намагаються сформулювати ідею співтовариства, врятованого від влади єдиної ідеології. Прикладом такого співтовариства філософи розглядають племена кочівників-номадів. Філософи обґрунтовують думку про те, що менш культурні, ніж осіле населення, кочівники змогли створити «машину війни», здатну розтрошити потужні держави, цілі імперії. Таким чином вони намагаються обґрунтувати гіпотезу про особливу властивість племінної, кочової культури – здатність створити «машину війни», щоб здобути перемогу над апаратом держави. Цікаво, що А. М. Бекареєв виокремлює у постмодерністському вимірі такі форми номадизму: сітьовізм, глобальні корпорації та діаспори [2, с. 25]. Сіті наділяють людину оманливою свободою у глобальному просторі, суттєво видозмінюючи її соціальні зв'язки.

Номадична концепція людини трактує будь-які форми суб'єктивної осілості як філософський і політичний шовінізм. Нездатна до переміщень, «осіла» людина прагне оголосити протизаконними всякі переміщення. Кочівник - образ номадичного суб'єкта - постійно переміщається по якомусь географічному ареалу, будучи вкоріненим у всьому його просторі і водночас в жодній з його точок. Кочові народи не створюють ні імперій, ні потужних апаратів придушення. Номад – це новий тип постмодерної людини, яка відкрита всьому новому, вона не плекає свою сутність, а перебуває в постійному процесі «конструювання себе». Номадичне існування передбачає уміння мислити динамічно, критично і трансгресивно, а саме мислити

відкритими поняттями – концептами, що виражають будь-яке множинне, конституують смисл і стверджують відмінності.

Таким чином номадизм стає, по-перше, засобом позбавлення від телеологічної міфології, а по-друге, засобом боротьби проти метафізичного і соціального шовінізму.

Література

1. Фуко М. История безумия в классическую эпоху / М. Фуко ; [пер. с фр. И.Стаф]. – СПб.: Университетская книга, 1997. – 576 с.
2. Бекарев А. М. Современный номадизм: проблемы организации и дезорганизации // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. –2009. –№ 4 (16). – С. 25-29.

Катерина Озеруга,

студентка II курсу Рівненського інституту КУП НАН України;

Науковий керівник: Стефанія Українець,

кандидат філософських наук,

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін

Рівненського інституту КУП НАН України

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ВЛАДИ У ПРАЦЯХ ФЕОФАНА ПРОКОПОВИЧА

Актуальність теми. Поняття влади розкриває універсальний початок владного процесу. Зміст влади полягає у природній нерівності людей, здатності до організованості, рівні агресивності та рішеннях уповноважених на це особистостей, суспільних груп. Питанням влади присвячено досить широкий спектр досліджень – праці Г. Лассвелла і Е. Кеплена, Р. Даля, Д. Картрайта, С. Люкса, Е. Гідденса, Дж. Гавенти, М. Фуко. Особливо варто відзначити працю українського дослідника Б. Кухти «Влада та її рішення», що розкриває основні параметри процесу прийняття владних рішень та реалізації влади.

Становлення сучасної української держави потребує розлогої рефлексії праць українських політичних та державних діячів, серед яких чільне місце

належить Феофану Прокоповичу, котрий був добре обізнаний з досягненнями світової політичної та державницької думки. Він є автором низки політико-теоретичних трактатів, зокрема «Правда волі монаршої», «Слово про владу і честь царську» (1718), «Духовний регламент» (1720). Найвагомим його внеском у розвиток політичної думки є розробка концепції держави освіченого абсолютизму.

Треба визнати, що основні положення владної концепції Феофана Прокоповича мають своїми витокami як європейські філософські традиції, так і традиції української культури й, насамперед, Києво-Могилянської академії. Феофан Прокопович захищав просвітницький ідеал раціоналістичного суспільства, заснованого на державному договорі, гарантом якого є Божа воля. У його проповідях весь час підкреслюється "розумний устрій", який є обов'язковим як для особистості, так і для держави. В основі розумності лежить, у повній згоді з раціоналістично-просвітницьким світоглядом філософа, природна схильність людини до добра, закладена Божою волею.

Можливість спотворення цієї волі до добра існує, і запобігти такому спотворенню покликана держава. У слові "Про владу і честь царську" він називає державну владу "деяким наглядцем", який поставлений Богом для виправлення злих та заохочення добрих. Таким чином, Феофан Прокопович чітко окреслює обов'язки й функції держави, яка ним розуміється в особі правителя: підтримання законності, примноження розуму, культури й моралі, перешкоджання проявам сваволі, захист громадян від зовнішніх та внутрішніх ворогів. Із цією метою обов'язком правителя є дбати про боєздатність армії та флоту.

Опертя на авторитет правителя у Феофана Прокоповича є не випадковим. Авторитет розглядається як форма і джерело влади. Авторитет - це керівництво, що добровільно визнає за суб'єктом влади з боку підвладних право на владу внаслідок його моральних якостей або ділової компетенції (авторитет учителя, пророка, духовного лідера нації, керівника країни, політичний і економічний

курс якого забезпечить суспільну стабільність вирішення кризових ситуацій і ріст суспільного благоустрою).

Обґрунтовуючи перевагу абсолютної монархії, Прокопович стверджував: форми правління залежать від народної угоди. Його наслідком можуть бути не тільки монархія, але і демократія, аристократія чи їх «змішаний склад». Республіки (демократія й аристократія) не викликають у нього схвалення. Його аргументи: по-перше, демократія «народовладдя» -- недосконала форма правління і руський народ віддав перевагу монархії. До того ж, як показав досвід, у демократії «часті бувають смути і заколоти народні». По-друге, в аристократії загострюються незгоди серед правлячих, їх своєкорислива боротьба руйнує державу. По-третє, республіки можуть існувати «хіба в малому народі», на невеликій території і не годяться. В особі абсолютного монарха країна має «стража і захисника, і сильного поборника закону, ... від внутрішніх і зовнішніх небезпек», «пристанище і захист кожної людини». У «Правді волі монаршої» обґрунтовується право монарха призначати гідного спадкоємця престолу, який «початі справи завершить, існуюче зміцнить, задумане виконає, нажите багатство примножить».

Закони «у народі користь творять», тому, на думку Прокоповича, вони підлягають безумовному виконанню, до чого люди примушуються природним законом, «на серцях їх написаному».

Таким чином, політико-теоретичні трактати Феофана Прокоповича розгортають теоретичну модель зв'язку між поняттями “воля”, “правда” та «влада», а також стверджують необхідність високого авторитету правителя держави.

Література

1. Гурвич Г. “Правда воли монаршей” Феофана Прокоповича и её западноевропейские источники (Юрьев, 1915). Полное собрание законов Российской Империи, т. 6, с. 314.
2. Прокопович Феофан. Правда воли монаршей во определении наследника державы своей. 1722 год. – 63 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (http://imwerden.de/pdf/feofan_prokopovich_pravda_voli_monarshej_1722.pdf.)

Юлія Якубовська,

студентка II курсу Рівненського інституту КУП НАН України;

Науковий керівник: Стефанія Українець,

кандидат філософських наук,

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін

Рівненського інституту КУП НАН України

УТОПІЯ У ФУТУРОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОСТІ

Утопія як специфічний феномен суспільної свідомості та особлива інтелектуальна конструкція й оригінальне явище культури все частіше привертає до себе увагу сучасних дослідників. Така ситуація виглядає дещо дивною, якщо пригадати, що сциєнтистські напрямки філософії на межі XIX та XX ст. проголосили утопію ненауковою, а тому не вартою уваги. Незважаючи на це, певний інтерес до утопії протримався у Європі ще до Другої світової війни (йдеться і про створення власне утопій та антиутопій як художніх творів, і про інтерпретативну літературу – К. Мангайм, Е. Блох). Після цього утопія щезає з поля дослідження науковців до кінця 80-х років XX ст., проте саме у цей час виникає таке явище культури як футурологія. Найвідомішим об'єднанням, що займалося власне футурологічними прогнозами, був Римський клуб.

Сам термін походить від назви твору Томаса Мора, видатного англійського гуманіста, в якому йдеться про Утопію, про яку розповідає мандрівник, який нібито щойно прибув з цієї країни. Життя людей у цій країні організоване та облаштоване розумно, справедливо; усі члени суспільства працюють, але їхня праця не є важкою та виснажливою. Також відомим прикладом жанру утопії є твір філософа Платона «Держава». Платон дав в книзі опис ідеального суспільства з позицій рабовласницької доби.

Зауважимо, що у своєму подальшому розвитку (XVII – XX ст.) утопія представлена дуже широким колом літературних творів, до якого належать

оповідання, поеми, народні перекази, публіцистика тощо, як у їх позитивному, так і негативному спрямуванні. Негативна утопія, або антиутопія, виникає значно пізніше по відношенню до традиційної або позитивної утопії. Антиутопія демонструє нам певну долученість до ірраціоналізму, оскільки намагається довести, що розумно організоване суспільство неминуче буде суперечити таким важливим нерациональним чинникам людського життя та діяльності, як кохання, свобода вибору, облаштування приватного життя, організація дозвілля тощо.

Футурологію, безумовно, потрібно зарахувати до споріднених з утопією напрямків інтелектуальної діяльності. Термін футурологія був запропонований у 1943 р. німецьким соціологом О. Флехтхеймом як назву для особливого напрямку дослідження – “філософії майбутнього”.

На початку 60-х років ХХ ст. цей термін одержав розповсюдження в американській та англійській соціально-філософській літературі (Д. Белл, К. Поппер). Адепти футурології, свідомо відмежовуючись від пророцтв щодо майбутнього, писали про можливість наукового передбачення певних тенденцій суспільного розвитку. Таке передбачення, на думку футурологів, повинно ґрунтуватися на аналізі наявних фактів та існуючих тенденцій, і при цьому має бути досить обережним. На кінець 60-х років ХХ ст. термін футурологія починають замінити терміном дослідження майбутнього.

Серед сучасних утопічно-футуристичних прогнозів варто звернути увагу на ідею, яку висунув Тоффлер, в якій йдеться про те, що швидка зміна може фундаментальним чином змінювати спосіб взаємодії людей. Виникає стан буття, яке Тоффлер називає «високою швидкоплинністю», коли стосунки тривають все менше, а люди, ідеї і організації швидше відживають свій вік.

Також досить цікаві прогнози висуває американський науковець японського походження у галузі теоретичної фізики Мітіо Каку, котрий пророкує, що комп'ютери зможуть читати наші думки, а це, в свою чергу, дозволить нам пересувати об'єкти і управляти машинами просто силою думки. Він також прогнозує прогрес у сфері біотехнологій, який дозволить людям збільшити тривалість життя і створити нові організми, яких в природі не існує.

Один із найвідоміших прогнозистів так званого «нафтового піку» є Пол Робертс, який говорить, що світ, можливо, вже досяг максимального порога виробництва бензину, а значить, кількість природних запасів сировини може вичерпатися вже в найближчі десять-двадцять років.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що роль утопії у футурологічному дискурсі сучасності зводиться не тільки до нездійсненого, а й соціально важливого та необхідного.

Віра Муляр,

*студентка II курсу ННІ водного господарства та природокористування
Національного університету водного господарства
та природокористування (м. Рівне)*

Науковий керівник: Світлана Гуменюк,
*кандидат філософських наук, доцент кафедри українознавства
Національного університету водного господарства
та природокористування (м. Рівне)*

ІВАН МАРЧУК – ХУДОЖНИК, ГРОМАДЯНИН, ОСОБИСТІТЬ

Ми живемо у час стрімких змін: і етичних, і культурних, і світоглядних. Сьогодні заважає людині зосередити свою увагу на чомусь достойному, справжньому, пропонуючи карколомні рекламні проекти і величезну кількість комерційної продукції. Однак, є митці, які ніби виривають нас із виру буденності і переносяться у захоплюючий світ вічного мистецтва. До них безперечно належить український художник Іван Марчук, легендарна постать українського мистецтва, митець великої сили, багатой творчої інтуїції, майстер досконалої живописної пластики, один із найвизначніших художників сучасності, картини якого без перебільшення є на всіх континентах світу.

Малювати він почав ще у дитинстві. Дорослі говорили про перспективи роботи хірургом та біологом, але переміг художник. Квітами з-під хати на клаптиках паперу з татової сумки маленький хлопчик малював свої перші

роботи. Навчання у Львівському училищі на відділенні декоративного розпису та кафедрі кераміки Львівського інституту прикладного мистецтва дає Марчуку знання та техніку. Художник досліджує світові мистецькі течії, принципово обходить соцреалізм та фанатично шукає свій шлях.

Іван Марчук є засновником нових стилів у мистецтві, зокрема «пльонтанізму» (таку назву митець жартома дав своєму стилю — від слів «плести», «пльонтати»: картини ніби створені з клубочків чудернацьких ниток). Авторська техніка передачі зображення — пльонтанізм (від діалектизму «пльонтати» — плести, заплітати, переплітати): нанесення фарби тонкими кольоровими лініями, їх переплетення під різними кутами, чим досягається ефект об'ємності й світіння. Таке зображення, балансуючи на межі рукотворного і технологічного, через складність філігранного виконання і трудомісткість практично не підлягає повторенню. Вперше застосував у пейзажі (1972). Згодом термін пльонтанізм, набув значення авторського творчого методу — оригінальної системи світосприймання і його передачі на полотні, для якого характерна асиметрія ритмічних скорочень у кольорі й штрихах (мазках), метафоричність і символізм, деформація зображень, чим досягається ефект кульмінаційної напруги статичних образів; зосередження довкола тем екзистенції, буття людини, її місця у світі та проблем самопізнання.

«Взагалі мистецтво зробило величезний крок уперед. Що там ті китайці з їхніми пензликами, японські мініатюри і весь цей Іван Марчук з його космічно-капілярною технікою, всі ті голоси його душі і «Нові експресії»? Вчорашній день. Нафталін. Сучасне мистецтво не визнає канонів. ...На фіг талант, натхнення, якісь там ідеї. Головне, щоб було стьобно»- саме про таких митців, як Іван Марчук говорить Ліна Костенко у своєму відомому творі «Записки українського самашедшого».

Про самого себе художник Іван Марчук писав: «Як мене питають "Звідки це, звідки це?", я кажу: я піднявся, пробив небо, подивився, що там робиться, побачив фантастичну картину, порізав її на кусочки, щоб це влізло мені в майстерню, і почав малювати. Я на кожному кроці

бачу красу, і мені її хочеться відтворити. Ніде в світі немає такої гарної землі, як тут».

Своїм життям і творчістю Іван Марчук підкреслює, що батьківщина для нього не порожнє слово, а метафізичне поняття яке наповнює смыслом людське життя.

Література

1. https://24tv.ua/ivan_marchuk_genialniy_hudozhnik_shho_ne_prodaye_svoyih_kartin_n23635
2. Гарасимюк М. Іван Марчук як особистість та художник / М. Гарасимюк // Кур'єр Кривбасу. – 2010
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/Марчук_Іван_Степанович
4. <http://www.library.tnpu.edu.ua/index.php/exhibitions/183-marchuk>

Олег Креденцер,

студент групи ПМК-6 Київського університету права НАН України;

Науковий керівник: Тетяна Гарасевич,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри галузевих правових наук
Київського університету права НАН України*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ

До останнього часу питання протидії тероризму в Україні мали здебільшого теоретичний характер. Тому, коли нещодавно наша країна зіштовхнулася з численними зухвалими проявами тероризму, це стало серйозним викликом для кримінально-правової політики України та гостро поставило питання щодо її готовності ефективно протидіяти цьому суспільно небезпечному явищу.

У сучасних умовах існування збройного конфлікту на території України та проведення антитерористичної операції на території Луганської та Донецької областей особливої актуальності набула кваліфікація злочинних проявів, що мають місце в цих регіонах. Особливо складним стає кваліфікація злочинів терористичної спрямованості, а саме тероризму та фінансування тероризму.

Ризик фінансування тероризму слід розглядати як похідну від *загрози* терористичної діяльності та *вразливості* фінансової системи бути використаною з метою фінансування такої діяльності.

Поняття «вразливість», в тому сенсі, в якому воно використовується при проведенні оцінки ризиків, включає в себе ті області, в яких загроза може реалізуватися, або те, що може підтримувати або сприяти її реалізації.

Ефективними заходами щодо протидії та фінансування тероризму є винесення Постанови Кабінетом Міністрів України і Національним банком України «Про затвердження Плану заходів на 2016 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – План), а також розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року» (далі – Стратегія).

Відповідно до Плану:

1) правоохоронні та інші державні органи повинні:

-здійснювати виявлення фінансових операцій, стосовно яких є достатні підстави для підозри в тому, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму;

-забезпечити проведення моніторингу фінансових операцій з метою виявлення фактів фінансування тероризму;

2) державна служба фінансового моніторингу повинна забезпечити функціонування та розвиток єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; висвітлювати в засобах масової інформації результати заходів, вжитих державними органами у сфері запобігання та протидії легалізації

(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [4].

Метою Стратегії є законодавче, організаційне та інституційне удосконалення та забезпечення стабільного функціонування національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

У сфері протидії фінансування тероризму, відповідно до Стратегії, необхідно вжити таких заходів:

- приведення національного законодавства у відповідність з вимогами міжнародних стандартів;
- принципової, послідовної та ефективної боротьби з тероризмом і його фінансуванням;
- запобігання виникненню умов для фінансування тероризму;
- забезпечення реалізації положень Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення”;
- розроблення щороку плану заходів із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;
- удосконалення порядку формування правоохоронними органами статистичної звітності щодо протидії фінансування тероризму;
- виявлення фінансових операцій, пов’язаних із фінансуванням тероризму;
- підвищення ефективності роботи з підготовки та підвищення кваліфікації співробітників спеціальних підрозділів правоохоронних органів, які беруть участь у виявленні, розкритті та розслідуванні фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

- розроблення ефективного механізму доступу фізичних та юридичних осіб, а також засобів масової інформації до публічної інформації про результати діяльності державних органів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

- забезпечення прозорості діяльності державних органів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [5].

Під час аналізу фінансових операцій наявність підозр, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму суб'єктам необхідно мати чітке розуміння того, що фінансування тероризму може здійснюватись, зокрема, як терористичними організаціями, які вдають із себе законних юридичних осіб, так і шляхом використання законних юридичних осіб, як каналів для фінансування тероризму.

З метою зменшення ризиків суб'єктів бути використаними злочинцями з метою фінансування тероризму, Держслужба фінмоніторингу України рекомендує суб'єктам використовувати право відмовитися від проведення фінансової операції у разі, якщо фінансова операція містить ознаки такої, що згідно із Законом підлягає фінансовому моніторингу, у тому числі, у відношенні яких, виникли підозри, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму та повідомляти про це Держфінмоніторинг України протягом одного робочого дня, але не пізніше наступного робочого дня з дня відмови [3].

Ризик фінансування тероризму слід розглядати як похідну від загрози терористичної діяльності та вразливості фінансової системи бути використаною з метою фінансування такої діяльності. Головною метою, яку переслідує терорист – є одержання ресурсів необхідних для проведення терористичних дій.

На нашу думку, основною проблемою для фінансових закладів є те, що вони повинні відслідковувати не тільки джерела надходження коштів, а й напрями їх використання.

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996 - № 30.
2. Кримінальний кодекс України - 05.04.2001 - № 2341-III.
3. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» -14.10.2014 - № 1702-VII.
4. Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України «Про затвердження плану заходів на 2016 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» - 11.02.2016 - № 103.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року» - 30.12.2015 - № 1407-р.

Аліна Коленіченко,

студентка групи ПМК-62

Київського університету права НАН України;

Науковий керівник: Тетяна Тарасевич,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри галузевих правових наук

Київського університету права НАН України

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ФІКТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

В Україні активно здійснюються реформи податкового, господарського, бюджетного законодавства, проведена гуманізація кримінального законодавства. В той же час, фіктивне підприємництво як ключова складова тіньової економіки спотворює економічний уклад суспільства, тим самим створюючи перешкоди для переходу від пострадянських форм господарювання

до сучасної багатоукладної економіки, інтегрованої до світового господарства. Зокрема, зменшуються надходження до бюджетів усіх рівнів, занадто ризикованим залишається іноземне інвестування у вітчизняну економіку.

Проведене дослідження судової практики засвідчує, що слідчі органи не в повному обсязі встановлюють всі обставини справ, обмежуються лише встановленням підставних осіб, лишаючи за межами слідства та кримінальної відповідальності осіб, які фактично організують, створюють та використовують в подальшому фіктивні підприємства для вчинення інших, більш тяжких злочинів, діючи з метою незаконного збагачення.

Вчені зазначають, що стаття 205 КК, на жаль, не повністю відповідає новітнім тенденціям і вимогам сучасного етапу боротьби з економічною злочинністю, оскільки зберегла низку недоліків своєї попередниці і не в повній мірі врахувала пропозиції провідних учених щодо удосконалення законодавства, спрямованого на боротьбу з фіктивним підприємництвом, зокрема:

- не охоплює фіктивне підприємництво, яке може прикриватись організаційно-правовою формою індивідуального підприємства, коли суб'єктом підприємницької діяльності виступає фізична особа, яка діє без створення юридичної особи;

- не охоплює випадки створення непідприємницьких товариств, громадських організацій, благодійних фондів, споживчих кооперативів та інших неприбуткових організацій для прикриття незаконної, у тому числі злочинної, діяльності;

- законодавець не сприйняв ідею про виділення в якості самостійної форми фіктивного підприємства, альтернативної створенню і придбанню юридичних осіб – підприємницьких структур, укладання службовими особами або власниками діючих суб'єктів підприємства господарських чи фінансових угод без наміру їх виконання [1, с. 18-19, 21].

Окремі автори ставлять питання, в чому полягає соціальна обумовленість запровадження кримінальної відповідальності за готування до діянь, які злочином не визнаються (мається на увазі «незаконна діяльність») як складова

диспозиції статті 205 КК – В.Б.) [2, с. 131].

Разом з тим, не підлягає сумніву теза про те, що соціальна сутність фіктивного підприємництва повністю відповідає розумінню соціальної сутності злочину і, як наслідок, є підставою криміналізації такого діяння.

Зазначаючи, що криміналізація фіктивних дій в підприємстві відповідає підставам криміналізації суспільно небезпечних діянь, Е.П. Соловйов підкреслює, що при здійсненні криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності не повною мірою використовуються можливості об'єднання в єдиний склад злочину діянь, які посягають на єдиний безпосередній об'єкт, мають значні подібності в об'єктивній стороні та не відрізняються за суб'єктивними й кваліфікуючими ознаками [3, с. 5, 10].

М.Л. Давиденко вказує на те, що криміналізація діяння, передбаченого статтею 205, та суміжних злочинів була викликана тим, що ринкова економіка у цивілізованих її формах може існувати лише там, де існує вільне підприємство, засноване на ініціативній, самостійній діяльності громадян. Держава, заінтересована у розвитку економіки, повинно забезпечити не лише підтримку вільного підприємства, але й правопорядок у відповідній сфері, одним із засобів чого є встановлення кримінальної відповідальності [4, с. 35].

Господарський механізм встановлює порядок здійснення господарської діяльності, він формується через узгодження економічних інтересів особи, суспільства та держави і базується на відповідних принципах. Напевно, необхідно ще додати, що не господарський механізм держави в цілому є об'єктом злочинів у сфері господарської діяльності, а тільки ті його складові (йдеться про суспільні відносини), які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність [5, с. 11-24], або фінансово-господарську діяльність, під якою можна розуміти будь-яку господарську діяльність з метою отримання кінцевого фінансового результату.

Характеризуючи злочини у сфері господарської діяльності, слід також зазначити, що: 1) кримінальну відповідальність за діяння у сфері господарської

діяльності передбачено лише в разі заподіяння істотної шкоди об'єкту посягання; 2) як правило, ці злочини вчиняються умисно.

Також характерною особливістю більшості складів господарських злочинів є те, що диспозиції статей, в яких вони описуються, є описово-бланкетними. Це зумовлює необхідність для визначення змісту ознак складів господарських злочинів звертатись до нормативно-правових актів, якими регулюються відповідні відносини в тій чи іншій галузі господарської діяльності.

Саме ж господарське законодавство ще не достатньо врегульоване, зазнає постійних змін, зустрічаються протиріччя (суперечності) між окремими нормативними актами, що призводить до різного розуміння змісту окремих ознак більшості господарських злочинів працівниками правозастосовчих органів та вченими. Усе це не сприяє становленню однакової слідчої та судової практики.

Підсумовуючи викладе теоретичних позицій щодо визначення злочинів у сфері господарської діяльності, необхідно врахувати позитивні надбання вітчизняної науки кримінального права, і синтезувати наступну дефініцію: “Злочини у сфері господарської діяльності – це умисні діяння, що заподіюють істотну шкоду суспільним відносинам, які забезпечують належні виробництво продукції, торгівлю, надання послуг, виконання робіт, їх споживання та облік”.

Література

1. Білоус В.В. Проблеми методики розслідування фіктивного підприємництва: дис канд. юрид. наук: 12.00.09 / Василь Васильович Білоус. – Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х., 2004. – 211 с.
2. Цесарський М.О. Про необхідність визначення понять «фіктивний суб'єкт підприємництва» та «конвертаційний центр» / Михайло Олександрович Цесарський // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 24 квітня 2009 р.) / Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка – Донецьк: «Норд Комп'ютер», 2009. – С. 129-132.
3. Соловійов Е.П. Теоретичні та практичні питання кримінальної відповідальності за фіктивні дії в підприємстві: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 / Соловійов Едуард Петрович. – Донецьк: Донецький юридичний інститут МВС при Донецькому національному університеті, 2005. – 251 с.
4. Давиденко М.Л. Незаконне підприємництво: кримінологічне дослідження: дис..... канд. юрид.

5. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: Монографія. – К.: Юридична практика, 2003. – 924 с.

Альона Коняхіна,
студентка групи ПМК-62

Київського університету права НАН України;

Науковий керівник: Тетяна Тарасевич,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
галузевих правових наук*

Київського університету права НАН України

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Перетворення в Україні на шляху формування правової демократичної держави зумовили внесення змін до основних положень кримінальної політики. Серед основоположних ідей на перший план вийшли гуманізм та лібералізм. У першу чергу це стосується протидії злочинності неповнолітніх та питань справедливого поводження з ними.

Проаналізувавши сучасні тенденції законодавчого регулювання в сфері кримінальної політики, можна зробити висновок про надання неповнолітньому статусу особливого суб'єкта кримінальних правових відносин, що потребує додаткового та детального відображення в нормах кримінального права.

Багато відомих учених, зокрема, Л.В. Багрій-Шахматова, М.І. Бажанов, В.О. Глушков, Т.А. Денісова, А.Ф. Зелінський, В.О. Навроцький та інші займалися вивченням інституту кримінального покарання, особливу увагу приділяючи проблемам призначення покарань неповнолітнім особам.

Відповідно до положень Мінімальних стандартних правил ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх, «неповнолітнім є дитина або молода людина, яка в рамках існуючої правової системи може

притягати за правопорушення до відповідальності в такій формі, яка відрізняється від форми відповідальності, застосовної до дорослого»[1].

У теорії кримінального права та кримінальному законодавстві, як на вітчизняному, так і на міжнародному рівні досі залишаються актуальними питання:

- на якому віковому етапі та рівні розвитку особа стає суб'єктом кримінально-правових відносин;
- які межі кримінальної відповідальності будуть більш оптимальними для застосування та як психічний стан, патологічні відхилення впливають на призначення покарань[6].

Першою й основною особливістю, що робить неповнолітнього особливим суб'єктом кримінально-правових відносин є вік кримінальної відповідальності. У ст. 22 КК України зазначається, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років, а за окремі види злочинів (перелік яких чітко регламентований кримінальним законодавством) від відповідальності та покарання протягом останніх з 14-річного віку.

Досягнення певного віку є основною умовою настання кримінальної відповідальності. Віком прийнято називати періоди розвитку людини, які характеризуються якісними змінами у фізичних і психічних процесах і підлеглі особливим закономірностям в їх протіканні.

Запровадження вікових меж кримінальної відповідальності зумовлене існуючими у конкретному суспільстві уявленнями про набуття більшістю його членів здатності розуміти суспільний характер своїх дій та їх наслідків (у тому числі суспільно небезпечних) із моменту досягнення певного віку.

Останнім часом, ми спостерігаємо тенденцію зростання злочинності серед неповнолітніх, у зв'язку з чим постає питання про необхідність як зниження, так і розширення меж віку кримінальної відповідальності. Деякі вчені-юристи, з огляду на те, що суспільно небезпечні діяння вчиняють особи до 14 років,

пропонують переглянути положення кримінального законодавства України щодо віку кримінальної відповідальності.

На думку О. О. Северина потрібно знизити вікову межу кримінальної відповідальності до тринадцяти років осіб, які вчинили вбивство, умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, крадіжку, грабіж, розбій, хуліганство при обтяжувальних обставинах [2, с. 35].

Е. І. Цимбал, у свою чергу, пропонує розподілити віковий поріг кримінальної відповідальності на чотири групи: діти до 11 років; підлітки 11–14 років; підлітки 14–16 років та неповнолітні 16–18 років. На його думку, діти віком до 11 років перебувають поза сферою кримінально-правового впливу і не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності; неповнолітні віком від 11 до 14 років притягуються до кримінальної відповідальності лише за вичерпний перелік злочинів, за умови підтвердження висновком експертизи відповідальності фактичного рівня розвитку їх хронологічному віку, достатнього для винної відповідальності [5, с. 10].

Проблема доцільності зниження чи підвищення віку кримінальної відповідальності носить комплексний характер. При вирішенні даного питання необхідно враховувати сукупність чинників, що дозволяють судити про усвідомлену, цілеспрямовану поведінку дитини. Тобто, вести мову про зміну віку кримінальної відповідальності винятково до конкретних осіб, врахувавши всі їх індивідуальні особливості розвитку. Потрібна можливість залучення до кримінальної відповідальності осіб, які за своїми психофізичними особливостями відповідають рівню розвитку неповнолітнього, здатні усвідомлювати суспільну небезпечність своїх дій та нести за це відповідальність.

З урахуванням соціально-психологічних особливостей серед неповнолітніх можна виділити дві основні вікові групи, правове положення яких в інституті покарання повинно бути диференційоване, а особливості віку повинні бути враховані при індивідуалізації покарання:

- 1) неповнолітні у віці від 14 до 16 років;
- 2) неповнолітні у віці від 16 до 18 років.

В певних межах при індивідуалізації покарання неповнолітній особі в суді повинні враховуватися умови етичного виховання особи, наприклад: наявність сприятливих для перевиховання умов в сім'ї, наявність трудового або педагогічного колективу, охочого і здатного здійснити перевиховання, майбутній найближчим часом призов в армію тощо.

Встановлюючи конкретний вид і розмір покарання, дуже важливо взяти до уваги не тільки дані про особу неповнолітнього, але й умови, у яких може здійснюватися його етичне перевиховання та умови його втягнення в антигромадську діяльність.

На практиці нерідко зустрічаються випадки, коли неповнолітній, здійснюючи суспільно небезпечне діяння, не міг усвідомлювати свої дії і керувати ними унаслідок розумової відсталості, не пов'язаної з психічним захворюванням. Виникає питання, чи підлягає кримінальній відповідальності така особа.

Слід зазначити, що ні кримінальне, ні кримінально-процесуальне законодавство не закріпило правових наслідків встановлення розумової відсталості, не пов'язаної з психічним захворюванням.

Відставання (затримка) в психічному розвитку може бути обумовлене такими причинами:

- конституціонально-генетичними чинниками - індивідуально нижчими, ніж середній темп популяції психічного розвитку; у цих підлітків відставання в психічному розвитку часто поєднується із затримкою фізичного розвитку;

- деприваційними чинниками - недоліком уваги і любові з боку дорослих, перш за все батьків; до деприваційних чинників може бути віднесена сенсорна ізоляція (зниження зору або слуху), а також виховання дитини в іншомовному середовищі;

- біологічними чинниками - важкими хронічними соматичними захворюваннями, проте в цих випадках соматичне неблагополуччя нерідко поєднується з депривацією;

соціально-педагогічною занедбаністю - свого роду когнітивною депривацією, коли дитина виховується в умовах бездоглядності, в несприятливому мікросоціальному оточенні; ніколи не навчалася у школі або припинила навчання в молодших класах, тобто була ізольована від основних соціальних інститутів [5].

У теорії кримінального права виділяють такий різновид осудності, як «вікова осудність», під якою слід розуміти нездатність неповнолітньої особи усвідомлювати свої дії або керувати ними у момент скоєння злочину у зв'язку з розумовою відсталістю, яка не пов'язана з психічними захворюваннями.

«Вікова неосудність» базується на патологічній збитковості психіки неповнолітніх, вираженої більшою чи меншою мірою. Наявність цієї збитковості дозволяє визнати, що особа не може повною мірою усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку досконалого діяння або керувати ним. Саме в цьому значенні вікова неосудність має схожі риси з обмеженою осудністю.

Фізичні особи в стані вікової неосудності і обмеженої осудності, повністю не позбавлені здібності усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку досконалого діяння або керувати ним, зобов'язує визнавати їх за осудних. Тільки вікова неосудність має більш гуманну, ліберальну спрямованість, але яка повинна мати розумні межі.

Виявлення наявності і форми психічного розладу служить необхідною передумовою для вирішення питання про міру здатності обвинуваченого усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій або керувати ними в кримінальній ситуації. Так, якщо при виявленні у неповнолітнього обвинуваченого якого-небудь психічного розладу експерти визначають його нездатність усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій або керувати ними при здійсненні суспільно небезпечного діяння, то суд може зробити висновок про його неосудність (ст.19 КК). Це означає, що досліджуваний не підлягає кримінальній відповідальності, і з урахуванням відповіді експертів-психіатрів на питання: чи має потребу неповнолітній обвинувачений в застосуванні до нього примусових заходів медичного

характеру, і якщо так, то яких саме, судом вони можуть бути йому призначені [6].

Принцип відповідності покарання скоєному у своїй основі діє і відносно неповнолітніх. Виходячи з вікових особливостей неповнолітніх, необхідний диференційований підхід до різних вікових груп при визначенні системи покарань. Вік повинен лежати в основі диференціації кримінальної відповідальності і покарання неповнолітніх. Законодавець, будуючи системи покарань неповнолітніх, визначення розміру і зміст конкретних видів покарань, повинен враховувати періодизацію неповнолітнього віку.

Приналежність до тієї або іншої вікової групи, рівень розвитку і соціалізації, статусні характеристики неповнолітнього як правопорушника та жертви криміногенного впливу повинні враховуватися при призначенні покарання неповнолітнім як підстава індивідуалізації покарання неповнолітніх.

Таким чином, чинне кримінальне законодавство України, яке регламентує особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх, потребує подальшого доопрацювання. Для нормального функціонування системи правосуддя в справах про притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх, вона має враховувати вікові особливості неповнолітнього; юридичні гарантії захисту прав і законних інтересів неповнолітніх; повноту індивідуального соціально-психологічного дослідження особистості неповнолітнього; вибір індивідуального заходу впливу та його виконання.

Література

1. Білоконь М. А. Запобігання злочинності неповнолітніх: досвід країн Європейського Союзу: автореф. дис канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право / М. А. Білоконь – Х., 2013. – 20 с.
2. Северин О. О. Застосування до неповнолітніх заходів кримінально-правового характеру, не пов'язаних з позбавленням волі : автореф. дис..... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право / О. О. Северин – Запоріжжя, 2009. – 20 с.
3. Словник основних понять: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://medbib.in.ua/slovarosnovnyih-ponyatiy-39390.html>

4. Фельдштейн Д.И. Проблемы возрастной и педагогической психологии : избранные психологические труды / Д.И. Фельдштейн. – Москва : Международная педагогическая академия, 1995. – 368 с.
5. Цимбал Е. І. Експертна оцінка відставання в психічному розвитку, не пов'язаному з психічним розладом (методичні рекомендації, частина 1) // Незалежний психіатричний журнал. -2003. - № 4. - С 12.
6. Юзікова Н. Періодизація віку, з якого настає кримінальна відповідальність неповнолітніх: вітчизняна практика та європейський досвід / Н. Юзікова: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://do.gendocs.ru/docs/index-24101.html?page=27>.

РОЗДІЛ 2

Комунікативні стратегії сучасної лінгвістичної науки

Олексій Дацюк,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін

Рівненського інституту КУП НАНУ

Орфографію автора збережено

АКТУАЛЬНІСТЬ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ОЛЕНИ КУРИЛО ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

Олена Борисівна Курило належить до грона видатних вітчизняних мовознавців епохи Розстріляного відродження 1920-30-х років. Вона народилася 6 жовтня 1890 р. (за старим стилем) у м. Слонім нинішньої Гродненської області Республіки Білорусь у гебрейській родині. Отримала вищу філологічну освіту у Варшавському університеті напередодні Першої світової війни. Саме там вона познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком Дмитром Курилом, який після проголошення незалежності України пішов служити старшиною армії УНР і працівником пресового бюро при українській дипломатичній місії у Варшаві. Отож, на час утворення молодої української держави Олена Курило проживала вже у Києві, де брала активну участь в українізації середніх шкіл. Там вона видає найбільш популярний на той час підручник для учнів «Початкова граматики української мови» у двох частинах, що витримав 11 перевидань протягом 1918 – 1926 років. Потім вона працювала у філологічних установах ВУАН, зокрема над проектом правопису чужих слів, а також у різних комісіях (етнографічній, краєзнавчій, діалектологічній). Бібліографія її праць цього періоду залишається неповною і налічує до 30 назв. Ці дослідження свідчать про широту наукових інтересів Олени Курило. Проте після більшовицького розгрому Академії наук у 1931 р. вона була змушена переїхати з Києва до Москви, де викладала в педагогічному інституті. Хвиля репресій 1937 р. призвела до арешту Олени Курило та ув'язнення в московській слідчій тюрмі. Хоча пізніше вона була звільнена, але їй було дозволено проживати лише на півночі Росії, де вона і завершила свій земний шлях (точна дата і місце смерті невідомі). Про цю

трагедію визначної вченої-мовознавиці Юрій Шевельов написав так: «В атмосфері Росії 30-х років і пізніше Курило не мала змоги до наукової творчості або не проявила бажання віддатися їй» [1, с.60].

Багатогранність лінгвістичних зацікавлень Олени Курило можна звести до трьох основних напрямів досліджень. Це унормування української літературної мови, діалектологічні студії та пов'язане з ними вивчення історії української мови. Мовознавчі пошуки вченої базувалися на міцній науковій основі та чіткій методології, дарма що часто можна помітити в її працях певне захоплення етнографізмом, а також недостатнє використання масиву пам'яток мови. Утім, останнє швидше зумовлене умовами праці дослідниці, постійним навішуванням ярликів та врешті-решт обмеженням доступу до ареалу поширення рідної мови. «Переїнявши від Потебні і безпосередньо від його вчителя В. Гумбольдта їх національний романтизм, курило перейняла від Потебні й другу його рису, що завжди обмежувала його романтизм, - його тверезість в оцінці фактів, його чесність науковця» [1, с.67].

На наш погляд, актуальність мовознавчих досліджень для сучасного етапу розвитку української лінгвістики добре видно з її праці «Уваги до сучасної української мови», написаної у 1920 р. й двічі перевиданої у 1923 і 1925 рр. Як зауважив Петро Таращук у своїй передмові до сучасного перевидання книги, «авторка охарактеризувала найголовніші стилістично-синтаксичні особливості української мови, причому кожне своє твердження обґрунтовує прикладами з народної творчості і красного письменства, а обізнаність із тогочасним мовознавством і західноєвропейськими та слов'янськими мовами дала їй змогу наводити міжмовні паралелі, увиразнюючи риси, найпритаманніші українській мові, те, що визначає її своєрідність, робить неповторною й відрізняє від сусідніх, хоч і як близько споріднених мов, - передусім від російської» [2, с. 3-4]. Для прикладу розгляньмо, як Олена Курило пояснює вживання в українській мові паралельних зворотів з пасивними дієприслівниками і дієприкметниками: «підметові конструкції книжка **написана** чистою мовою, усі матеріяли **зібрані** докупи, і безпідметові конструкції книжку **написано** чистою мовою, усі

У підметових реченнях сила зосереджена на підметі, отже де є потреба відтінити підмет, там можна вжити підметової конструкції... У безпідметових конструкціях уся сила вислову зосереджена на присудковій – пасивному дієприслівникові, що містить у собі поняття *хтось зробив*: - *Козаченька вбито* (= *хтось убив*). *Посаджено квіти* (= *хтось посадив квіти*). Отже, коли з логічних причин не може бути того поняття *хтось зробив*, то й безпідметова конструкція з пасивним дієприслівником-присудком неможлива» [2, с. 53-54].

У ділянці фонології актуальними залишаються міркування Олени Курило про акцентологічні причини розвитку фонем *і* з *о*, *е* в нових закритих складах (*дворь* → *двір*, *печь* → *піч*). Щодо останнього, то авторка вважала це явище наслідком зміни характеру наголосу у таких словах зі спадного на висхідний. Це суперечило поширеній у той час гіпотезі, започаткованій, зокрема, О. Потебнею, що *і* у словах типу *стіл*, *річ* замінило колишні *о*, *е* через дві проміжні стадії: по-перше, у давньоукраїнських лексемах *столь*, *речь* відбулося подовження *о*, *е*, оскільки кінцеві *ъ*, *ь* поступово зникли у вимові, тому два відкриті склади у таких словах перетворилися на один закритий з подовженим голосним: *стōл*, *рѣчь*; по-друге, ці подовжені голосні перетворилися потім на дифтонги *о^і*, *е^і*, що насамкінець перетворилися на *і*. Олена Курило заперечила цю гіпотезу і натомість висунула свою версію появи *і* в закритих складах типу *стіл*, *річ*, яка полягала в тому, що «розвиток голосних у нових закритих складах в північноукраїнських і південно-західних говірках ішов самостійно» [1, с.78]. Дослідниця вважала, що переважно висхідний характер наголосу в південно-західних українських говірках. Зокрема на Поділлі, призвів до звуження голосних середнього ряду *о*, *е*. Як наслідок, в одній з наступних своїх праць Олена Курило висловлює думку про те, що «українські діалекти в їх сучасному стані дають підставу твердити, що в основі їх лежать дві звукові системи, відмінні своїми основними тенденціями [3, с.75]. Простіше кажучи, авторка фактично обґрунтувала потенційну можливість формування двох різних, хоч і споріднених мов на території сучасної України в післямонгольській період, яка, однак, з

певних позалінгвістичних причин не була реалізована. «Зрештою, розбудовуючи свою теорію двох діалектних груп, з яких склалася українська мова, Курило почасти підривала теорію прасхідньослов'янської єдності» [1, с.84].

Крім того, всебічно ерудована дослідниця порівнювала процеси розвитку фонетичної системи української мови з відповідними процесами в інших мовах, зокрема в романських. Практичні дослідження фонетичних систем різних мов допомогли Олені Курило сформулювати дуже важливий теоретичний висновок про те, що «характеристична ознака кожної фонологічної системи є взаємний стосунок фонем» [4, с.224]. Це твердження є надійним критерієм для розуміння самотності й окремішності української мови. Мав рацію Юрій Шевельов, кажучи, що зі «спостережень і висновків Курило розкривалися такі перспективи, що вся історія української мови готова була відкритися в новому світлі... Як і в випадку Ганцова, через переслідування української науки і культури ці задуми не змогли здійснитися. Від грандіозного конструктивного плану залишилося лише кілька бетонних колон, простягнених у порожню височінь, з незаповненими прямокутниками між ними. Однак і з цих недобудованих решток можна вгадати, куди йшла творча думка, хоч годі передбачити деталі замислу» [1, с.76].

Таким чином, наукова спадщина Олени Курило є важливою складовою історії розвитку української лінгвістики. Її праці потребують уважного вивчення, адже вони становлять професійний інтерес для мовознавців не лише України, а й для дослідників мовних скарбів індоевропейських, а серед них насамперед слов'янських народів.

Література

1. Шевельов Юрій. Портрети українських мовознавців. – Вид. дім «КМ Академія», 2002. – 132с.
2. Курило Олена. Уваги до сучасної української літературної мови. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 303 с.
3. Український діалектологічний збірник. – Вип. 2. – К., 1929. – 264 с.
4. Збірник Секції граматики української мови. – Вип. 1. – К.: ВУАН, 1930. – 338 с.

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін
Київського університету права НАН України*

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ЯК ОСНОВА КОМУНІКАЦІЇ ПРАВНИКА

Сьогодні вміння спілкуватися, вести переговори, заволодівати та й утримувати увагу аудиторії для сучасної людини, особливо представників правничих спеціальностей, відіграє чи не найважливішу роль. Адже уміло використовувати свої комунікативні навички в абсолютно несхожих ситуаціях і за непередбачуваних обставин здатен абсолютно не кожен. Тому важливо не лише розуміти комунікаційний посил, але й навчитися відчувати інтенційну спрямованість, тобто прогнозувати результат вербального акту залежно від характеру та способу ведення розмови.

Проте правильне формулювання своєї думки, дотримуючись усіх правил граматики, лексики, стилістики та, інколи, й пунктуації (особливо під час урочистих виступів, виголошенні промов), ще не гарантуватиме потрібного вихідного результату. Адже до уваги варто взяти аудиторію комунікаторів, враховуючи вікові та соціальні фактори, вивчити сферу їхніх інтересів та ознайомитись з відкритими або прихованими невербальними знаками-символами.

Починаючи з ХХ століття питання мовної культури в Україні стало об'єктом наукової уваги завдяки таким відомим мовознавцям як І. Огієнко, О. Потебня і В. Виноградов. Пізніше Н. Бабич, В. Князєв, І. Плотницька, П. Редін, С. Шумовицька виокремили необхідність дотримання правил комунікації у певній ситуації, наголосивши на важливості культури мовлення комунікантів будь-якої професії.

Згідно з твердженням сучасного дослідника, мовознавця Ф.С. Бацевича, основними об'єктами вивчення комунікативної лінгвістики є: а) загальні закони комунікації людей за допомогою природної мови; б) організація засобів мовного коду та інших знакових систем у процесах комунікативної взаємодії

особистостей; в) вплив на засоби мови психічних, соціальних, когнітивних, культурних та ситуативних факторів [1, с. 322].

У сучасній лінгвістиці під комунікативною стратегією розуміють оптимальну реалізацію інтенцій мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування шляхом вибору дієвих мовленнєвих ходів, а також їхньої гнучкої видозміни в конкретній ситуації. Тобто процес спілкування постає як послідовність інтеракційних ходів між адресантом і адресатом, які обумовлені їхніми комунікативними інтенціями, або намірами. Побудова мовленнєвої інтенції залежить від низки факторів: рівня знайомства співрозмовників, статі, соціальних ролей, національно-культурної належності, а також комунікативної компетентності, яка визначає які засоби мови добирає мовець. Особливістю комунікативних стратегій є їхня гнучкість і динаміка – у процесі спілкування мовленнєва поведінка зазнає постійних коригувань залежно від контексту дискурсу, який повсякчас доповнюється і змінюється. [4, с. 81]

Однак, незалежно від комунікативного наміру, основоположним фактором мовленнєвої культури юриста, як і комунікаторів іншого фаху, залишається дотримання граматичних правил, загальноприйнятих літературних норм у використанні лексичних, фонетичних, морфологічних, синтаксичних і стилістичних засобів мови. Адже, як відомо, культура мовлення визначається, перш за все, точністю виголошених слів, виразністю фраз і, найголовніше, майстерністю комунікатора у застосуванні варіантів висловлювання, які є важливими засобами як комунікації, так і культури мовлення у цілому.

Як бачимо, мовленнєва комунікація є важливим і цілком закономірним явищем сучасного підходу до вивчення мови. Раніше у центрі уваги лінгвістики була мова, що існує окремо від людини, нині об'єктом дослідження є зв'язок мови з людиною, психологічні та соціальні простори, що їх об'єднують. Тому комунікативні знання для юриста є важливими технологічними та практичними факторами, які впливають на способи поведінки, прийоми й тактики, необхідні у професійній діяльності. Адже мовлення правника повинно бути не лише чітким і лаконічним, а й лексично збагаченим і синтаксично різноманітним.

Література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Ф.С. Бацевич. – К., 2004.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми. Підручник. – Полтава, Довкілля. – К., 2008. – 712 с.
3. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації: навчальний посібник. – ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.
4. http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/maslova_pryntsypy.pdf

Раїса Попович,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
іноземних мов Національного університету
водного господарства та природокористування (м. Рівне);*

Валентина Молчанець,

*студентка V курсу ННІ агроєкології
та землеустрою Національного університету
водного господарства та природокористування (м. Рівне)*

ДО ПИТАННЯ НАПИСАННЯ З ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ ІМЕННИКІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Вже при першому знайомстві з німецькою мовою викликає здивування факт написання всіх іменників з великої літери, причому не тільки тих, що називають живі істоти, а й предмети та абстрактні поняття.

Позитивною стороною цієї мовної норми є відсутність проблеми, з якої літери писати той чи інший іменник. Проте нерідко у людей, які вивчають німецьку мову та навіть вчителів, викладачів, які цю мову викладають, виникає запитання, чому ж все-таки іменники в німецькій мові пишуться з великої літери та як взагалі сформувався таке досить цікаве та не властиве жодній іншій мові правило.

Варто зауважити, що далеко не кожен німець знає пояснення цього мовного явища. Тому багато хто жартома відповідає, що таким чином німці виділяються серед інших мов [1]. Аналіз так званої Jugendsprache (молодіжна мова) свідчить про те, що молоде покоління не тільки не цікавиться причиною такої

особливості, а й дуже часто взагалі ігнорує цю норму, особливо при спілкуванні в соціальних мережах.

Оскільки в німецькій мові внаслідок субстантивації дієслова багато іменників та дієслів звучать однаково (schreiben – das Schreiben, gehen – das Gehen), дехто пояснює введення великої літери намаганням виділити іменники. Проте таким чином можна було б пояснити цю норму при вживанні іменника на письмі, але вона стає недоречною щодо усного мовлення. Тим більше, таких випадків немало й у інших мовах, зокрема англійській, яка належить до однієї й тієї ж групи германських мов. Подібні випадки знаходимо у мовах, що належать до інших мовних груп, наприклад у романських мовах: французькій, іспанській. Тому пояснення, очевидно, слід шукати в іншому.

Як зауважують дослідники німецької орфографії, велика літера на початку іменників з'явилась ще в Середньовіччі. Відомо, що в той час у суспільстві одну з провідних ролей відігравала релігія. В знак схиляння перед Богом у всіх письмових документах його ім'я писалось з великої літери – Gott [2]. Тодішні ж феодалі, намагаючись протиставити себе простому народу та підкреслити прихильність до них Бога і навіть поставити себе поряд з Богом, наполягли на тому, щоб їхні титули (герцоги, барони, князі та ін.) у письмових документах писалися також з великої літери.

Подальшим важливим чинником написання інших іменників з великої літери став переклад з латинської мови на німецьку Біблії, виконаний у середині XVI століття одним з ініціаторів Реформації, німецьким богословом Мартіном Лютером.

Німецькомовний переклад Біблії став величезним внеском не тільки в розвиток і становлення загальнонімецької національної мови та культури, а й важливим кроком до об'єднання земель. Біблія, а з нею і єдина мова, поступово поширювалась по всій країні, об'єднуючи землі та народ. Разом з цим поширювались і зміцнювались мовні норми, що використовувались автором перекладу. Однією з таких норм стало написання з великої літери не тільки назв

титулованих персон, а й найменувань усіх станів і посад, наприклад знаті, торговців, робітників, селян та ін. [2].

При подальших реформуваннях німецької мови, що відбувалися уже у XVIII ст., була внесена пропозиція писати з великої літери не тільки титули, звання та посади, а й взагалі всі іменники. Ініціатором таких нововведень став німецький письменник, філолог Йоганн Готтшед. На його думку, завдяки написанню іменників з великої літери можна вдало розподіляти смислове навантаження в реченнях, виділяти в них домінанти [3]. Проте з такою аргументацією можна не погодитись, адже вона стосується лише вживання іменників на письмі і не є релевантною для усного мовлення. Тому пропозиція Готтшеда не відразу була прийнята всіма представниками німецької науки та культури. Багато хто вважав, що писати абсолютно всі іменники з великої літери - це надмірність, непотрібне навантаження на мову [2].

Важливу роль в остаточному вирішенні цього питання відіграв один з найвідоміших філологів і лексикографів Німеччини - Конрад Дуден, автор серії словників Duden, у тому числі «Повного орфографічного словника німецької мови» (1880р.). У 1901 р. на «Державній орфографічній конференції» в м. Берлін, у якій брав участь і Конрад Дуден, була офіційно затверджена норма правопису всіх без винятку іменників з великої літери, яка діє й донині [4].

Цікаво зазначити, що обговорення та суперечки щодо цього питання виникають і в сьогоднішні дні. Так, перед прийняттям нового німецького правопису (1996 р.) відбувалися численні дискусії, під час яких висловлювались пропозиції переходу до написання всіх іменників з малої літери. Проте дана норма не була підтримана більшістю учасників дискусії, оскільки головною метою реформи німецького правопису було полегшення та спрощення мовних правил, а не повна їх зміна [5].

Таким чином, існуюча нині норма написання іменників з великої літери пройшла довгий шлях змін та доповнень аж до поширення правила на всі іменники, хоча дискусії щодо цього питання не припиняються й сьогодні.

Література

1. Режим доступу: http://www.de-online.ru/grosse_buchstaben

2. Hans-Georg Müller: *Der Majuskelgebrauch im Deutschen: Groß- und Kleinschreibung theoretisch, empirisch, ontogenetisch.* (Germanistische Linguistik, Band 305), Walter de Gruyter, Berlin/Boston 2016
3. Walter Benjamin, *Gesammelte Schriften*, Frankfurt a. M. 1980, Bd. 1, S. 382
4. Michael Schneider: Geschichte der deutschen Orthographie unter besonderer Berücksichtigung der Entwicklung seit 1994. Materialien zur (neuen) deutschen Orthographie, Universität Marburg, S. 1–30
5. Lutz Kuntzsch. *Die neue deutsche Rechtschreibung. Regeln - Übersichten - Übungen.* – Moskau: Gotica, 1999. – 90 S.

Альона Літвінчук,

старший викладач кафедри іноземних мов

Національного університету водного господарства та природокористування

(м. Рівне);

Тетяна Левосюк,

студентка 1-го курсу ННІЕМ

Національного університету водного господарства та природокористування

(м. Рівне)

МОВНА ЕКОНОМІЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стрімкий розвиток технологій і необхідність обміну великими масивами інформації підвищує актуальність аналізу принципу заощадження мовних засобів. Особливо яскравого вираження отримало явище економії в англійській мові, яка є міжнародною мовою спілкування, бізнесу, науки і сучасних технологій, дипломатії і дозвілля, та є основним засобом ведення «глобального діалогу». Бажання людини затратити мінімум зусиль в процесі комунікації упродовж століть впливає на зміни, які відбуваються в мові і мовленні, та спричиняє поширення такого лінгвістичного явища, як мовна економія.

У динамічному процесі лінгвістичних змін, слова постійно скорочуються, переставляються, усуваються, запозичуються та змінюються за змістом. Серед поширених тенденцій заощадження мовних засобів особливо актуальним в англійській мові є такий принцип лексичної економії, як утворення акронімів.

Акронім утворюється з перших літер слів у словосполученні та вимовляється як єдине слово, закріплюється в мові та набуває граматичних ознак. Популярність акронімів зростає з розвитком комунікаційних технологій, мережі Інтернет та соціальних мереж.

В сучасній англійській мові акроніми зустрічаються скрізь, однак найбільш уживаними вони стали саме у процесі он-лайн спілкування. Чи не найпопулярнішим стало скорочення *OK* «*Okay*», що означає «добре, гаразд» (також вживається, коли запитуємо про стан здоров'я «*Are you OK?*») та використовується у спілкуванні щодня.

Наведемо ще декілька прикладів не менш популярних акронімів у сучасній англійській мові:

- «*LOL*», що розшифровується як «*Laughing out loud*» та означає «голосно сміятися»;
- «*IMO (IMHO)*» – «*in my (humble) opinion*», що має значення «на мою (скромну) думку» та використовується для акцентування на суб'єктивності висловлювання;
- «*ASAP*» – «*as soon as possible*» висловлює надію на «якнайшвидше» виконання доручення;
- «*HAND*» – «*Have a nice day*», що перекладається, як «Вдалого дня»;
- «*LMK*» – «*Let me know*» виражає прохання повідомити про щось;
- «*TTY*» – «*Talk to you later*», що означає «поговоримо пізніше»;
- «*BBIAM*» – «*Be back in a minute*» – «повернусь за хвилину».

Все більшої популярності також сьогодні набуває явище скорочення слова, або його частини до однієї букви, або навіть цифри. Так, дієслово *бачити* «*See*» замінюється однією літерою «*S*», займенник «*you*» – літерою «*U*», дієслово «*hate*» (*ненавидіти*) – комбінацією «*H8*», «*later*» (*пізніше*) – «*L8R*», «*please*» (*будь-ласка*) скорочується до «*plz*».

Таким чином невеликий текст, на зразок «*See you later. Have a nice day!*» можна скоротити до форми «*S U L8R HAND*».

Ще однією тенденцією мовних скорочень є використання лише приголосних літер, наприклад: «wknd» замість «weekend», «btw» – «between», «txt» – «text», «frnd» – «friend».

Наведемо приклад текстового повідомлення із використанням згаданих вище типів скорочень: My wknd (*weekend*) was very gd (*good*), thk u (*thank you*). I was glad 2 (*to*) C (*see*) my frnd (*friend*). ІМНО (*in my humble opinion*), he's gr8t (*great*). Thnx(*thanks*) 4 (*for*) advice.

Отже, явище мовної економії стає обов'язковим для вивчення, щоб досягти порозуміння у сучасному світі.

Література

1. english4u.dp. uaru.
2. SMS language. <http://en.wikipedia.org>

Ірина Лелет,
старший викладач кафедри професійної англійської мови
Одеського національного морського університету
та природокористування

21ST CENTURY SKILLS FOR ENGLISH LEARNERS

What are 21st century skills? The notion of 21st century skills can be interpreted quite broadly; there is no single universally accepted classification or an established definition. 21-century skills are a set of knowledge and skills, such as critical thinking, creativity, independence, joint problem solving and digital literacy, necessary for life and work in modern post-industrial high-tech society.

The development of these competencies is one of the leading trends in education now. The main challenge before teachers of English in this regard is to combine teaching their subject with training skills of 21st century. How are 21st century skills related to teaching English?

If we consider 21st century skills in the context of teaching English, we think we can highlight the need to improve the following competencies:

- ability to analyze, synthesize and evaluate materials in English;

respect for representatives of other cultures, ability to work in multicultural environment and be ready for daily, global interaction;

- ability to organize students' time and self-discipline, necessary for self-improvement of the language;
- ability to form students' point of view on a particular issue and express it in English;
- study materials and solve problems written in English in a highly technologically advanced atmosphere;
- willingness to experiment with the language and desire to solve new communicative tasks;
- ability to navigate in the English-language digital content, and use software with the English interface;
- be cable of adaptive, flexible and creative thinking. [1, 4-5]

The list is far from exhaustive, but it shows how important the skills of the 21st century are in teaching English these days - in a world where English often acts as a *lingua franca*, i.e. a language adopted as a common language for speakers whose native languages are different.

21st century skills can be summarized by the 4Cs:

- Communication
- Critical Thinking
- Creativity
- Collaboration.

The phrase “21st century skills” means innovation, development and major advances of tech industries. But the abovementioned skills do not imply a highly technological classroom. A modern class can be a low-budget place. “Preparing learners of English for the 21st century goes a bit above and beyond the basics of the walls of the English language classroom. And yet, preparing our students for the 21st century does not require a classroom that looks like the set of a science fiction movie. In fact, several teachers have proved that you can embed 21st century skills be utilizing the most important resource available in the classroom.” [2]

By applying these four skills necessary for learners of English, we can make a typical lesson into something interesting and useful for students. Here is an example of classroom tasks which will engage students with 21st century skills and show the effective ways of learning. Let's consider a lesson "My favourite TV programme."

Collaboration: In small groups the learners create a survey to find out the students' interest in 10 different TV programmes.

Communication: After completing this task, the students draw a graph, either a pie or a bar one, discuss the results of the survey and decide what TV programmes are the popular.

Critical Thinking: The students compare their answers with the groupmates' lists and prepare a report in order to note the differences.

Creativity: In small groups the students analyse data collected from other groups and create an advertisement to promote the programmes which the students liked the least. The task is to convince the students to change their opinion, for example, about documentary films, which took the 10th place in the groups.

Such tasks will definitely connect the learners to the real world because they deal with the students' real interests. As Katherine Bilborough emphasizes, "... for a learner to customise his learning to maximum effect, he needs to try out as many approaches as possible to make a competent analysis of the result. This means stepping outside their perceived comfort zones at times, trying new ways of doing things and learning how to do constructive self-evaluation." [3]

The world around us is changing, the language itself and the goals of its study are changing as well, and there is a need for new interpersonal, cognitive and technical skills, without which it is impossible to communicate effectively. And this means that in the near future the skills of the 21st century will integrate more and more into teaching of English.

References

1. Saavedra A., Opfer D. Teaching and Learning 21st Century Skills: Lessons from the Learning Sciences / Anna Saavedra, Darleen Opfer. - New York: Asia Society, 2012. - 35 c.
2. Davila S. 21st century skills and the English language classroom [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.english.com/21st-century-skills>.

Людмила Окулова,
*старший викладач кафедри професійної англійської мови
Одеського національного морського університету*

К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ КАК ОДНОЙ ИЗ ЗАДАЧ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Почему сегодня стало так важно прививать студентам навыки международной коммуникации? Почему сейчас ни один квалифицированный преподаватель иностранного языка не должен представлять себе процесс обучения иностранному языку без приобщения студентов к культуре страны или стран преподаваемого языка? Один из ответов на этот вопрос заключается в том, что язык не существует вне культуры, он носитель и передатчик культурных ценностей, орудие и инструмент той культуры, частью которой он является. И в процессе изучения иностранного языка студенты узнают много из того, что представляет собой иностранная культура: знакомятся с историей, географией, экономикой страны, ее искусством, политикой, традициями и обычаями, правилами поведения в различных социальных контекстах, то есть получают фоновые знания об иностранной культуре, без которых нельзя по-настоящему знать иностранный язык. «Главный ответ на вопрос о решении актуальных задач обучения иностранным языкам как средству коммуникации между представителями разных народов и культур заключается в том, что языки должны изучаться в неразрывном единстве с миром и культурой народов, говорящих на этих языках» [1, с. 17]. И помимо того, что в процессе обучения иностранному языку студенты получают знания об иной культуре, «каждый урок иностранного языка – это перекресток культур, это практика международной коммуникации, потому что каждое иностранное слово представляет

иностранный мир и иностранную культуру: за каждым словом стоит национальное сознание и представление о мире» [1, с. 24]. Культура не просто влияет на наше мировосприятие – она формирует его, равно как и наши взаимоотношения с людьми, чувства, мысли, поведение и т.д. И ощущать это мы начинаем, лишь контактируя с представителями других культур, ибо мы, по меткому выражению культуролога Нэнси Адлер, «культурно слепы», то есть не осознаем воздействия собственной культуры. [2, с. 31].

Можно привести очень простое сравнение: мы ходим, дышим, говорим – и совершенно не задумываемся о том, как именно функционирует наш организм. Мы начинаем интересоваться анатомией и физиологией своего тела только тогда, когда в его отлаженном механизме происходит сбой – что-то болит. То же самое происходит и в межкультурном общении: люди начинают задумываться о нем только в проблемных ситуациях, в ситуациях срыва общения, когда они испытывают культурный шок, не добиваются необходимых результатов важных переговоров, или просто не понимают, почему их вчерашний иностранный друг перестал с ними общаться сегодня.

Именно для того, чтобы по возможности предотвратить подобные проблемы межкультурной коммуникации, почти все современные учебники, например английского языка, содержат тексты, упражнения, творческие задания, ролевые игры, которые нацелены на развитие межкультурной компетенции студентов. Однако помимо рассмотрения простых примеров культурных различий и обсуждения текстов, иллюстрирующих многообразие поведенческих норм и особенности восприятия мира в разных культурах, студентам необходимо давать представление о культурном спектре современного мира и объяснять причины культурных конфликтов, а значит, необходимо знакомить студентов с основами теории межкультурной коммуникации. Для начала это может быть нижеследующая парадигма, с помощью которой можно охарактеризовать любую группу людей, обладающих своей уникальной культурой [3, с. 58]:

1. Система убеждений и представлений. Нормы и ценности.
2. Осознание себя и пространства.

3. Коммуникация (общение) и язык.

4. Одежда и внешний вид.
5. Еда и правила поведения за столом.
6. Время и восприятие времени.
7. Взаимоотношения.
8. Религия.
9. Умственная деятельность и методы обучения.
10. Организация труда и отношение к работе.

Данные параметры сравнения культур дают представление о культурном разнообразии мира, об основных позициях несовпадения культурных проявлений, и о причинах многих культурных конфликтов. Однако для понимания глубокого воздействия культуры на любое человеческое сообщество в целом и его представителей в частности, а также для осознания «ответственности» культуры за происходящие в современном мире межнациональные столкновения, необходимо глубокое изучение теории межкультурной коммуникации.

Литература

1. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С.Г. Тер-Минасова. – М.: Слово, 2000. – 262 с.
2. Adler N.J. (1991) International Dimensions of Organizational Behaviour, 2nd Ed., Boston: PWS-Kent Publishing Company.
3. Samovar L.A., Porter R.E. (2004) Communication between Cultures, 5th Ed., Thomson Wadsworth, Belmont, CA.

Катерина Олар,

*студентка 4 курсу гуманітарного факультету
Національного університету «Острозька академія»;*

Науковий керівник: Віталій Максимчук,

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри української мови і літератури Національного
університету «Острозька академія»*

НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНІ ПСЕВДОНІМИ ВОЇНІВ АТО

В антропоніміконі разом із іменем, прізвищем і по батькові повноцінно функціують псевдоніми, що становлять особливий клас найменувань людей.

Н. Павликівська трактує цей різновид антропоніма як «прибране (вигадане) особове іменування, яке використовують представники окремих груп суспільства (письменники, публіцисти, композитори, актори, художники, співаки, громадсько-політичні діячі, злочинні елементи) поряд із своїм справжнім іменем та прізвищем або замість них з метою конспірації та через інші причини особистісного, політичного, юридичного характеру» [1, с. 274].

Особливості слов'янського псевдонімікону стали об'єктом досліджень багатьох мовознавців, зокрема О. Тулуба, О. Дея, В. Еппеля, П. Чучки, В. Німчука, М. Лесюка, О. Петрової, Н. Павликівської, М. Торчинського, В. Дмитрієва, Н. Подольської, Я. Слободи та ін. У зв'язку з російсько-українською війною на Донбасі ономастикон поповнили псевдоніми учасників Антитерористичної операції (АТО), яким присвячено праці Л. Підкуймухи [2], Н. Шульської [3].

На сьогодні псевдонімікон воїнів АТО становить відкриту систему, яка органічно входить до онімного простору й містить чималу кількість національно маркованих пропріативів, що вказують на належність військових до української лінгвокультурної спільноти й увиразнюють формування їхньої національної свідомості.

З-поміж національно маркованих псевдонімів виокремлюємо деривати, похідні від анімалістичних символів, що віддзеркалюють національну картину

світу українців: а) назв диких і свійських тварин (*Білка, Лиса, Вовк, Лис, Кіт*), які в поодиноких випадках підсилені епітетами (*Чорний Вовк*); б) птахів (*Сокіл, Крук, Орел, Беркут, Сова, Яструб, Ворон*); в) комах (*Пчела, Шершень* та ін.); г) плазунів, зокрема змій (*Вуж, Змій*). Такі псевдоніми створено насамперед на основі асоціацій, пов'язаних із тим чи тим воїном, для підкреслення певних рис характеру бійця. Очевидно, військові, яких назвали *Орел, Сокіл, Беркут* були особливо міцні здоров'ям і фізичною силою. Псевдоніми *Білка, Пчела* підкреслювали працьовитість, швидкість і невтомність носіїв, а номінація *Шершень* характеризувала ліниву людину, яка охоче використовувала результати чужої праці.

Національно маркованими псевдонімами вважаємо власні назви, похідні від лексем на позначення родинних зв'язків (*Батя, Сват, Дід, Кум, Кумець*). Зазвичай такі іменування давали людям, значно старшим за віком від інших бійців. Наприклад, псевдонім *Дід* мав воїн, який народився 1959 р. За допомогою цього виду найменувань бійці відразу підкреслювали вік побратимів, висловлювали повагу до них.

Яскравий приклад національно маркованих псевдонімів – іменування *Кобзар*, що, хоч і виникло з об'єктивних причин (його носій – Тарас Григорович Шевченко), проте має в семантиці глибоке національне коріння. Аналогічним змістом наповнений псевдонім *Тарас* (бійця звали Олександр), оскільки це давнє ім'я викликає в українців асоціації, наповнені національно-культурним змістом, адже саме Тарас Шевченко став своєрідним символом Революції гідності, а його вірші по-новому осмислювали в майданний і постмайданний періоди.

Національно маркований псевдонім *Скіф* утворено від назви давнього племені, що проживало на території українських степів.

Отже, псевдоніми воїнів АТО вказують на різні характеристики воїнів. У національно маркованих онімах віддзеркалено глибокий національний зміст, менталітет і свідомість українців. Цей аспект вивчення псевдонімікону вважаємо перспективним для подальших наукових студій.

Література

1. Павликівська Н. М. Система і структура псевдонімів ОУН та УПА / Н. М. Павликівська //

2. Підкуймуха Л. М. Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі: спроба аналізу / Л. М. Підкуймуха // Мова: класичне – модерне – постмодерне : збірник наукових праць. – 2016. – Вип. 2. – С. 135–144.
3. Шульська Н. М. Неофіційні антропоніми терористів в українських мас-медіа / Н. М. Шульська // Записки з ономастики : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2015. – Вип. 18. – С. 802–812.

Артур Моїсеєнко,

студент I курсу Рівненського інституту КУП НАНУ;

Науковий керівник: Олексій Дацюк,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри

гуманітарних дисциплін Рівненського інституту КУП НАНУ

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ АВСТРАЛІЙСЬКОГО ВАРІАНТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Першим британським мореплавцем, який відвідав Австралію, був Дамп'єр (1699). Згодом, після сімдесятирічної перерви, у 1768 році англійці відрядили нову експедицію до Австралії на чолі з Джеймсом Куком. Експедиція Кука, обстеживши східне узбережжя, визнала його придатним для заселення. Відкриття виявилось дуже своєчасним, оскільки успішна боротьба Американських Штатів за незалежність позбавила британський уряд зручних місць для заслання.

1786 року Британський парламент приймає біль, яким на березі Нового Південного Вельсу засновує колонію. Точніший вибір місця доручають капітану експедиції Артуру Філіпу, губернатору першої британської колонії в Австралії. 26 січня 1788 року, після дев'ятимісячного плавання, кораблі з поселенцями кинули якір біля берегів Австралії.

На місці першого поселення згодом утворилося місто Сідней, а 26 січня — день формального проголошення колонії — стало днем національного свята (англ. Australian Day).

Більшість поселенців, 750 осіб, були засланцями, яких супроводжували близько 300 чиновників і військовиків. Засланці переважно були з найбідніших шарів міського та сільського населення, яких жорстока потреба та злидні штовхали на дрібні крадіжки. До них приєднувалися люди, які добровільно вирішили поселитися в Австралії, часто разом з родинами. Значна частина засуджених прибувала з Ірландії (щонайменше 25 %), інших неангломовних частин Великої Британії (валійці та шотландці). Більшість населення англійською взагалі не розмовляла чи розмовляла дуже погано.

1827 року Пітер Каннінгем у своїй книзі «Два роки у Новому Південному Уельсі» написав, що білі новонароджені австралійці розмовляли з помітним характерним акцентом і словниковим складом, в якому відчувався великий вплив кокні (лондонці з низів). Примусове переселення засуджених в Австралію завершилося 1868 року, але іміграція добровольців із Британії, Ірландії й інших країн продовжувалася.

Освоєння нових земель спочатку відбувалось нелегко: перші експедиції склалися без урахування потреб у професійно навченій силі, самі переселенці не були зацікавлені у високій продуктивності праці, природні умови різко відрізнялися від тих, до яких колоністи звикли на батьківщині.

Уряду Великої Британії довгий час не вдавалося залучити до Австралії вільних переселенців, оскільки іммігранти віддавали перевагу вже освоєним землям Америки та Канади. Таким чином, до середини XIX століття Австралія залишалася місцем заслання політичних та кримінальних злочинців. Потужним поштовхом до вільної імміграції стало відкриття в Австралії родовищ золота. У роки першої «золотої лихоманки» (1851) наплив переселенців був настільки великим, що за одне десятиліття біле населення Австралії зросло з 438 тисяч до 1168 тисяч.

Ще важливішим для розвитку економіки країни стало відкриття шляхів до великих та родючих рівнин Заходу. Дорога через Сині гори привела скотарів на неосяжні пасовища, скотарство стало основою галуззю економіки Австралії, сільськогосподарського придатку Британської імперії.

Значні економічні зсуви другої половини XIX століття супроводжувалися зародженням австралійської літератури, яка знайшла найповніше вираження у поетичному жанрі. Найбільшою славою користуються імена перших австралійських поетів — Генрі Кендалла, Адама Ліндсея, Городона і Брантона Стівенса. Кінець XIX століття відзначається появою таких значних письменників, як Том Коллінз та Генрі Лоусон, останній в австралійській літературі займає особливе місце та вважається зачинателем і класиком літератури Австралії. Розвиток національної літератури Австралії продовжується і в XX столітті, а імена таких письменників як Катарина Прічард, Френк Гарді, Віктор Вільямс, Ральф де Буасье стали відомі всьому світу.

Одночасно зі становленням національної літератури починає з'являтися й інтерес до самої мови. Публікуються перші словники та статті, присвячені особливостям англійської мови в Австралії, головним чином її словниковому складу. Основний наголос у дослідженнях цього періоду робиться на австралійський сленг, оскільки він не тільки відрізнявся від англійського, але й проникав у мову всіх прошарків населення. З'являється велика кількість словників. Ось деякі з них:

J.H. Vaux, *Vocabulary of the Flash Language*, New Castle 1812. (*The Detective's Slang Phrases, Comprising All the Quaint Slang Words and Flash Dialogues.*);

K. Lentzner, *Colonial English (A Glossary of Australian, Anglo-Indian, Pidgin English and South-African Words)*; та інші.

У XX столітті вивчення особливостей англійської мови у Австралії набуває повнішого і систематичного характеру. Досліджується не тільки словниковий склад мови, а і його фонетичні, словотвірні та граматичні особливості.

Більш ніж півстолітнє існування Австралійського домініону, відірваного від метрополії декількома тисячами миль, а також слабкий культурний зв'язок з метрополією, з одного боку, і постійне зростання національної самосвідомості та

національної незалежності, з іншого, безумовно не могли не відбитися на словниковому складі, вимові і навіть граматиці англійської мови в Австралії. Відмінності зі словниковим складом літературної англійської мови зараз навіть зростають, оскільки прогресивні австралійські письменники широко впроваджують так звані «австралізми» у літературну мову, а глибоке вивчення історії Австралії у школах, як і публікація науково-популярних робіт з історії Австралії відроджують застарілі слова того періоду, коли Австралія була місцем заслання і переживала бурхливі роки «золотої лихоманки». Проте ці відмінності не є настільки великими, щоб можна було говорити про австралійську мову.

Виходячи з праць таких провідних вчених-лінгвістів, як В.В. Ощепкова, Г.В. Лашкова і М.А. Сисин, можна зробити висновок, що австралійський варіант англійської мови володіє певними рисами, що відрізняють його від британського варіанту на всіх рівнях мови.

Отже, вчені одностайні в тому, що шляхи розвитку фонетики австралійського варіанту англійської мови визначили наступні фактори:

британський діалект кокні, використовуваний нижчими верствами жителів Лондона. З історії Австралії нам відомо, що свого часу в цю країну стікалися різні верстви населення Європи, однак, вихідців з так званого «третього класу» було найбільше - сюди з'їжджалися бандити, жінки легкої поведінки, збігли каторжники, бідняки в пошуках кращого життя та інші їм подібні. Саме тому у вимові сучасних австралійських слів вловлюється легкий відгомін кокні; ірландський варіант англійської мови. Згідно з історичними даними, ув'язнені завозилися в австралійські колонії переважно з Ірландії.

На основі фонологічних характеристик, лінгвісти виділяють в мові Австралії три групи:

культивований варіант (cultivated), ним володіють приблизно 10% усього населення Австралії;

загальний діалект (general), який характерний для більшої частини країни;

«широкий» варіант (broad) мови, властивий для неосвіченої частини населення. Ці варіації вимови найчастіше відображають соціальний клас або рівень освіти мовця.

У своїй книзі В.В. Ощепкова розглядає кожен з фонетичних груп. На підставі її досліджень можна зробити висновок, що:

«широкий» діалект австралійського варіанту англійської використовується 30% населення країни. Як правило, на нього говорять люди малоосвічені і грубуваті, тому він отримав неофіційну назву Australian twang (гугнявий австралійський акцент), а людей, що говорять на ньому, називають окер (ockers). Цей акцент можна почути у фільмах або серіалах, де головними героями є люди «з глибинки» (наприклад, на цьому діалекті розмовляє герой Поля Гогана в «Крокодилі Данді»);

«загальний» діалект об'єднує кілька варіантів інших діалектів. Ним володіє більшість мешканців Австралії, його активно використовують у побуті. Яскраво виражені характеристики цього варіанту мови відсутні. Його прикладом можна бути мова Ніколь Кідман у фільмі «Австралія»;

«культивований» діалект, привнесений колоніальною традицією, в'яне. У сучасній Австралії він сприймається як штучний і манірний. На ньому нині говорять менше 10% населення. Яскравими прикладами є актори Джуді Девіс і Джефрі Рус.

Розглядаючи граматику австралійського варіанту англійської мови, лінгвісти Г.В. Лашкова і М.А. Сисин у своїй статті «Як зрозуміти австралійця?» вказують на той факт, що хоча в австралійському варіанті англійської мови переважає британський варіант правопису, вплив американської англійської також відчутний. Приміром, слово «program» відрізняється від британського слова «programme».

Разом з тим лінгвісти відзначають, що орфографія австралійського варіанту англійської мови найбільш наближена до британського варіанту. Так, наприклад, слова, що закінчуються на **-re**, мають британське написання (centre), а не американське (center). До того ж, слова, що мають подвоєну приголосну в

середині (як наприклад, travelling), зберігають її (на відміну від того ж американського, де друга подвоєна приголосна вже давно стала «втраченою»). Слова, що закінчуються на **-our** або **-ise/ize**, також не відрізняються від написання слів за граматикую Сполученого Королівства: harbor, to recognize, etc. Аналіз лінгвістичної літератури, присвяченої лексичним особливостям австралійського варіанту англійської мови, дає можливість розділити її на три групи:

слова, що існують тільки в австралійському варіанті;

слова, наявні як в австралійському, так і в британському варіанті;

слова, що збереглися тільки в британському варіанті, але зникли з австралійського.

З мови аборигенів у сучасну австралійську ввійшли такі слова, що існують тільки в австралійському варіанті, як: billabong (рукав руки), jumbuc (вівця), согoboree (збори) і budgeřigar (папуга). Але число цих запозичень незначне: воно обмежене назвами рослин і тварин (див. Г.Н. Бабич, 2006, с. 168).

Слова, наявні як в австралійському, так і в британському варіанті можуть розрізнятися:

семантично: to hat, show, trooper;

емоційним забарвленням (напр., в англійському варіанті є слово cow, а в австралійському варіанті є вираз з цим словом, що означає погану дорогу - a cow of a road;

функціонально-стилістично (австралійський варіант англійської мови - це мова робітничого класу, мова в більшості своїй неосвічених і бідних людей).

Є багато слів, що збереглися тільки в британському варіанті, але зникли з австралійського повністю (glade - галявина, wood - ліс та ін.) і замінилися іншими. В австралійському варіанті англійської мови замість cinema вживається слово pictures, тому фраза «Підемо в кіно» звучатиме як «Let's go to the pictures». Іноді в словотворенні використовуються іншомовні елементи. Завдяки цьому з'явилися такі слова як sockatooer - дрібний фермер або kangaroo dog - собака для полювання на кенгуру.

Цікаво, що існують певні відмінності від австралійського варіанту англійської мови у Новій Зеландії. Багато з таких відмінностей пов'язані зі словами, що описують звичайні предмети; їхня поява часто зумовлена тим, що деякі з найбільш відомих брендів стають загальними товарними знаками.

Нова Зеландія Австралія Тлумачення

Cellphone, (mobile) Mobile Мобільний телефон.

phone, mobile phone,
(mobile)

Chilly bin Esky Термос для зберігання охолодженої їжі/напоїв.

Dairy Delicatessen Еквівалент вечірнього/нічного магазину convenience (англ. *convenience store*), хоча це слово

store вживається все рідше. У великих містах

Deli словосполучення «вечірній/нічний магазин»

або «superette» з'явилося завдяки наявності

іммігрантів. Потрібно відзначити, що слово

«delicatessen» в Новій Зеландії має дещо інше

значення, — означає магазин або відділ

супермаркету, в якому продається

спеціалізована їжа, напр., саямі, вишукані

сорти сирі тощо (як і в більшості штатів

Австралії).

Domain, field Oval, Територія, що, як правило, використовується
paddock для відпочинку, зазвичай трава/земля.

Duvet Doona Пухова ковдра.

Jandals Thongs Сандали без задників (відомі також як «фліп-флопи» або «японські сандалі»).

Jersey Jumper Джемпер або світер. У Новій Зеландії й Австралії «jersey» означає

також верхню частину спортивної форми (напр. для регбі); ще одне слово, що означає спортивний світер, — «guernsey», часто використовується в Австралії, але рідко зустрічається у Новій Зеландії.

Judder bar/
Speed bump

Speed bump «Лежачий поліцейський», спеціально зроблені бугорки на міських або приміських дорогах, призначені обмежувати швидкість руху автомобільного потоку. «Speed bump» — слово, часто вживається як в Новій Зеландії, так і в Австралії.

No exit

No through road Дорога, що закінчується глухим кутом.

Oil skin / Swanndri

Driza-Bone Накидка
Oil skin водовідштовхувальним покриттям: сільський плац; Swanndri: щільне шерстяне пальто (часто в клітинку).

Togs

Bathers Купальний костюм
Swimmers
Cozzies
Togs
budgie
smuggler^a

Trolley

Shopping trolley Візок, зазвичай з двома колесами, для перевезення покупок по супермаркету.

Trolley, Trundler

Shopping jeep/granny trolley Двоколісний візок для перевезення покупок з місцевих магазинів (тепер уживається рідко).

Tramp

Bush walk Похід в ліс або в гори.

У 1950-60-х рр. словосполучення «milk bar» означало заклад, у якому подавалися безалкогольні напої, в основному молочні коктейлі, чай, іноді кава. Також подавалося морозиво.

Отож, з огляду на вищесказане можна зробити висновок, що під сучасну пору статус австралійського варіанту англійської мови змінився, і, відповідно, його кодифікація стала більш жорсткою, з'явилися суттєві зміни в лексиці, що роблять австралійський варіант англійської мови самостійним явищем. Таким чином, австралійський варіант англійської мови можна сміливо вважати таким, що знаходиться на перехідному етапі до самостійної мови.

Література

1. http://ru.wikipedia.org/wiki/Новозеландский_варіант_английского_языка
2. https://uk.wikipedia.org/wiki/Австралійська_англійська
3. Лашкова Г.В., Сисин М.А. Як зрозуміти австралійця? – К., 2008.
4. Антрушина Г.Б., Афанасьєва О.В., Морозова М.М. Лексикологія англійської мови: Навчальний посібник для студентів. – М.: Дрофа, 1999. – 288 с.
5. Орлов Г.А. Современный английский язык в Австралии – М.: Библиотека филолога, 1978. – 171 с.
6. Русецька Л.О. Англійська мова Австралії: витоки, розвиток, сучасний стан. – К.: Либідь, 1993. – 158 с.

РОЗДІЛ 3

Шляхи вдосконалення педагогічного процесу в сучасних закладах освіти

Віктор Ткачук,

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри загальнотеоретичних правових дисциплін

Рівненського інституту КУП НАН України

ПРАВОВІ ДИСЦИПЛІНИ У НЕЮРИДИЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ

У статті розглянуто особливості юридичних колізій процесу викладання правових дисциплін у вищих неюридичних навчальних закладах та проведено аналіз практики застосування законодавства.

Ключові слова: вища освіта, правові дисципліни, проблеми викладання.

Актуальність цієї науково-практичної проблематики не викликає сумніву, адже здобуття вищої освіти базується не тільки на засвоєнні знань, а й усвідомленні певної системи цінностей, серед яких важливе місце посідають правові цінності та ідеали. Проте, на сьогодні, у вищих навчальних закладах України правове навчання та виховання здійснюється в межах навчально-виховного процесу сегментарно і, на жаль, не набуло системного, цілеспрямованого характеру. Такий підхід до правової освіти сприяє зниженню правової свідомості громадян і продукує в суспільстві правовий нігілізм, і це при тому, що статтею 1 Конституції Україну проголошено правовою державою (ст. 1).

Однак, розбудова правової держави є тривалим процесом у якому надзвичайно важливу роль відіграє навчання, адже у процесі навчання формується свідомо правова поведінка людини як необхідна основа існування громадянського суспільства. Саме тому усебічний розвиток особистості майбутнього фахівця з різних галузей формується не тільки на основі вмінь створити певний продукт чи надати послуги, а й на високому рівні правової

Аналіз наукових джерел засвідчує, що значна увага науковців приділяється проблемі правової підготовки та виховання фахівців у різних галузях виробництва. З-поміж них привертають увагу праці О. Бандурки, С. Берези, А. Будас, О. Ганзенка, Л. Герасіної, А. Гетьмана, О. Данильяна, Н. Коломоєць, В. Кравцова, М. Кравчука, Н. Люпанової, Л. Мацука, Н. Мачинської, Л. Рябовол, Є. Подольської, М. Фіцули.

Метою цієї статті є дослідження проблем процесу викладання правових дисциплін у неюридичних вищих навчальних закладах.

Серед дисциплін гуманітарної підготовки викладання предметів правового спрямування характеризується мінімальною кількістю годин. Так, наприклад, правові дисципліни у Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка не передбачені навчальними планами кваліфікаційного рівня „бакалавр”. У навчальних планах кваліфікаційного рівня „магістр” передбачалося викладання курсу „Правові основи освітньої діяльності” загальною кількістю у 72 години, з яких 16 годин – лекції, 18 годин – семінари та 38 годин самостійної роботи, проте з 2017 навчального року цей курс виключено із магістерської програми підготовки вчителів.

У цій ситуації важко уявити можливість ознайомлення студентів не тільки із системою законодавства держави, а й законодавства в галузі освіти, адже система законодавства України є надзвичайно динамічною та об’ємною і містить значну кількість правових новел. Самостійно опанувати студентам основні положення важливих законодавчих актів в галузі освітнього права неможливо. У зв’язку із збільшенням кількості інформації, у тому числі і в галузі права, самостійна робота є одним із головних резервів підвищення активності підготовки студентів. Проте, викладач за відведений час не в змозі ні допомогти, ні проконтролювати належним чином самостійну роботу студентів.

У цій ситуації важко уявити можливість ознайомлення студентів не тільки із системою законодавства держави, а й законодавства в галузі освіти, адже система законодавства України є надзвичайно динамічною та об’ємною і містить значну кількість правових новел. Самостійно опанувати студентам основні положення важливих законодавчих актів в галузі освітнього права неможливо. У зв’язку із збільшенням кількості інформації, у тому числі і в галузі права, самостійна робота є одним із головних резервів підвищення активності підготовки студентів. Проте, викладач за відведений час не в змозі ні допомогти, ні проконтролювати належним чином самостійну роботу студентів.

Аналіз світової практики показує, що підготовка фахових працівників включає широкий спектр надання знань в галузі права. Так, у США курс правових дисциплін спрямований, перш за все, на виховання патріотичних почуттів у молоді. Причому курс правових дисциплін наповнений різними предметами, а саме: „Захист прав споживачів”, “Суспільствознавство”, „Твоя сім’я”, „Твоя майбутня робота”, „Людина і суспільство”, „Демократичні процеси”, „Громадянські права та відповідальність”. Кожен американець, претендент на диплом про вищу освіту, повинен знати конституцію країни та штату. У більшості вищих навчальних закладів такий курс називається „Історія та конституція штату” і є обов’язковим.

Загалом у США протягом останніх 30 років спостерігається тенденція зростання обсягу викладання суспільствознавчих дисциплін як у середній, так і у вищій школі та розширення спеціальних курсів, що тим, чи іншим чином стосуються правової тематики.

У Франції вивчення правознавства направлене на соціальну адаптацію студентів та успішне входження їх у соціум, а також запроваджено спецкурс „Права людини” [1].

В Україні ситуація з викладання правових дисциплін в неюридичних навчальних закладах останнім часом дещо погіршилась. Такому стану речей, у певній мірі, сприяли деякі нормативні документи Міністерства освіти і науки України. Так, наказом Міністерства освіти і науки України від 26 січня 2015 року за № 47 „Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік” [2] та роз’ясненням до нього рекомендовано обмежити кількість навчальних дисциплін (обов’язкових та вибіркових з урахуванням практик) до 16-ти на рік та, відповідно, до 8 на семестр, що фактично змушує вищі навчальні заклади відмовлятися від викладання правових дисциплін. Більше того, у Листі Міністерства освіти і науки України „Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін” за № 1/9-120 від 11.03.2015 року [3] про забезпечення викладання правових дисциплін теж не згадується.

Втім, подальший аналіз нормативної бази показує, що такі рішення Міністерства освіти і науки України спонукають вищі навчальні заклади порушувати Укази Президента України, що мають вищу юридичну силу порівняно з наказами Міністерства освіти і науки. Так, Указом Президента України „Про Національну програму правової освіти населення” за № 992/2001 від 18 жовтня 2001 року [4], метою якої є підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права, передбачено обов’язкове надання правової освіти у вищих навчальних закладах і закладах післядипломної освіти. У цьому Указі акцентується увага на обсязі і змісті обов’язкового курсу з правознавства, який має відповідати потребі суспільства у вихованні правосвідомого громадянина та високим вимогам до освітнього, освітньо-кваліфікаційного рівня особи.

На актуальності та необхідності правової освіти наголошується і в Указі Президента України „Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини” за № 501/2015 від 25 серпня 2015 року [5]. Цим Указом акцентується увага на незадовільному загальному рівні правових знань, оскільки існуючі програми правової освіти не відповідають потребам суспільства та викликам сьогодення, на недостатньому рівні обізнаності осіб, уповноважених на виконання функцій держави, щодо міжнародних стандартів у сфері прав людини, що сприяє ігноруванню цих прав та, як наслідок, порушення принципу верховенства права.

Стратегічною метою цієї стратегії є забезпечення кожному можливості доступу до інформації та одержання знань про права, свободи та обов’язки людини і громадянина, механізм реалізації та захист таких прав і свобод. Одними із способів реалізації мети запропонованої стратегії є затвердження загальнодержавної програми з освіти у сфері прав людини, яка має містити чітку систему моніторингу та оцінку її виконання; включення до навчальних програм загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів тем з міжнародних стандартів у сфері прав людини; включення до кваліфікаційних

вимог, необхідних для виконання роботи за певною професією, посадою, пов'язаною з правотворенням та правозастосуванням, вимог щодо знання міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Підсумовуючи вище сказане, потрібно зауважити про наступне:

по-перше, відмова вищих навчальних закладів неюридичного спрямування від викладання правових дисциплін на основі нормативних вказівок Міністерства освіти і науки України суперечить нормам Указів Президента України „Про Національну програму правової освіти населення” та „Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини”;

по-друге, вище зазначеними Указами Президента України передбачається обов'язковість викладання правових дисциплін, тим самим вказуючи на те, що правові дисципліни є нормативними, а не вибірковими.

Література

1. Будас А.П. Правова освіта за кордоном: порівняльний аспект / А.П. Будас [Електронний ресурс] // Педагогические науки / 4. Стратегические направления реформирования системы образования. - [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Pedagogica/73582.doc.htm
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 26 січня 2015 року за № 47 „Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/45825/
3. Лист Міністерства освіти і науки України „Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін” за № 1/9-120 від 11.03.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/46343/
4. Указ Президента України „Про Національну програму правової освіти населення” за № 992/2001 від 18 жовтня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>
5. Указ Президента України „Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини” за № 501/2015 від 25 серпня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>

ОСОБЛИВОСТІ ГАЛУЗЕВОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ПРИКОРДОННИКІВ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сьогодні основним фактором ефективності виконання прикордонним відомством завдань з охорони державного кордону є сучасна система підготовки персоналу. Основним питанням лишається відповідність системи професійної підготовки в Державній прикордонній службі України (ДПСУ) світовим та європейським стандартам у цій сфері діяльності. Саме тому розробка та імплементація Галузевої рамки кваліфікацій (ГРК) [1] для підготовки прикордонників країн Європейського Союзу (ЄС) викликає жвавий інтерес у представників кадрової та освітянської ланки ДПСУ.

Розробка єдиних стандартів підготовки прикордонних відомств країн ЄС для досягнення ними взаємодії є однією з головних цілей Агенції FRONTEX (Європейська організація з прикордонної і берегової охорони), під егідою якої і було ініційовано проект з розробки ГРК. Кваліфікаційна рамка для підготовки прикордонників країн ЄС проектувалась як основа для визначення результатів навчання та професійних компетенцій у сфері охорони кордону. Вона охоплює весь обсяг підготовки у цій сфері, професії та посади прикордонників, усі їх можливі функції та сприяє визначенню їх професійної компетентності, беручи до уваги відмінності прикордонних відомств країн ЄС. Ця рамкова структура пропонує загальну систему координації професійно-технічної та академічної освіти та підготовки прикордонників, включаючи інтеграцію положень про дотримання основних прав.

Прикордонники часто співпрацюють з колегами з інших держав ЄС. Таке співробітництво, як наприклад, спільні операції, передбачає наявність погоджених процедур і спільного розуміння. Володіння іноземними мовами

також є надзвичайно важливим аспектом, враховуючи специфіку роботи прикордонників.

Взагалі, ГРК є інструментом для розробки і класифікації кваліфікацій, вона поєднує і порівнює кваліфікації, використовуючи ієрархію рівнів результатів навчання, як правило, зростаючої складності тому, що особа, яка навчається поступово переходить на вищі рівні в процесі навчання.

Структурно ГРК відповідає вимогам Болонського і Копенгагенського процесів та узгоджена з рівнями 4, 5, 6 і 7 Європейської рамки кваліфікацій для навчання протягом усього життя [2]. Чотири згадані рівні кваліфікації стосуються і відображають усі розроблені Агенцією FRONTEX спільні програми підготовки прикордонників: рівні 4 і 5: загальна та спеціалізована професійна підготовка (базовий рівень), відображені на рівні Уніфікованої програми підготовки прикордонників країн ЄС [3]; рівень 6: Бакалавр, на основі єдиних освітніх стандартів для прикордонників середньої ланки; рівень 7: Магістр, є основою для європейської спільної магістерської програми зі стратегічного прикордонного менеджменту для офіцерів-прикордонників середнього і високого рівня.

Література

1. Sectoral Qualifications Framework for Border Guarding (volume 1), FRONTEX, Warsaw, Rondo ONZ 1, 2013. – 173 p.
2. The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF) [Електронний ресурс] // – Режим доступу: http://www.ecompetences.eu/site/objects/download/4550_EQFbroch2008en.pdf.
3. Common Core Curriculum for Border Guard Basic training in the European Union (CCC 2012). Produced by FRONTEX Agency in cooperation with EU Member States and Fundamental rights organisations Warsaw, Rondo ONZ 1, 2012. – 343 p.

Лариса Купчик,

*кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов
Національного університету водного господарства та природокористування
(м. Рівне);*

Андрій Корабецький,

*студент 1-го курсу ННІ ІАКОТ
Національного університету водного господарства та природокористування
(м. Рівне)*

РОЛЬ ВІДКРИТИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ У ВИЩІЙ ІНЖЕНЕРНІЙ ОСВІТІ

Відкриті освітні ресурси (ВОР, англ. Open Educational Resources) – це ті матеріали і ресурси, якими користуються викладачі та студенти безкоштовно, не вносячи за них ніяких платежів за користування чи отримання дозволу (ліцензії). ВНР беруть свій початок у США, коли Массачусетський технологічний інститут (Massachusetts Institute of Technology) оприлюднив у 2001 р. навчальні матеріали (MITOpenCourseWare) в Інтернеті з вільним доступом. Проте сам термін ВОР було вперше вжито на світовому конгресі ЮНЕСКО у наступному 2002 р.

Згідно з визначенням ЮНЕСКО, ВОР – навчальні та дослідницькі ресурси у формі будь-яких медіа (цифрових чи інших), які є загальним надбанням чи опубліковані з відкритою ліцензією та пропонують безкоштовний доступ, безкоштовне користування, обробку та їх поширення без чи з незначними обмеженнями. Принцип відкритого ліцензування існує в межах діючих норм авторського права, що передбачено відповідними міжнародними угодами та поважає авторське право на працю [цит. за 2, с. 3].

Американські учені [3] схарактеризували «відкритість» (openness) за допомогою п'яти елементів (5R), що представлено у таблиці 1:

Характеристика елементів ВОР

1. Зберігання/ Розмноження (Retain)	право копіювати зміст, ним користуватися та його контролювати (напр., завантажувати, зберігати, розмножувати)
2. Використання (Reuse)	право використовувати зміст у різних контекстах (напр., в аудиторії, навчальній групі, на відео)
3. Перероблення (Revise)	право переробляти, пристосовувати, змінювати чи реорганізовувати (напр., перекладати зміст з іншої мови)
4. Змішування (Remix)	право поєднувати зміст в оригіналі чи в обробці з іншим відкритим змістом і з них створити щось нове (напр., монтування фото і музики у відео)
5. Поширення (Redistribute)	право ділитися копією змісту з іншими, в оригіналі чи у власній обробці (напр., дати копію другу чи опублікувати її онлайн)

На основі цих характеристик можна стверджувати, що ВОР надають переваги як для викладачів, так і студентів, що викладено у таблиці 2.

Таблиця 2

Переваги використання ВОР для викладачів та студентів

Викладачі	Студенти
не повинні розробляти навчальні матеріали самостійно, що допомагає заощадити час	можуть самостійно знаходити додаткові навчальні матеріали, щоб, напр., повторити вивчене, потренувати чи поглибити знання з певних тем
можуть адаптувати матеріали для цільової аудиторії	можуть використовувати ВОР для власної підготовки до іспитів чи у студентських (дослідницьких) проектах

можуть використовувати навчальні матеріали інших як мотиваційний елемент для створення власних матеріалів чи як основу для їх подальшої розробки	завдяки різноманітності форматів навчальних матеріалів, має можливість вибрати той, що йому відповідає
користуються перевагою, яка полягає у різноманітності матеріалів ВОР завдяки різним дидактичним форматам	

ВОР існують у двох формах: цифровій та онлайн. Найбільш потужними на сьогодні платформами навчальних матеріалів на університетському рівні, за нашими даними, є:

1) платформа «OpenCourseWare» Массачусетського технологічного інституту (<http://ocw.mit.edu/index.htm>), яка існує уже понад 15 років і пропонує англomовні ресурси, переважно у формі навчальних матеріалів, навчальних планів, вправ тощо;

2) портал «OpenLearnWare» технічного університету м. Дармштадт (Німеччина) (<http://www.openlearnware.de>), який пропонує ресурси у галузі інформатики та інженерії, природничих та гуманітарних наук;

3) Інтернет-сторінка «OpenEducationEurope» (<http://www.openeducationeuropa.eu/de>), яка є європейським варіантом американської платформи «OpenCourseWare» та пропонує ресурси як для середньої, так і вищої освіти багатьма мовами.

Вітчизняні вищі навчальні заклади, дотримуючись тенденцій у розвитку вищої освіти, приєднуються до створення, накопичення та поширення ВОР. Так, Національний університет водного господарства та природокористування (м. Рівне) [1] пропонує викладачам та студентам цифровий репозиторій (<http://ep3.nuwm.edu.ua/>) зі значною кількістю навчальних матеріалів, які активно використовують у навчальному процесі.

Таким чином, ідеєю ВОР є інтегрування, верифікація та удосконалення навчальних ресурсів з метою урізноманітнення навчального процесу.

Література

1. Офіційний сайт Національного університету водного господарства та природокористування. – Режим доступу : <http://nuwm.edu.ua/>.
2. OER. Open Educational Resources / Universität Bremen. – Bremen, 2016. – 13 S. – Mode of access : https://de.offene-hochschulen.de/fyils/3703/download_file.
3. Wiley D. Dramatically Bringing Down the Cost of Education with OER: How Open Education Resources Unlock the Door to Free Learning / David Wiley, Cable Green, Louis Soares. – Washington, D.C. : Center for American Progress and EDUCAUSE, February 2012. – Mode of access: <https://www.americanprogress.org/issues/labor/news/2012/02/07/11167/dramaticallybringing-down-the-cost-of-education-with-oer/>.

Наталія Осецька,

PhD in Education, старший викладач кафедри іноземних мов

*Національного університету водного господарства та природокористування
(м. Рівне)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПІЛЬНОГО ВИКЛАДАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Застосування нових методик викладання іноземної мови значно прискорює оволодіння комунікативними навиками, робить навчальний процес цікавим та пізнавальним. Важливою характеристикою комунікативного підходу є наявність автентичних матеріалів, якими користуються носії мови (діалоги, диски, різноманітні ігри та проекти англійською мовою). У процесі спільного викладання (“Co-teaching”) викладача іноземної мови та носія мови спостерігається вдосконалення навичок аудіювання, долається страх перед говорінням та помилками.

Спільне викладання – це робота двох викладачів для досягнення спільної мети, при цьому партнери зацікавлені у досягненні високої успішності групи, з якою вони працюють. Спільне викладання – це ефективна методика, яку визнали корисною у багатьох розвинених країнах світу і яка є дієвою у навчальних

закладах України, особливо у великих групах, що є характерним для технічних вишів нашої країни.

Спільне викладання можна охарактеризувати як ситуацію, коли два викладачі разом проводять заняття. Вони однаково зосереджені на студентах та поставлених цілях в процесі співпраці, намагаючись зробити заняття ефективним та продуктивним. Так, Дж. Гейнес (J. Gaynes), використовуючи термін «командне викладання» (team teaching), щоб описати дане поняття, стверджує, що спільне викладання включає в себе двох підготовлених професіоналів, які є партнерами під час уроку. Один із них, як правило, викладач певного предмету, а інший є сертифікованим викладачем ESL (англійська як друга мова) [5].

Вважаємо за доцільне стисло розглянути основні моделі спільного викладання:

1. Командне навчання. Обидва викладачі разом планують заняття і працюють разом, щоб навчити студентів. Це допомагає студентам сприймати викладачів як рівних між собою та надає їм можливість ставити питання та отримати допомогу. Це може бути особливо корисним для студентів технічних вишів.

2. Один викладач учить, один допомагає і/або спостерігає. В той час, коли один викладач активно працює, інший допомагає і надає індивідуальну допомогу, якщо виникає така потреба. Або інший викладач може спостерігати за студентами. Наприклад, викладач через спостереження збирає інформацію про те, як студенти реагують на різні методи навчання, про їхню увагу і поведінку. Такого роду дані є цінними для психологів і це допомагає студентам краще адаптуватись до нових умов.

3. Навчання по станціях. Викладачі є відповідальними за різні частини заняття, що дозволяє їм проявити їхні сильні сторони. Студенти діляться на групи і переходять від однієї станції до іншої. Або викладачі переходять від однієї групи студентів до іншої групи на занятті.

4. Паралельне навчання. Група ділиться навпіл, і кожен викладач працює з однією групою. Обидві групи вивчають одне і те ж, але використовують різні форми і методи навчання.

5. Альтернативне навчання. Один викладач працює з великою групою студентів, в той час як інший викладач опрацьовує з невеликою групою інший матеріал або більш детально пояснює матеріал студентам, які цього потребують.

Для успішного спільного викладання необхідно дотримуватись ряду умов.

1. Комунікація: тандем викладачів повинен знаходитися в постійному контакті. Вони повинні зустрічатися щодня, щотижня або перед заняттям для планування й обміну ідеями. Викладачам-партнерам необхідно розвивати і підтримувати здорові взаємовідносини.

2. Діяльність зорієнтована на досягнення мети, що передбачає, що цілі та очікування для кожного заняття необхідно завчасу обговорити.

3. Відповідні методи викладання: методи навчання потрібно заздалегідь обговорити для того, щоб кожен викладач розумів досвід і методи іншого. Це дозволить уникнути плутанини і непорозумінь під час заняття.

4. Взаємна довіра: викладачі повинні демонструвати довіру до майстерності і здібностей один одного.

5. Співпраця: викладачі-партнери повинні співпрацювати один з одним. Вони повинні чітко усвідомлювати, що кожен викладач несе відповідальність за виконання певного завдання. Один викладач не повинен підривати авторитет іншого викладача. Вони повинні розподіляти ролі і обов'язки перед класом.

Спільне викладання дає можливість навчатися один в одного і підвищує професійну майстерність викладачів-партнерів. Наявність спільних планів і очікувань допомагає краще працювати в групі. Гнучкість і вміння пристосовуватися до змін стане в пригоді у випадку необхідності внесення коректив у проведення заняття. Найбільш поширеною причиною внесення коректив є те, що студенти відчують складності з матеріалом і не внесення змін призведе до того, що труднощі, які виникли, будуть тільки збільшуватись і надалі. Для асистента викладача дуже важливо вміти гнучко пристосуватись до

змін, які можуть бути внесені викладачем в хід заняття безпосередньо на занятті, і бути готовим працювати з новим видом діяльності, якщо це необхідно. Викладачі-партнери повинні співпрацювати з метою забезпечення проведення для студентів найкращих з можливих занять. Заняття в групах не матиме успіху, якщо немає команди. Якщо викладачі не працюють разом, вони не будуть ефективно вести заняття і матеріали, які підготував кожен викладач, не будуть доповнювати один одного. Слід враховувати й деякі інші, абсолютно зрозумілі, проте дуже важливі для спільного викладання, моменти: не перебивати, коли інший викладач говорить, і не підривати авторитет один одного. Виставлення іншого викладач в поганому світлі не поліпшить ситуацію. Студенти втратять повагу до обох, і це не сприятиме досягненню поставленої мети.

Павло Мігірін,
*старший викладач кафедри іноземних мов
Національного університету водного господарства
та природокористування (м. Рівне)*

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ ЯК ЗАСОБУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Сьогодні, коли кордони між країнами перестають бути перешкодою для спілкування, все більшої актуальності набуває міжкультурна комунікація, а отже, порозуміння між різними націями.

Термін «міжкультурна комунікація» певною мірою співвідноситься з поняттям «діалог культур» і перебуває у тісному зв'язку з багатьма галузями знань: фольклористикою, історією, етнологією, культурологією, соціологією мовознавством, лінгвістикою, психологією, та іншими. Останнім часом у сфері міжкультурної комунікації намітилися нові напрями досліджень: комунікація в контексті глобалізації культури, а також масова міжкультурна комунікація за допомогою електронних засобів та Інтернету.

На рубежі XX і XXI століть нові умови життя радикально змінили погляди як спеціалістів, так і широкої громадськості на вивчення й володіння іноземними

мовами. Сьогодні жодна сфера діяльності людини не може обійтися без широкого використання мовних ресурсів, які зібрали в собі досвід і знання попередніх поколінь конкретної мовної спільноти [3, с. 156]. Нині час вимагає вносити докорінні зміни у методику викладання іноземних мов та переходити від теоретичних знань до практичних курсів, руйнувати хибні культурні стереотипи радянської доби. В ситуації засвоєння другої (нерідної) мови, необхідно знайомити студентів з її різними варіантами. Так, в англійській мові існують американський, британський і австралійський варіанти. Для тих, хто вивчає іноземну мову, важливо знати, який з них прийняти за норму для даної соціально обумовленої ситуації.

Однак, соціокультурний компонент змісту навчання не повинен слугувати рекламою чужого способу життя. Його мета – розширити загальний світогляд студентів і шляхом порівнянь навчити об'єктивно оцінювати культурні феномени своєї країни і країни, мова якої вивчається, і усвідомлювати насамперед цінність культури свого народу, її внесок у світову культуру.

Велику роль відіграє знання студентами культурного коду різних народів і етнічних груп. З першого погляду можна розрізнити архітектуру православного собору, католицького костюлу, мусульманської мечеті, буддійського храму. Достатньо одного прослуховування пісні, щоб здогадатись, якому народу вона належить. За національним одягом легко визначити належність народів до загальних типів культур – європейської, східної, азіатської, африканської [1, с. 144]. Одним із найцікавіших виявів культурних кодів є особливості комунікації між людьми, за якими пізнають повільних естонців, темпераментних італійців, стриманих британців, розкутих американців, емоційних греків або циган і т. д.

Розбіжності знань мови і культури, невідповідності норм поведінки можуть викликати негативне ставлення до чужого стилю життя і створити перешкоди для порозуміння комунікантів-представників різних культур. Щоб запобігти виникненню таких бар'єрів, необхідно озброїти студентів певним обсягом **лінгвокраїнознавчих** знань, які реалізуються, в першу чергу, через лексичні одиниці з національно-культурним компонентом.

Для здійснення успішної міжкультурної комунікації необхідно враховувати *етичний, соціально-комунікативний, психологічний та лінгвістичний* аспекти.

Етичний аспект спрямований на розуміння відмінностей етичних норм, які властиві різним країнам і націям. По-різному сприймається жестикуляція. Однакові жести в різних культурах мають відмінний етичний зміст.

Макіяж, одяг також належать до елементів етикету, а тому є предметом уваги в міжкультурних контактах. Наприклад, слов'янські жінки, на відміну від західноєвропейських та американських, у буденному житті використовують багато косметики, прикрас, носять вишукане вбрання і високі підбори. Іноземці, потрапляючи до України чи Білорусі, почуваються розгублено через те, що не знають, який одяг і коли потрібно носити, щоб не бути надмірно урочистими (overdressed) або, навпаки, не мати простакуватого вигляду (underdressed).

До **соціально-комунікативний аспект** належать прийняті суспільством моделі, норми і правила спілкування. У монархічних країнах, наприклад, Великій Британії, молодіжні соціуми відрізняються від дорослих мовою (молодіжні сленги), зовнішністю, одягом, розкутістю в поведінці.

Психологічний аспект передбачає вивчення психологічної реакції людей в умовах спілкування з представниками інших держав і етносів. Даний аспект тісно взаємодіє з **лінгвістичним**, особливо коли йдеться про комунікативні стилі чи професійно зумовлені ситуації спілкування з іноземцями.

Лінгвістичний аспект передбачає вивчення мовних відмінностей, які можуть впливати на комунікацію між носіями різних мов. Існує чимало міжмовних омонімів, значення яких у різних мовах не збігаються.

У нашому університеті в групах поглибленого вивчення іноземної мови беруться до уваги вищеназвані аспекти міжкультурного спілкування. Студенти поглиблюють знання про правила етикету, про можливості отримання освіти та працевлаштування, про етнічні та релігійні особливості країн перебування. Одночасно студенти вчаться застосовувати у мовленні формули вираження власної думки, згоди або некатегоричної незгоди, аргументації, опановуючи

мовні засоби, за допомогою яких можна представляти свою країну і культуру на міжкультурному рівні.

Для формування соціокультурної та лінгвокраїнознавчої компетенції широко використовуються творчі, проектні, групові, інтерактивні форми роботи студентів. Творчими формами роботи є прийом колажування та метод проектів, який є одним з розповсюджених методів ознайомлення з країнознавчою інформацією. Проект можна визначити як комплекс завдань, які використовують не лише з метою ознайомлення з країнознавчою інформацією, але і як засіб контролю сформованості мовленнєвих умінь [2].

У зв'язку з використанням в навчанні новітніх інформаційних технологій все більшого розповсюдження отримують **мультимедійні проекти**.

Дані проекти мають ряд переваг над іншими видами проектів: використання музичного чи дикторського оформлення, анімації, графічних вставок, відеокліпів, слайд-шоу. Сприйняття навчального матеріалу здійснюється через активізацію не тільки зору (текст, колір, статичні зображення, відео, анімація), а й слуху (голос диктора або актора, музичне чи шумове оформлення), що дає можливість створити емоційний фон, який підвищує ефективність засвоєння поданого матеріалу; наявність системи контролю знань, інтегрованої в мультимедійний проект. Такі тести забезпечують швидкий зворотний зв'язок і миттєвий контроль засвоєння матеріалу. Крім того, існує можливість регулярного коректування проекту кожного разу, коли з'являються нові дані тощо [4, с.35].

Таким чином, тісний зв'язок і взаємозалежність викладання іноземних мов та міжкультурної комунікації сьогодні проявляється в тому, що кожен урок іноземної мови – це перетин культур, оскільки кожне іноземне слово відображає частину іншомовного світу, чужу культуру. В нинішніх умовах великого значення набуває необхідність толерантного ставлення до чужих мов і культур, а також дискомфорту, який неминуче виникає під час їх контактування. Саме цим пояснюється особлива увага сьогоденного покоління народів планети до назрілих питань міжкультурної комунікації.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. / Ф.С. Бацевич. – Київ: Підручник. Видавничий центр «Академія», 2014. – 144 с..
2. Куниця Л.І., Шапран Л.В. Викладання іноземної мови у вищих технічних навчальних закладах засобами мультимедійних технологій / Л.І.Куниця, Л.В. Шапран // [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/>.
3. Кучмій О. П. Міжкультурні комунікації: структура і динаміка процесів // О.П. Кучмій – М.: Видавництво РУДН, 2005. – 156 с..
4. Сініцина В.В. Розвиток професійно спрямованих комунікативних навичок студентів у процесі вивчення ділової англійської мови. / В.В. Сініцина. – Донецьк: Науково-методичний збірник, вип. 4, 2009. – 35 с.

Віта Прокочук,

*здобувач кафедри суспільних дисциплін Національного університету
водного господарства та природокористування (м.Рівне)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

Викладацька діяльність є особливою формою висококваліфікованої розумової діяльності творчого характеру, позаяк спрямована на навчання, виховання і розвиток студентів, формування у них професійних знань, умінь та навичок. Водночас вона має високу соціальну значущість і займає одне з центральних місць у формуванні національної свідомості та духовної культури українського суспільства.

Варто зауважити, що професійна діяльність викладача охоплює підсистеми навчально-освітньої та соціокультурної діяльності. Успішність навчально-освітньої та соціокультурної діяльності визначаються якостями, здібностями, знаннями, вміннями, потребами, цілями, установками та можливостями особистості. Результат соціокультурної діяльності залежить від рівня оволодіння викладачем історичним і теоретичним здобутком, від його здатності та активності в оволодінні новими методами і засобами професійної діяльності, а

також від його ціннісних орієнтирів та настанов, здатності до побудови системи неформальних відносин і слідування нормам комунікації. Професійні та особистісні характеристики індивіда взаємообумовлені та взаємопов'язані з його діяльністю як на етапі формування та становлення, так і на етапі професійного розвитку особистості викладача вищої школи.

Разом з тим особливу увагу до питань вивчення проблеми діяльності викладача потребує компетентнісний підхід. Він висуває на перше місце не інформованість педагога, а вміння вирішувати проблеми, що виникають у різних ситуаціях: у пізнанні і поясненні явищ дійсності в результаті освоєння сучасної техніки і технології, у відносинах людей, в етичних нормах, при оцінці власних вчинків, у практичному житті та при виконанні соціальних ролей. Компетентність проявляється ситуативно, і її можна відстежити у ситуації залучення до реальної професійної діяльності. Окрім того, сутність освітнього процесу в умовах компетентнісного підходу передбачає створення ситуацій та підтримка дій, які можуть привнести до формування тієї чи іншої компетенції.

Мета компетентнісного підходу полягає в забезпеченні професійного становлення особистості сучасного конкурентоспроможного фахівця, готового до повноцінної професійної, управлінської, виробничо-технологічної, науково-методичної, дослідницької діяльності. Втім, ситуація повинна бути життєво важливою для індивіда й спонукати до оволодіння потенціалом невизначеності, вибору, віднайдення резонансу у культурному та соціальному досвіді викладача.

У цьому контексті завдання компетентнісного підходу можна звести до наступних: а) формування у майбутнього фахівця ціннісних відносин до власної професійної освіти і діяльності; б) розвиток творчого потенціалу його особистості; в) виховання повноцінної спрямованості, готовності до самореалізації у суспільстві [1].

А відтак, А. В. Копнишева та А. Ф. Шикун, досліджуючи професійну компетентність викладача ВНЗ, визначають у її структурі предметну, психологічну та методичну компетентність [2]. Дж. Равен дослідив види

компетентності, необхідні для ефективного викладання. У результаті такого аналізу автором було визначено здатності успішних викладачів, а саме:

- міркувати про особистісні якості студентів та піклуватись про їх розвиток;
- помічати, передбачати та враховувати реакції студентів;
- демонструвати власні переваги і цінності й глибоко особисті способи мислення та переживання;
- розуміти зовнішні соціальні фактори [4].

Властиво, що Л. А. Лазаренко, розглядаючи вимоги до особистості викладача вищої школи, ключовим чинником його професійної успішності визначає соціальну компетентність, яку розуміє як здатність сприймати та адекватно інтерпретувати інформацію про студента, аспіранта, колегу у ході спільної діяльності, оцінюючи зовнішні особливості студента, розуміти його спрямованість, оцінювати його психологічні характеристики, виявляти толерантність до інших та впевненість у собі [3].

Таким чином, забезпечення високого рівня компетентностей, мобільності, створення максимально сприятливих умов для особистісного й професійного розвитку викладача обумовлюють ефективне здійснення професійно-педагогічної діяльності у нових соціально-економічних умовах де саме компетентнісний підхід постає істотною детермінантою значних професійних результатів.

Література

1. Доцевич Т.І. Організаторські здібності у структурі метакогнітивної компетентності викладача вищої школи / Т.І. Доцевич // Вісн. Нац. ун-ту оборони України. – К., 2014. – № 1 (38). – С. 208–215.
2. Копнышева А.В. Психологическая компетентность преподавателя графических дисциплин для архитектурно-строительных специальностей вузов : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.03 / Копнышева Анна Валерьевна. – Тверь, 2002. – 124 с.
3. Лазаренко Л.А. Психологическая компетентность как детерминанта профессиональной успешности преподавателя высшей школы : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Л.А. Лазаренко ; [Сев.-Кавказ. гос. техн. ун-т]. – Ставрополь, 2008. – 187 с.

Альона Ковальова,

студентка II курсу

Київського університету права НАНУ;

Науковий керівник: Ірина Кальмук,

кандидат філософських наук,

викладач кафедри філософії

і соціально-гуманітарних дисциплін КУП НАНУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ

Обрана тема є досить актуальною в умовах сучасного розвитку громадянського суспільства та у зв'язку зі вступом України на шлях до євроінтеграції. Як нам відомо, університети, інститути, академії вкладають у студентів чимало знань, досвіду та вмінь стосовно майбутньої професії та життєвого досвіду загалом. Педагоги вищих навчальних закладів «роблять» зі своїх учнів людей і випускають у доросле життя із багажем отриманих раніше знань. Не дарма існує приказка «всі ми родом зі студентства».

Нормативною підставою закріплення та розвитку вищої освіти в Україні є Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту» [3, 4, 7]. А також указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів України.

Наразі в Україні нараховується близько 449 вищих навчальних закладів, що свідчить про розвиток освіти та науки [2]. Але не менш важливим є те, яким чином виховують і вкладають знання у студентів, які методи використовуються на тих чи інших лекціях і семінарах. Адже сучасний світ розвивається, не стоїть на місці, та деякі педагогічні методи вже застарілі, не сприймаються молодим поколінням, а на зміну їм повинні прийти нові, більш адаптовані до теперішніх умов розвитку.

Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку вищої освіти є:

- 1) Особистісна орієнтація вищої освіти. Тобто кожна професія має забезпечуватись у ВНЗ, формувати та розвивати зі студентів професіоналів.
- 2) Формування національних і загальнолюдських цінностей. Передбачає те, що вища освіта має втілювати у молоді моральні цінності та певним чином наставити на вірний шлях.
- 3) Створення для громадян рівних можливостей у здобутті вищої освіти. Означає те, що кожен громадянин нашої країни має право на здобуття вищої освіти.
- 4) Постійне підвищення якості освіти. Тобто освіта повинна з кожним роком удосконалювати методи та засоби навчання на законодавчому рівні та шляхом реформ.
- 5) Запровадження освітніх інновацій. Сучасна освіта повинна крокувати поряд із сучасними технологіями та безпосередньо втілювати їх у життя.
- 6) Формування в системі освіти нормативно-правових і організаційно-економічних механізмів залучення і використання позабюджетних коштів [8].

Варто звернути особливу увагу на такі інноваційні технології, які мають місце у сучасній педагогіці:

- інтерактивні технології навчання.
- технологія проектного навчання.
- комп'ютерні технології [6].

На нашу думку, вищезазначені технології допомагають студентам краще сприймати та засвоювати матеріал, а викладачам цікавіше читати лекції та, більше того, вдосконалювати свої вміння щодо викладу матеріалу. Адже сучасних студентів важко здивувати та змусити сприймати інформацію монотонним читанням лекцій.

Інтерактивні технології навчання дають можливість встановити взаємозв'язок аудиторії та викладача, проводити семінари та лекції у формі опитування, голосування або тестів. Це так би мовити діалогове навчання. Тобто

і викладач, і студенти проводять пари шляхом запитання/відповіді на паритетних засадах.

У свою чергу технологія проектного навчання, на відміну від попередньої, передбачає самостійну діяльність студентів та засвоєння матеріалу шляхом самостійного пошуку питань і відповідей. Вона вимагає ще й деякого досвіду і певних здібностей.

Ми вважаємо, що комп'ютерні технології є найдієвішим методом у сучасній педагогіці. Адже зараз молодь надзвичайно розвинена і нам цікаво сприймати інформацію за допомогою презентацій, смарт-таблиць і різних наукових відеофільмів.

Можна виділити також таку форму інтерактивного навчання, як семінар-диспут [5]. Передбачає те, що протягом семінарського заняття студенти діляться на групи за поглядами чи думками на ті чи інші теми або питання і у формі дискусії, аргументів доводять свою точку зору. На нашу думку, це є дієвим способом у навчанні студентів і педагогам варто взяти це до уваги.

Одним із найважливіших напрямів інноваційної діяльності викладача є гуманітаризація вищої освіти як шляхом олюднення закладу освіти, так і створення максимально сприятливих умов для розкриття і розвитку здібностей кожного суб'єкта навчання. Впровадження концептуальних засад гуманізації освіти має реалізовуватися через програму навчання протягом усього життя людини, для чого необхідне впровадження довічного навчання в реальність і спонукання вищих навчальних закладів збільшити можливості навчання незалежно від віку, включаючи визнання попередньої освіти [1].

На нашу думку, проблемами модернізації педагогічного процесу вищої освіти в Україні є, по-перше, неналежне надходження коштів із держбюджету до ВНЗ, що виключає можливість викладачів повною мірою забезпечити використання технічного обладнання на своїх лекціях. По-друге, дещо застарілі погляди у педагогів стосовно методів викладання. А також не достатнє законодавче закріплення і захищення педагогічної діяльності. Адже існує

постійна боротьба між поглядами науковців та викладачів щодо того, яким чином вести семінари та лекції, щоб матеріал краще засвоювався студентами.

Отже, провівши дослідження, можна зробити висновок, що існує безліч концепцій і методів викладання, які педагоги мають використовувати. Але на нашу думку, їх мають цьому навчати в університетах при отриманні спеціальностей. Але не менш важливими якостями у педагогів мають бути, перш за все, любов до своєї професії, повага до студентів та плідна праця аби зробити їх знання кращими. Адже студенти – це наше майбутнє!

Література

1. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2010/2: режим доступу: file:///D:/Downloads/Vnadps_2010_2_5.pdf.
2. Довідник ВНЗ: режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-0-449-175.html>.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. №1556-VII (у редакції від 28. 09. 2017 р.) [Електронний ресурс] / Сайт законодавства Верховної Ради України. – 2017. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс] / Сайт законодавства Верховної Ради України. – 2017. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
5. Зінченко Н.О., Біланов О. С. Модернізація вищої школи України в сучасних умовах ВДНЗУ: режим доступу: http://elib.umsa.edu.ua/jspui/bitstream/umsa/1138/1/Zinchenko_Bilanov_modernizatsiia_.pdf.
6. Казаков В.Г. Новий час- нові технології професійної підготовки / В.Г. Казаков ./Професійна освіта № 1 2006: Періодичне видання - С.12.
7. Конституція України від 28.06.1996 р. (у редакції від 30. 09. 2016 р.) [Електронний ресурс] / Сайт законодавства Верховної Ради України. – 2017. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254>.
8. Семенова А. В., Гурін Р. С., Осипова Т. Ю. «Основи психології і педагогіки»: режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/10871/86/>.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЛОСОФСЬКО- ПЕДАГОГІЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНА ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Буття людини у світі крізь призму біологічного, соціологічного та духовного вимірів закладає нагальну потребу її відповідальності за сферу власного існування. У цьому сенсі саме екологічна культура як складова культури в цілому та істотний компонент особистісної культури постає «мистецтвом впорядковувати навколишнє середовище» та прагненням «реалізувати людське життя на певній ціннісній основі» [1], що звернене до зовнішнього світу природи та внутрішнього світу людини з метою збереження та відтворення природних ресурсів. Як бачимо, екологічна культура потребує формування глибокого розуміння нерозривного зв'язку людини з природою й усвідомлення залежності життєдіяльності суспільства від цілісності його середовища проживання.

Водночас розвиток екологічної культури перебуває в безпосередній залежності від розвитку екологічної свідомості, яка експлікується у світоглядному аспекті як вищий рівень усвідомлення людиною свого місця у світі та значення її існування у проблемному полі еволюції біосфери в ситуації швидкоплинного розвитку сучасної науки, техніки та нових інформаційно-комунікаційних технологій. У зв'язку з цим важливого значення набуває проблема взаємоузгодженості особистих потреб із збалансованим ладом природного довкілля. Адже антропогенний тиск на природу «значно перевищує еволюційні можливості відповідних реакцій біосфери» [3], спонукаючи до осмислення засад екологічної культури крізь призму ідей ноосферного мислення, «нового гуманізму», «коеволюційного підходу», концепції «сталого розвитку» та інш.

Натомість, господарська діяльність людини здійснює тиск як на системи безпосереднього впливу, так і на надсистеми, що виконують функцію нівелювання негативних трансформацій (принцип Ле Шательє- Брауна, який передбачає, що в ситуації зовнішнього впливу, який виводить систему із стану стійкої рівноваги, відбувається зміщення в тому напрямку, в якому ефект зовнішньої дії послаблюється), порушуючи водночас закон внутрішньої динамічної рівноваги. Саме антропогенний вплив на природу, зумовлений практичною діяльністю людини призводить до порушення екологічної рівноваги, детермінуючи залежність інтенсивності екологічної кризи від екологічної культури соціуму.

А відтак, щоб зберегти свій позитивний статус у відносинах з природою, людина як соціо-біологічно-духовна істота повинна підтримувати не тільки здатність природних систем до саморегуляції, але й забезпечувати свідоме позитивне втручання крізь призму здатності до самообмеження у всіх її вимірах (свободи, задоволення потреб та інш.). Здатність до самообмеження є найвищою та найважчою формою свободи, оскільки проявляється у відмові від багатьох жаданих для нас можливостей й реалізації тієї, що потребує вольових зусиль, особливої напруги, боротьби з самим собою, з своїми нахилами та бажаннями.

Особлива роль самообмеження зростає в умовах глобальної системної кризи сучасної цивілізації: техногенної, екологічної, економічної у проблемному полі пошуку нових сенсів, що допомагатимуть вижити в цьому мінливому світі. У цьому випадку проблема самообмеження пов'язана з формування екологічної культури особистості, теоретико-методологічною основою якого постає коеволюційний підхід діалогічної взаємодії людини та природи на основі розуміння цілісності та єдності всього існуючого (Д. Чижевський, В. Вернадський), що має покладатися до формування нової концепції природи та місця в ній людини.

Властиво, що коеволюційна теорія, розроблена в 1965 р. екологами Ерліхом та Равеном, базується на ідеях співрозвитку, взаємообумовленості усіх частин цілого. Водночас Ю. Одум наголошує на еволюційних взаємодіях

організмів, що здійснюються у зрізі взаємообумовлених селекційних взаємовпливах один на одного великих груп організмів [4, с. 208], а М. Реймерс – на спільній еволюції людини та природи. Так, вчені стверджують, що шлях коеволюції не завжди передбачає гармонію цих взаємовідносин, а тому потребує формування морально-етичної константи людської свідомості у ставленні до природи. Адже за окресленої взаємодії закладаються істотні підвалини не тільки до спільної еволюції, але і спільної деформації, коли руйнація однією системою іншої призводить до знищення всієї системи в цілому.

Таким чином, окреслений підхід розкриває феномен екологічної культури на основі поглядів, уявлень, знань та ціннісно-моральнісних орієнтирів з питань усвідомлення необхідності гармонізації відносин між людиною й природою. У цьому контексті саме екологічна освіта і забезпечує єдність екологічного знання, культури та екологічної діяльності у розумінні посилення особистісної відповідальності за становище природного довкілля.

Література

1. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика: Навч. посібник. – К.: Заповіт, 1996. – 352 с.
6. Б. Коммонер. Замыкающий круг. – Л. : Гидрометеиздат, 1974. – 280 с.
7. Мангасарян В. Н. Общество и природа (философско-методологические аспекты взаимодействия / Философия и академическая наука. Выпуск 2. – Спб.: Санкт-Петербургский национальный исследовательский Академический университет РАН, 2009. – С. 144-155.
8. Одум Ю. Экология. В 2-х т. Т.2. – М.: Мир, 1986. – 376 с.